

95 **SANCTI PAULINI**

PATRIARCHÆ AQUILEIENSIS

CONTRA FELICEM URGELLITANUM EPISCOPUM

LIBRI TRES

Ex bibliotheca W. ornatiss. Puteanorum Fratrum Claudii V. cl. senatoris Parisiensis filiorum educti^b animadversionibus et notis illustrati, qui anno 796 videntur conscripti.

EPISTOLA SANCTI PAULINI AD CAROLUM REGEM

DE LIBRIS SEQUENTIBUS.

In triumphalibus largiente Domino gloriosius insi-
gnito coronis domino Carolo orthodoxa strenuissimo
fidei cultori, regique culminis altitudine sublimato
Paulinus licet indignus servorum Domini servus, ea-

^a *Contra Felicem*, etc. Opus hoc Paulini nervosum
quidem, et ad rem factum nemo, qui legerit, ambi-
get. Hoc unum optandum foret ut sæculo litteris fel-
liciori auctor florisset. Etenim non inficias quan-
doque incorrupta verborum farragine aequaliter vim
argumenti retundi, et sententiam implicari adeo, ut
repetenda non raro sit lectio, ut mentem scriptoris
penitus assequamur. Danda autem venia, ut alias
dictum, nec exigendus aureæ ætatis ab ætate ferrea
stylus. Duobus modis huic incommodo lector æquus
discretusque occurrere poterit: vel fingendo se na-
tum sæculo Paulini, vel fingendo phrasim stylumque
Paulini hoc suo sæculo florere. Non enim hoc chi-
mericum remedium, etsi fictum. Memoria nostra
Etrusco in sermone allegoriæ metaphoriæ ceteræque
translationis adeo enormiter irreperant, ut pro ro-
stris dicentes flocci haberentur, nisi hujusmodi figu-
ris monstris similibus, et sesquipedalibus verbis buc-
cis crepantibus explosis, aulæ, fora, academiæ, tem-
pla quoque sacra non resonarent. Puriori nunc, boni
genii ope, tanquam postliminio reducto stylo, omnes
accinunt, veteri expulso. Et tamen tunc ille solus sap-
ientat; purus displicebat. Sic de Latino cogita. Pau-
lini ævo qui sapere videbantur, sic, ut plurimum, in
concionibus loquebantur et scribebant, ut ex con-
temporaneis auctoribus videri potest. Insuper barba-
ries vocabulorum indita, et parum ad puræ gram-
matices Latine regulas constructa oratio lectorem
quandoque remoratur. Igitur operæ pretium nobis
visum fuit huic malo nostris animadversionibus et
notis occurrere, quibus intacta remanente Pauliniana
phrasi (etenim religio est notulam vel minimam vete-
rum Patrum scriptis apponere, aut demere) obscura
verba explicare, sensum ex neglecta orthographia
confusum dilucidare, insuper loca citata vel ex Scri-
ptura, vel ex Patribus recognoscere, et fontes unde
hausta sint, indicare, satagemus. Adde, nos illi
quoque molestiæ, quæ ex protensa et non interscissa
lectione oriri solet, obviam ivisse, appositis titulis,
et capitulis numero recensitis, quod in Paulini
prima editione Andrææ du Chesne desiderabatur.
Nostro labore, lector benigne, utere si placet, sin
minus, omitte. Adhuc integrum purumque habebis
Paulinum.

^b *Educti*. Per Andream du Chesne, et Operibus
Alcuini edit. Paris. 1617, Addit. col. 1761.

^c *Aquileiensis valvicula sedis*. Valvæ, quæ tantum
pluraliter Latine dicuntur, portæ sunt geminas par-
tes habentes et plicatiles: quæ astantes, *Valvasores*

A tholicæ sanctæque Aquileiensis valvicula sedis • ru-
bicunda meracioris^d pretiosi in sanguinis aspersione
salutem.

dicti apud feudaliū rerum scriptores, quos et baro-
nes Balbus nominat. Vide Joan. Clav. Lex. jur. in
hac voce. Forte sic se nominatum voluit Paulinus,
vel quia ipse quasi ostium bene repagulis obseratum
arcebat hæresim ab ingressu Ecclesiæ Aquileiensis;
vel quia tanquam vigil janitor ad valvas excubabat.
Siquidem aliquando officium ipsum portarii *porta*
dicebatur, ut colligitur ex privilegio monasterio Atre-
batensi in concilio Vermeriensi circa an. 866 con-
cesso. *Ad portam* (destinavit) *Verneiam* etc., id est
ad munus ipsum portarii monastici, ut habet du
Cange in Gloss., ex hac, et aliis, quæ ibi citat, au-
ctoritatibus. Valviculam autem diminutive humilita-
tis ergo forte se dixit. Nisi mavis se tanquam cus-
todem ad valvas positum dixisse non *valviculam*, sed
valvicolam, sicuti dicimus ruri degentem *uricolam*,
cælo cælicolam, *terra terricolam*, et his similia. Quod
autem addit in *rubicunda sanguinis aspersione*, vel
alludit ad sanguinem agni, quo signatas Hebræorum
valvas revertis est, et prætergressus angelus vasta-
tor *Ægypti*, ut est Exod. xii, 7, vel ad sanguinem
testamenti, quo aspersit Moyses populum, Exod.
xxiv, 8, fœdere cum Domino pacto, quo et aspersit
librum, ut Hebr. ix, 19, et sic indicare videtur asper-
sione sanguinis Agni Dei Christi Jesu tutatam Ec-
clesiam Aquileiensem vel librum suum, quo obviam
ibat hæreticis eadem aspersione, hoc est gratia Chri-
sti munitum: vel tandem hac aspersione sangui-
nis precatur regi salutem, id est eam salutem
quæ ex meritis sanguinis Christi nobis comparata est
æterna.

^d *Meracioris sanguinis*. Id est purioris, sincerioris.
Merum enim est quod est solum, sincerum, uno
verbo, quod nihil habet admixtum. Terentius in
Phor.: « Nihil habet nisi spem meram: » Cicero, de
Orat., lib. ii: « Ecce tibi exortus est Socrates mag-
ister istorum omnium, cujus e ludo tanquam ex
equo Trojanæ meri principes exierunt. » Hæc apud
Nonnium in lit. M. Idem est *Meracus*, unde vinum
non aqua dilutum *meracum* dicitur. Horatius, lib. ii
epist., v. 407, epist. 2:

Expulit elleboro morbum, bilemque meraco.

Cicero quoque de Nat. deor. lib. iii, vinum purius,
meracius dixit: « Ut si medicus sciat eum ægrotum
qui jussus est vinum sumere, *meracius* sumpturum,
statimque periturum, magna sit in culpa. » Sangui-
nem igitur meraciorem appellavit Paulinus, sicuti
lac merum dixit Lucretius lib. i, v. 260:

Reverendorum siquidem apicum vestrorum sacris A veneranter inspectis syllabis, sæpiusque dulcedinis exigente recensitis sapore; factum est pabulum suavitatis ejus in ore meo quasi mel dulce ^a, et tanquam ibiflui distillantis favi ^b mellitæ suffusæ ^c guttulæ faucibus meis, totum me procul dubio ex eo quod commodius contigit, dulcedinis sapor possedit. At ubi Felicis, quinimo infelicis, perversique fautoris dogmatis perfidiæ sectæ clangor horrissonus, auras raptus per vacuas, humilitatis meæ multare non distulit ^d aures: versa est continuo in amaritudinem caro mea, et respirantium internorum viscerum meorum vitalia, tanquam poculo obriguere propinata toxifluo. Ac per hoc continuo pallui, interioris hominis vitiatō pulmone. Hujus nimirum rejecta pestis fellivomæ amaritudinis crapula, capabilia ^e mei stomachi B refrigerasse receptacula modo mirabili contemplatæ faciei suffusus venustatis rubor declarat. Purgato igitur jecore mentis hysopi asparso fasciculo ^f, lanæque coccinæ cedrino impexæ ligno cataplasmato ^g peniculo: offeram utique ei charitatis studio exhibitō calicem aureum flavigero radiante fulgore. Non quidem illum Babylonicum (Apoc. xvii, 4, 5), quo propinata sunt omnes gentes, sed illum qui in manu

Domini vini meri plenus est mixto. Qui inclinatur ex hoc in hunc, cujus sex non est exinanita (Psal. lxxiv, 8, 9). Et licet bibant ex eo omnes 96 peccatores terræ, sed aliis quidem est gustus vitæ ad vitam, aliis gustus mortis ad mortem (II Cor. ii, 16). Non est in eo mors, sed vita. Mors autem et vita est in ore bibentis ex eo, qua mente sancta quis catholicæ fidei sinceritate perspicuus vita, vivit [vivet], et non morietur ^h (Ezech. xviii, 21). Sin autem mente lucubri, perfidiæque mancipatus errore epotaverit, morte morietur, et non vivet (Ibid. 13). Non enim bucella Domini manu largita, mors: neque Satanae mortifera potestatis fuit infecta sævitiā; sed in animo proditoris vigeat. Nam unde Judas sempiternæ mortis luit intolerabiles pœnas (Joan. xiii, 27), inde beatus apostoli, qui fideli de manu Domini animo accipere particulam meruere panis, æternæ vitæ gaudium consecuti, cœlorum sine fine potiuntur præmium regni. Denique cum catholicis quicunque, manu Domini tribuente, de sacræ Scripturæ calice recta fide, devota mente sanoque sensu bibens satiatus fuerit: credideritque Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum, verumque Filium Dei, de Deo genitum vero,

... Nova proles.

Ludit lacte mero, mentes percussa novellas.

hoc autem erat dicere ex mero, id est solo sanguine Christi salutem partam, quia, ut dicit Petrus apostolus Act. iv, 12, Non est in alio alioquo salus. Et, in sua I Epist. i, 18: Non corruptibilibus auro, vel argento redempti sumus, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi.

^a Ori meo quasi mel dulce. Ezechiel. xxxiii: Comedi illud (volumen) et factum est in ore meo sicut mel dulce. Vide quoque Apoc. x, 10.

^b Ibiflui distillantis favi. An quasi ibi fluentis verbo composito ab ibi locali, et fluo, ut mellifluus, imbrifluus, etc., an potius legentium hybliflui. Notum est hyblæum mel in pretio, atque adeo in proverbio fuisse.

^c Mellitæ suffusæ guttulæ. Pro subsusæ. Mel enim, et guttæ ejus non vere fusæ sunt, sed aliquantulum fuscæ coloris, vel ad fuscum vergentis. Sic dicitur sapor subacidus, aliquantulum acidus, odor subgravis, color subniger, subflavus, pro utrunque gravis, niger, flavus, etc.

^d Multare non distulit aures. Multare hic est pro verberare, pulsare, et si vis, etiam ferire. Hoc postremo sensu usus quoque Terentius in Adelph., v. 90, act. I, sc. II:

... ipsum Dominion, atque omnem familiam
Mukavit neque ad mortem.

Ferire autem aures phrasis usitata. Seneca in Herc. Octæo, v. 1434:

... quis sonus nostras ferit cœlestis aures.

et v. 1441:

Unde sonus trepidas aures ferit.

^e Capabilia stomachi receptacula. Pro capacia. Est enim capabile quod potest capi; sicuti capax, quod capere potest. Sed præpostero sensu aliquando usurpavum docet du Cange in Glossar., allata inter alias hac quoque Paulini auctoritate.

^f Jecore asparso hysopi fasciculo. Pro asperso: aludit ad illud Hebr. ix, 19: cum aqua, et lana coccinea, et hysoppo populum aspersit.

^g 98 Cataplasmato peniculo. Κατάπλασμα, inquit Gorraeus apud N. Stephanum Th. L. G. tom. III, col:

351, « medicamentum molle, et consistentia mediocre, quod repellendo, concoquendo, digerendo, resolvendo, laxando, vacuando, detergendo, calefaciendo, siccando, dolorique sedando adhibetur. Quæ crassiora, siccoraque sunt, ἐμπλαστρα, et cerata; quæ liquidiora, συγγχισματα et unguenta appellantur: » Medicamentum autem est quod illinendo adhibetur. Hinc cataplasmare illinire dicitur. Quo verbo usus fuit Interpres, Isa. lvm, 21: Et jussit Isaias, ut tollerent massam de ficis, et cataplasmarent super ulcus, et sanaretur. Quo usus quoque Joannes monachus, lib. II Vitæ sancti Odonis abbatis Cluniacensis, et quidem allegoria non absimili Pauliniana nostræ: « His et similibus exemplis cataplasmat vulnus meæ mentis et pravitatis. » Peniculum autem, vel penicillum, id est, « quo vulnera stipantur, vel ideo ne claudantur, vel ut aperiantur magis, ut sunt penicilli ex linteolis conceptis, ex medulla sambuci et ex spongia. Plin.: « Tum peniculo vulnus apertum. » Celsus: « Deinde exigua penicilla interponenda. » Sic in Th. L. L. Nos vulgo taste dicimus, et forte idem sunt ac quas turundas Cato de R. R. cap. 157, appellavit, cum dixit: « Et si fistula erit, turunda introducto; si turundam non recipiet, diluito. » Nisi forte sit cataplasmato peniculo idem ac intincto in cataplasmate peniculo, D quod a pene, id est cauda dicitur, quia ex caudarum extremitate fiat, ut docet Festus in V. Penem. Solent enim vulnera, ut mollius tractentur, hujusmodi vel penicillis, vel spongiis, oleo unguentoque liniri. Et hoc potius esse ad mentem Paulini videtur, qui lanæ impexæ ligno conjungit cataplasmatum peniculum.

^h Vita vivit, et non morietur. Locus Ezechielis habet vita vivet, quod consonans est cum sequenti non morietur. At Paulinus hic et infra semper vita vivit. An quia qui vita fidei vivit, qui recte credit, morte perpetua non morietur juxta illud evangelicum: qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit? quod tamen ita intelligendum est, si fidem operibus tenet. Hinc inferius de impio morte morietur, et non vivit, id est morte morietur in futuro, quia damnabitur: non vivit nunc, quia male credit, nec vivit Deo: qui vero non crediderit condemnabitur Marc. xvi, 16.

verumque hominem veraciter de Spiritu sancto, et Maria virgine natum, unum eundemque Deum, et hominem, unum, eundemque Dei hominisque Filium ex utraque, et in utraque natura unum, non duos Deos: nec duos, sed unum Filium Dei, vita vivit et non morietur. *Si credideris*, ait Apostolus, *in corde tuo Dominum Jesum Christum, et ore tuo confessus fueris quod Deus suscitavit eum a mortuis, salvus eris* (Rom. x, 9). Qui vero biberit ex hujus Scripturæ calice ore perfido, corde pessimo, mente perversa, et præsumperit, quemadmodum hæreticus iste, perfida voce garrere Dominum nostrum Jesum Christum propter magnum pietatis sacramentum, nuncupativum Deum et adoptivum filium, hic morte morietur, et non vivit.

Igitur saluberrimis venerabilium incitantibus litterarum vestrarum imperiis, quatenus juxta parvitas meæ intelligentiam, licet pigrioris ingenii obsistat possibilitatis facultas, scribere tamen quæ me contingit pro causa fidei contra pestilentes pravi commenti objectiones qualicumque non renuo stylo. Scio enim qui dixit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (Psal. lxxx, 9). Susplicari denique probabilia rerum extorquent judicia, alio forte tempore, aut per semetipsum, si vita comes fuerit, aut per complices suos, si ipse ab hac luce justo Dei fuerit subtractus iudicio, hujus nimirum virulentæ stirpis fruticem redivivo conari ramnifero serere in virgulto (IV Reg. iv, 16). Unde et culpa morosæ dilationis in respondendum, quoniam ex causa contigit necessario intervenit: idcirco impetrandam veniæ fiduciam non titubabitur a spes postulanti negligentia de torpore frustrata. Præcaveas igitur in futuram, non ab re putavi per singula quæque quæ in qualibetunque litteris ejus contra catholicæ fidei regulam inspiciuntur inserta, et Scripturarum admodum testimoniis, et rationabiliter dantaxat juxta humanæ possibilitatis efficientiam disputationibus obviare. Si qua vero bene in his prolata habentur, nostris persistant assertionibus

^a *Non titubabitur spes.* Est idem ac *titubabit.* Sed hujusmodi styli vitia ne te morentur, quia Paulino satis erat ad intellectum, non ad Latinam regulam dicere.

^b *Trium librorum munuscula ante præsepe Domini mei offerre.* Respicit ad tria Magorum munera Domino oblata. Matth. ii, 11.

^c *Sex ætatum distinctiones.* Non omnium una sententia. Censorinus de Die natali c. 14, ait, « Varonem quinque ætatis gradus æqualiter putare esse divisos; unumquemque scilicet præter extremum in annos 15. » Macrobius in Somn. Scipionis pro septenario stat. Ait enim lib. 1, cap. 6: « Hic est numerus, id est septenarius, qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atque omnino constare facit. » Vide hæc ibi fusius explanata. Apud Philonem Judæum, lib. de mundi Opificio, Hippocrates septem quoque gradus ætatis hominis facit. Solon autem decem, cujus ibidem Philo recitat elegiam hanc partitionem continentem. Sanctus Ambrosius, epist. 44, classis 1, edit. noviss., ex Hippocratis sententia pro septemplici divisione ita concludit: « Est ergo infans, puer, adolescens, juvenis, vir, veteranus, senex. » Galenus apud Celium Rhodiginum. Antiq. Lect. lib. xix, cap. 21, ætates statuit omnino quatuor: « juvenum, vi-

roborata. Præter illa nimirum quæ aut nullius esse momenti, aut ad hanc rem convenientius pertinere non videntur, et idcirco nostro se refutabant facillime stylo suscipienda.

Denique etsi non pretiosis, quia non mundis a sorde peccati manibus, de sacris tamen pretiosa Scripturarum thesauris trium horum oblata librorum munuscula ^b ante præsepe Domini mei pleno supplicique offerre corde optime judicavi: juxta illud quod Domini lege cavetur: *Non apparebis ter in anno vacuus in conspectu Domini Dei tui* (Deut. xvi, 16). Ideoque indignum duxi ter in hoc anno, qui totum præsentis vitæ typice tempus designat, vacuus in conspectu Domini mei apparere. In hoc utique, ut planius dicam, conscientia meæ anno, qui per quatuor cardinales virtutes, id est prudentiam, temperantiam, fortitudinem et justitiam, quasi per quatuor redeuntia in sese revolvit tempora supputatur. Quippe per quinque exteriores corporis sensus, qui in se ducti denarii numeri summa [*Fortè*, summam] concludunt; quibus additis duobus, hoc est animæ carnisque substantia, efficiuntur *simul* duodecimus, tanquam per duodecim mensium differentias lunares vicissim sæpius redivivos explicat cursus. His etiam adjiciuntur tres naturalium morum principales effectus, cordis, animæ, mentis: ut est illud, *ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et ex tota mente tua* (Marc. xii, 30). Per quos centenarius ter ductus ter centenarii numeri figuram depingit. Quibus nimirum connectuntur sex morales ætatum distinctiones ^c, id est infantia, pueritia, et cætera: qui sexies per decem multiplicati sexagenarii numeri summa [*Fortè et hic summam*] deformant. His namque inseruntur diversarum rationabilium cogitationum distinctæ morum per gradus singulos qualitates; veluti sunt spes, fides, charitas, et his similia. Quæ quasi multorum dierum calculatus quantitas numeri multiplicata, veluti in trecentorum sexaginta ^d et sex dierum anni nostri altitudo consurgit. Huic forsitan perfectionis anni

gentium, mediorum, senum. » Quæ est etiam mens Pythagoræ, apud Laertium lib. viii. Servius Tullius, ut ex Tuberone narrat Gellius, Noct. Attic. lib. x, cap. 28, tres tantummodo ætates faciebat, puerorum usque ad annum decimum septimum; juniorum ab anno decimo septimo usque ad quadragesimum sextum, seniorum hos excedentium. Nec dissentit Aristoteles Rhet. lib. ii, cap. 15, text. 1, inquit: « Ætates autem sunt juvenus, vigor (sic vertit Sigonius, at Majoragus *adolescencia, media ætas*), senectus. » Ex his vides non unam esse omnium sententiam de ætatum vitæ nostræ divisione. Pauliniana divisio omnium optima videtur. Etenim nec excedit, nec deficit; quo vitio quæ supra, et quæ infra hunc numerum sunt laborare videntur.

^d *In trecentorum sexaginta et sex dierum anni nostri altitudo consurgit.* Numerus dierum quibus annus constat, communiter non est nisi trecentorum et sexaginta quinque, additis horis quinque et minutis quadraginta novem. Quæ additio horarum originem fecit anno bissextili, qui habet dies 366. Hæc omnia satis nota omnibus in disciplina temporum vel leviter versatis. Hinc patet quærenti, quot dies annus complectatur, ex communiter contingentibus respondeendum esse, complecti dies 365, non vero 366, quia tot non habet nisi quarto quoque anno, cum est bis-

coronæ Psalmista Deo commemorat benedixisse, atque benedicere: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* (Psal. LXIV, 12). Corona quippe anni est perfectio consummatæ justitiæ. Quæ quidem perfectionis corona non volentis, nec currentis, sed benignitatis, et miserantis est Dei (Rom. IX, 16). Unde et campi Dei, hoc est humilium electorum mentes, non a semetipsis, sed ex benignitate miserantis Dei implebuntur ubertate. In hoc nempe anno divinæ benignitatis clementia ubertatis 97 abundantiam largiente, ut ter non apparerem vacuus in conspectu Domini, tres in nomine sanctæ Trinitatis libros, licet iuculto editos, non abnuo, stylo, in gazophylacio tamen sanctuarii fideli recondere manu festino. De hoc igitur

sextilis. Quæ cum ita sint, qui fieri possit, ut Paulinus noster, quem hæc certe non latebant, non una vice de anni diebus mentionem faciens in hac epistola, commemoret semper dies 366? Fateor me hujus rei novitate percussum paulisper hæsisse. Sed cum mihi persuasum esset, inscitia peccare non potuisse in re præsertim tam nota Paulinum, nihil aliud tandem conjiendum esse existimavi quam a Paulino scriptam esse epistolam hanc anno bissextili, et numerum dierum ab eo memoratum fuisse, habita ra-

anno hæc ita moraliter sentiendum existimo. Allegorice autem, qui a Redemptore nostro secius [*Fortè*, sanctius] sacratiusque datur intelligi: in quo duodecim apostoli quasi duodecim menses, omnesque electi ejus veluti multorum dierum summa per hoc [hunc] sacratum numerum, trecentorum videlicet sexaginta et sex, qui quasi in uno conglutinati corpore continentur: ipse insinuat qui per Isaiam prophetam de semetipso protestatur, dicens: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: evangelizare pauperibus misit me, prædicare annum acceptabilem Domino, et diem redemptionis Dei nostri* (Isa. LXI, 1, 2). Amen.

Btione anni, quo scribebat. Hac posita conjectura, quam a nemine improbatum iri confido, certo statui mihi posse videtur annus quo data est epistola. Is vero annus 796 fuit, qui apprime convenit cum aliis circumstantiis. Nam libri hi sine dubio scripti sunt post concilium Francoford. an. 794, et ante an. 799, ut in dissertat. de hæresi Feliciana dicitur. Nullus autem alius annus inter hos terminos fuit bissextilis præterquam 796. Ergo eo anno scriptam esse epistolam tenendum est.

99 SANCTI PAULINI CONTRA FELICEM

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Lamenta dolentis Ecclesiæ proponit.

Unius ejusdemque præcinentis columbæ (Cant. II, 10), electæque genitricis suæ lætantis ac dolentis vox nostra famose audita est in terra præconio: *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos* (Psal. XXVI, 6); et: *Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei* (Job. XXX, 1). Quæ quidem alio in tempore variis undique ob tenerum pulvorum incommoda circumvallata angustiis, reminiscitur nimirum dierum adolescentiæ suæ (Ezech. XVI, 22); quando enixa super fratrualem suam, alacri securius pectore lætabatur. Optantis quoque vocis officio, ab ipsis, ut ita dixerim, scaturientibus internorum viscerum secretalibus flabris, redundanti oris colloquia usque ad colli medium confluisse (Isa. XXX, 28), nullius dubii dicti adversa resistit objectio: Ac per hoc more torrentis mellis et bityri per verba præcantia morosæ retractationis prætendit oraculum. *Quis inquit, mihi tribuat ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me? Quando splendebat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris? Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo? Quando erat Omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei?* (Job. XXXI, 2 seq.) His ita et hujusmodi pleno gratulantique corde prosperis recensitis favoribus, protinus ad querelosa sese vertit lamenta discrimi-

C num. *Nunc autem, ait, derident me juniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei: quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, et vita ipsa putabantur indigni: egestate, et fame steriles, qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate et miseria: et mandebant herbas terræ et arborum cortices: et radix juniperorum erat cibus illorum. Nunc autem in eorum canticum versa sum, et facta sum eis in proverbium.* etc. (Job. XXX, 1 seq.)

CAPUT II

Hæretici hostes Ecclesiæ, filii diaboli.

Qui sunt isti lascivientes centum annorum juvenes? (Isa. LXV, 20.) O pulcherrima mulierum qui sunt isti? O unica genitricis tuæ! (Cant. VI, 8.) Columba propter sancti spiritus septemplex donorum charismata: speciosa in sanguine, candidata in lavacro, soror in funiculo charitatis, proxima in societate assumptæ naturæ, suavis in deliciis Scripturarum. Qui sunt isti qui maledictum centenarii pueri nequeunt effugere? Quos tam liberæ auctoritatis fiducia indigno simplicium canum gregis tui socios judicasti? Quoniam sancti gregis tui sint sacratissimi canes, cædam patrum tuorum [At., suorum], pro quibus nati sunt tibi filii (Psal. XLIV, 17), contigit nos vaticinio didicisse. Concrepat enim Davidici carminis hujusmodi decachordo Psalterium: *Lingua, inquit, canum tuorum ex inimicis tuis ab ipso. Visi sunt ingressus tui Deus* (Psal. LXVII, 24, 25).

Isti igitur famosissimi canes ^a, qui ingressus Dei sunt visi, pastoris officium erga caulas ovium non immerito certum est procul dubio modo fungi mirabili: qui crudelium belluarum rabiem sanctis, si dici liceat, procul a mandrilibus ^b gregum coercere latratibus non pertinescunt. Qui autem illi sunt horum rebellium juvenum patres, quos te puduit cum venerandis canibus gregis tui adsciscere, adhuc quærimus; et quærentibus nobis jam sese pandit animus inveniendi. An non antiqui hæresiarchæ horum pestiferorum detrahentium tibi juvenum patres exstiterant furibundi? Arius scilicet, Macedonius, Sabellius, Eunomius, Nestorius, Eutyches, cum sequacibus suis, quos fixa rataque catholice fidei investio a consortio venerabilium canum tuorum dignis animadversionibus censuit alienos? Ipsi haud dubio, et ex eorum maledicta progenie isti propagati sunt filii tenebrarum. Quin potius amici sponsi, qui stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi (Joan. III, 29), doceri possumus quantocius documentis de qua radice mortiferæ damnationis nefandissima ista proles genus ducat pestiferum. **100** *Genimina*, inquit, *viperarum quis vobis monstravit fugere ab ira ventura?* (Luc. III, 7.) Translato quippe vocabulo parentem et sobolem, alterum in vipera, in genimine alterum

^a *Isti famosissimi canes.* Hanc canum allegoriam videtur Paulinus accepisse a divo Gregorio, lib. XX Moral., cap. 9, exponente illud Job a se præcitatum: *Quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.*

^b *Procul a mandrilibus.* Sicut ab ove ovile, ita a mandra *mandrile*, verbum alias inusitatum, derivat Paulinus. Latini *mandram* pro copia jumentorum usurpant. Martialis, lib. V, v. 202, epig. XXIII:

Vixque datur longas molorum vincere mandras.

Sed et pro stabulo quo jumenta includuntur, verbum quandoque acceptum: II. Steph. Th. L. G. tom. IV, col. 1413: « *Μάνδρα* stabulum seu claustrum est septum, quo noctu clauduntur pecora. Hesychio *μάνδρας* sunt *σηκοί βοῶν καὶ ἱππῶν ἔρηκ*, *νεκρον φραγμοί*: præterea *ὄλας*, sylvæ. Exponitur non solum stabulum, caula, sed etiam spelunca: item locus, in quo torcularia sunt et uvæ exprimuntur. Quin et *μάνδρα* affertur pro caula. » Pro claustro a Latinis usurpatum. In ludis enim latrunculorum, septum quo tenebantur clausi, *mandra* dicebatur, ut inquit in poematio Lucani ad Calphurnium Pisonem de hoc ludo loquentis, præsertim v. 191:

Ut citus et fracta prorumpat in agmina mandra.

Ex quo intelliges illud Martialis lib. VII, v. 550, epig. 71:

Sic vicias Novimque Publumque
Maudris et vitreo Istrone clausos.

Hinc a *mandra* *mandritæ* monachi, et abbates eis præsertim *archimandritæ* dicti sunt, quia ab initio monachi in speluncis vel septis locis clauduntur ceu in *mandra*. Et monasterium aliquando *mandra* dictum pluribus ostendit du Cange, et præsertim ex Alcuini lib. II, de Vita sancti Willibrordi:

Circuit Idcirco vigil hoc tutamine mandras,
Nominibus meritis ut Christi augetur ovile.

Non nimium ab hac derivatione distat id quod apud eundem habet Budæus, nempe monasteria *mandras* dicta, « a grege monachorum, cui ceu *mandræ*, id

voluit designare. Quatenus ex hujus similitudinis formula patenter daretur intelligi de venenosa ramni radice, spinosæ myricæ ^c virgultum prodisse veneficum. Talium fortassis progenitorum iniquitatem Scriptura Domini commemorat, usque ad tertiam et quartam generationem in filios retorquendam. Taliū utique, nec ambigi ordo permittit verificæ rationis, qui per imitationem pestiferam perfidorum patrum, filii nuncupantur. Horum igitur convenientius, ut arbitror, quam carnalium crediderim filios patrum. *Non portabit*, inquit Scriptura, *filii iniquitatem patris; nec portabit pater iniquitatem filii: anima quæ peccaverit ipsa morietur* (Ezech. XVIII, 20). Hinc est enim quod ipsa Veritas Judæos in Evangelio, a principali parentis degeneratos nobilitate, diabolicos filios ore exprobrat mellifluo. Ait enim: *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. VIII, 44). Et ob quam causam ita dixerit, manifestius declarat, cum protinus subinfert: *et opera patris vestri vultis facere. Ille enim homicida erat ab initio* (Ibid.). In quibus verbis luce clarius datur intelligi, non eos naturaliter ^d, aut tanquam ab eo ^e conditos, vel etiam per adoptionem ^f, sed ob imitandas ^g diabolicæ fraudis versutias, filios eos diaboli recte voluit ^h nuncupari.

est ovili præsent pastores abbates. » Archimandritarum mentio fit can. 7 concilii Forojulienensis a Paulino coacti. Si quid ulterius hujusmodi aves, vide ibi in notis lit. a.

^c *Myricæ virgultum prodisse veneficum.* Optima quadrat allegoria. « *Myricæ* enim, ait Plinius, lib. XIII, cap. 21, infelicia ligna vocamus. . . qua in domum illata, difficiles partus fieri produunt, mortesque miserat. » Hinc de Magis Persarum Strabo, Georg. lib. XV: « Imprecationes faciunt, inquit, fasciculum virgarum myricinarum tenuium tenentes. » Equidem Jeremiæ XVII, 5, 6, de peccatore maledictionibus divinis obnoxio dicitur: *Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Erit enim quasi myricæ in deserto.* Plantula quidem mali omnino, quippe *πανήκαρος*, affatimque infructuosa vocatur Nicandro III in Theriacis, v. 612:

Καὶ μυρικῆς λάζο νύον πανακαρπία θάμνον.

Quibus enim aliis æquius convenire possunt ista, quam hujusmodi viris hic a Paulino perstrictis?

^d *Non eos naturaliter.* Ut somniabant Archontici, qui dicebant diabolum « ad Evam accessisse, et cum ea perinde ac vir cum muliere solet, consuetudinem habuisse, deque ea Cainum et Abelum suscepisse, » contra quos lege sanctum Epiphanium ad hæres. XI.

^e *Aut tanquam ab eo conditos.* Ut volebant Manichæi, quorum insaniam redarguit sæpe Augustinus, præsertim tract. XLII in Joan., n. 10.

^f *Vel etiam per adoptionem.* Cum enim amoris actus sit adoptio (unde Augustinus, lib. II de consensu evang., cap. 3: « Neque enim absurde quisque dicitur non carne, sed charitate genuisse, quem filium sibi adoptaverit »), et diabolus homines non amore, sed odio prosequatur, eos quos suos facit, mancipiorum, non filiorum loco habet.

^g *Sed ob imitandas diabolicæ fraudis versutias.* Augustinus, tract. XLII in Joan., n. 10: « Unde Judæi filii dial.oli? imitando, non nascendo. »

^h *Voluit nuncupari.* An legendum voluisse?

CAPUT III.

A

De hæreticis triumphat Ecclesia.

Nunquidnam infelicissimi Arii sociorumque ejus non exstitit pater diabolus, qui adulterino complexu virulentum semen perfidiæ in vulvam depravatæ mentis eorum coitu effudit pestifero? Ac per hoc de tam clandestino concubitu conceptus formatusque est filius perditionis: quasi de materno utero, procacissimæ linguæ obstetricante manu, processit proles æternæ gehennæ ignibus mancipanda. Eodem nempe modo genuit similes sibi filios, similique vindictæ ultione plectendos. Et quoniam eodem quo illos maledictionis anathemate percelli, si non pœnitentiæ obsistat remedium, cunctos qui eorum sunt erroribus irretiti, fides sancivit catholica, quasi in tertiam et quartam generationem paternæ iniquitatis præstigium hæreditario in filios transfunditur jure. Potest etiam de hoc tertiæ quartæque generationis capitulo, aliter acuti ingenii exigente **101** sophismate multiplicius phalerato a themate explicari. Sed quoniam propter imminentium hostium bella, ad arma spiritualia quantocius festinamus: ne forte dum evagamus ad otiosa, hostium cunei derepente præcipites Ecclesiæ valvas inopinato infringant incursu; idcirco armato instante milite, vigiliarum officia quaternæ duntaxat alteratione distingui solertissima decrevimus cura. Quatenus in vigilia matutina, Dei jubentis imperio elevata Moysi manu Domini virga, quæ triumphalis expresserat crucis vexilla, subvertat rotas curruum, equites, et ascensores ejus divina potentia violento impetu involvat in mediis fluctibus Rubri maris (*Exod. xiv, 24 seq.*). Sumat quapropter Maria prophetissa tympanum, quæ quidem in obtreactione Moysi hominis Dei, invidentis Synagogæ, in hoc tamen loco sanctæ Ecclesiæ typum gerebat: erumpat protinus in vocem laudis: non quasi hortantis ad prælium concisis buccinam concrepet clangoribus, sed victoriæ canticum, concinentibus aliis mulieribus, incipiat ore gratisono: *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est: equum et ascensorem dejecit in mare. Adjutor et protector factus est mihi in salutem* (*Exod. xv, 20, 21*).

* *Phalerato themate.* Dorio ille Terentii in Phorm., v. 498, act. III, sc. II, dicebat:

Adeone te esse incogitantem atque impudentem,
[Phædrus,

Ut phaleratis dictis ducas me...

Donatus hic: « Phaleratis dictis, id est honestis, atque ornatis. » Adverte quæ diximus alibi, nempe in notis ad concilium Forojuliense, § 7, litt. a.

In toto ferne hoc opere ea servatur scribendi ratio, ut in compositione verborum integræ serventur particulæ unde componuntur. Quod ad veterem orthographiam propius accedit. Nam si pauca excipias, ubi asper concursus mutari literariæ euphoniæ gratia jubebat, id fere semper observarunt, ut constat præcipue ex numis, et inscriptionibus. Sed de his consule grammaticos, et semel monuisse sufficiat.

^b *Inveniantur ab eis qui offucentur.* Sensus obscurior: crediderim tamen hoc significare: *cavendum scilicet, ne qui fideles inveniantur ab eis per campestria evagantes, qui fideles ab iis offucentur.*

CAPUT IV.

Serpentes sunt hæretici.

Submersis igitur Ægyptiis in mari Rubro, in quibus non solum peccatorum agmina sub unda baptismatis, verum etiam hæreticorum non inconvenienter intelligi datur [*Fortè, dantur*] extincta contubernia: ecce abeuntibus nobis, transmissa jam mari Rubro, per vastam mundi solitudinem, occurrit interim nobis serpentium venenosa caterva, quæ de pestiferis eorum ovis erumpent, quæ ab eis in nido sunt perfidiæ derelicta. De quibus ovis per Isaiam dicitur: *Ova aspidum ruperunt, et telas aranearum texunt. Qui comederit ex ovis ejus morietur, et quod confotum est, erupit* [*Al., erumpet*] *in regulum* (*Isa. lix, 5*). Sed ne timeantur istiusmodi venena serpentium, aspicientes ad æneum, quem Moyses exaltaverat, serpentem (*Num. xxi, 9*), consolatur nos etiam isdem propheta, qui per pueri singulariter nati infantiam, extincta aspidum seu basilisgi mortiferæ refusionis memorat slabra. *Delectabitur, inquit, infans ab ubere super foramine aspidis, et in cavernam reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet. Non occident, et non nocebunt in universo monte sancto meo* (*Isa. xi, 8*). Huic etiam puero per alium prophetam dicitur *super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (*Psal. xc, 13*). Hinc alias de eodem prophetiæ modulationis resonat tuba: *Spiritus ejus ornavit celos: et obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus* (*Job xxvi, 13*). Qui vero sit iste admirabilis infans qui super foramine aspidis delectabitur, et in cavernam reguli manum suam misit, angelo pastoribus insignia nativitatis ejus evangelizante didici: *Invenietis, ait, infantem pannis involutum, et positum in præsepio* (*Luc. ii, 12*); cuique multitudo militiæ cælestis exercitus consona concinunt voce, dicentes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Ibid. 14*). Et quoniam certum est in universo Domini monte, quæ [*Fortè, qui*] est Ecclesia Dei vivi, non posse horum pestilentiæ slabra nocere: cavendum summopere est, ne forte per campestria evagantes inveniantur ab eis qui offucentur ^b. Unde necessario existimo ad montana om-

^D Porro pro *offucentur* legendum fortasse *offocentur*. *Offucare* enim est *Festo aquam in fauces ad sorbendum dare*, quod non facit ad rem præsentem. At vero *offocare*, uti *suffoco*, a faucibus deducit non absimili significatione. L. Florus lib. II, cap. 2, « *Cum offocandas invicem fauces præbuissem.* » Quo verbo usus est etiam Augustinus lib. V Confess., cap. 2: « *Sed me maxime captum, et offocatum quodam modo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus anhelans in auram tuæ veritatis liquidam et simplicem respirare non poteram.* » Quod non male de serpentibus dictum videtur, cum et Virgilius, *Æneid.* lib. II, v. 218, Laocœontem ab anguibus ita obstrictum describat, ut suffocaretur:

Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati: sperant capite, et cervicibus altis.

Offucare igitur Paulino esse videtur idem ac *offocare*, vel *suffocare*; quod et de serpentibus dici posse exemplo Virgiliano didicimus.

nes reducere, ne inter profunda vallium aberrantes prærupta, mali aliquid patiantur, insuspecto subito pro irruente latrone.

102 CAPUT V.

Conqueritur de Felice foedifrago conciliis quibus et Carolus Magnus et ipse Paulinus interfuerunt.

His ita digestis, operæ pretium duximus de genere transeundo ad speciem, ac de generalis consortii communione ad proprii remeare juris privilegium. Aggrediamur ergo, divinis per omnia suffulti præsidii, hunc pudoris inscium virum, quem ^a palæstræ jamdudum devictum certamini, gerendarum rerum qualitas efficaciter certis approbat documentis. Nunc autem temerario ausu, nescitur cujus instinctu [*Al. intinctu*], rediviva reparare nititur bella. Oblitus præterea foederis ^b jurisjurandi quod cum Deo pepigerat, candidis millium angelorum circumfusis catervis. Sed neque humanæ, ut puto militiæ huic spectaculo ^c defuit multitudo. Præsertim cum in conspectu venerandi principis ventilaretur hujusmodi controversia quæstionis. Nam tactis sacrosanctis Evangelii, jurejurando protestatus est, quemadmodum tunc temporis sincerissimæ fidei exigente censura, suppresso silentio obscuræ obmutuit garrulitas disceptationis: nullius unquam deinceps, nullo quolibet titulo quidam [*Forte, quidquam*] refragativo molimine revolvare quæstionis; sed in

^a *Inscium virum, quem palæstræ, etc.* Periodus satis viliata. Legebatur *inscio visum*, quod advertit primus editor, et reposuit in margine *inscium*. Sicuti pro *qui devictus*, reposuit *quem devictum*. Hic quoque *palæstri certamini* emendandum videtur, et reponendum *palæstræ certamini*, vel *palæstrico certamini*. Cæterum scite vocat *palæstræ certamen* disceptationem cum Felice habitam; nam palæstra significat non modo locum ubi athletæ pugilisque exercentur, sed et locum in quo philosophi disputant. Vitruvius testis est, lib. v, cap. 2: « Constituantur (loquitur de palæstra) in tribus porticibus hexedræ spatiosæ habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possint. » Sed et apud rhetores medium dicendi genus, inter scilicet nimis nervosum et nimis elumbe, *palæstricum* metaphorice dicebatur. Hinc Cicero in Bruto, sive de claris oratoribus hoc genere orandi laudans Demetrium Phalereum sic aiebat: « Phalereus successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus quam palæstra. » *Non armis*, id est non vehementer acerque in dicendo, ut milites, qui serio pugnant, sed suavis planusque, ut palæstritæ, quorum certamina ludicra ferme sunt, et oleum non sanguinem sapiunt. Quapropter aiebat Idem Cicero lib. 1 de Orat., 7: « Nitidum quoddam genus est verborum, et lætum, sed palæstræ magis et olei, quam hujus civilis turbiæ ac fori. » Optime igitur disceptationem in concilio verbis habitam oleo perfusus charitatis, non armis sanguine madentibus, palæstræ certamen Paulinus appellavit.

^b *Oblitus foederis jurisjurandi, etc.* Duobus, imo tribus vicibus, cum hæc scriberet Paulinus, damnati erroris convictus fuerat Felix. Primo in Ratisponensi conventu an. 792, cui adfuisse Paulinum dicimus in dissert. de Felicis et Elipandi hæresi, num. 32, in quo sententiam suam a Patribus reprobam ipse quoque reprobavit; deinde Romæ, quo missus a conventu Ratisponensi per Angilbertum abbatem eodem anno Adriano pontifici fuerat: ibique damnatam hæresim damnavit. Tertio in Francofordiensi

ea, cui consenserat, fidei regula spondit se perpetua immutabilitate mansurum. In hoc quippe gymnasticæ disputationis conflictu contigit etiam humillimæ nostræ parvitatæ personaliter præsentiam adfuisse. Proh dolor! heu! quam terribile sonat quod dicitur! Foedus cum Deo percussum, quod impune irritum non transcurrit, humanæ præsumptionis audacia usurpativa conqueritur fraude resolutum. Sed hæc divini sunt arbitrii reservanda judicio.

CAPUT VI.

Perstringit Felicem tanquam prætti desertorem, et ut tepidam, evomitum.

Rupto igitur hujus tam reverendæ ratæque stipulationis pacto, ad campum certaminis, Domini assistente virtute, improbus redire bellator festinat. Miror qua fronte. Nam si de castris Dominicis militiæ stipendium assecutus, quasi probatus athleta exercitabatur ad arma, regis utique notatus insignibus, non debuit præliantibus adversus se terga præbere, ut nec fugæ potius ^d latibulo palpitans inter fruteta liber, nec fortis in bello persistens præconaretur famosus. Ex quo non immerito res claruit contigisse, ut præcinctus armis, destitutus forte fugæ præsidio, a persequentibus captus, proprio sese subdi judicio capabili ditione ^e triumphatoribus non vereretur. Obliviosus Regis Domini Sabaoth auditor

concilio an. 794, cui item interfuit Paulinus, et tertio damnata est hæresis, ut annalistæ Francorum uno ore fatentur. Jure igitur Paulinus de foedifrago Felice conqueritur, cujus datæ fidei sacramenti ipse aliquando susceptor intererat, et ut ita dicam, sequenter, ut hic testatur. Porro hinc evincitur primo interfuisse Paulinum conciliis præcedentibus in causa Felicis; secundo, adfuisse et ipsum Carolum; tertio, hos libros post annum 794 conscriptos fuisse, et publici juris factos a Paulino. Sed de his omnibus suo loco, nempe in dissert. de Felicis et Elipandi hæresi latius dicendum. Modo commemorasse sufficiat.

^c *Huic spectaculo.* Pro *spectaculo*, sicuti *expectabilis* pro *spectabilis*, et *expectare* pro *spectare* habes passim apud inferioris ævi, id est hujus temporis Paulini, plus minusve, scriptores laudatos a du Gange in glossar., V. *expectabilis* et *expectare*.

^d *Ut nec fugæ potius latibulo, etc.* Periodus mea sententia perquam obscura, nisi sit ut pro *quod*, vel pro *quippe qui*. Non debuit terga præbere, ut, id est, *quippe qui*, vel *quod*, nec fuga diceretur liber, nec persistens fortis diceretur. Verbo, nec esset famosus futurus pro libertate fuga consecuta, nec resistendo pro fortitudine. Non primum, quia captus fuit, non secundum, quia cessit. Videtur hæc mens Paulini hauriri posse ex sequenti periodo, etsi ferme æque implicata. Sed res, ait, ita contigit, ut nec fugere posset, nec ut fortis resisteret, sed captus ab adversariis proprio judicio et ditione spontanea se victum fateretur. Hanc mentem autumo Paulini. Si quis clariora et certiora proferet, libens sequar. Cæterum Davus sum, non Oedipus.

^e *Capabili ditione.* An indicat actum quo se victum fassus est, et idem sit ac *deditione*? An illud *ditione capabili* refertur ad Patres, quorum legibus et arbitrio, imo et ditioni capabili, id est expertæ, scitæ, exercitæ se subdi non est veritus? Sic quoque dixit Cicero, de Lege Agrar., orat. 2: « Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, decem virum *ditioni*, judicio potestatique permissa et condonata esse dico. »

præcepti dicentis: *Estote fortes in bello*. Debutit A præterea cujusdam fortium castrorum Domini militum celeberrimi ducis mirabilibus hortamentis inniti, quibus in 103 mediis præliis cristatas, nimirum fidei galeis, exercituum phalangas consueverat incitare, *Quis, inquiens nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames?* (Rom. viii, 35.) Et post paululum: *Certus sum enim quia neque vita, neque mors* (Ibid. 38). Et quibusdam interpositis, in summa concludens definit: *Neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu, Domino nostro* (Ibid. 39). Si igitur tunc perfecta charitas ferventior mentis urebat præcordia, non debuit omnino refrigescere; si vero timor [Forte, timore] frigebat, non fuit utique perfecta charitas, quæ foras non misit timorem. *Perfecta, inquit Joannes, charitas foras mittit timorem* (Joan. iv, 18). Quæri denique potest, de qua trium generum hominum distinctione existimari vir iste immanitus cerebro a putabitur? De tertio plane genere, hoc est de tepido. Evomendus ergo erat, si hæc ita se habent, ex ore Domini. Scriptum est enim: *Utinam esses calidus aut frigidus! Sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo* (Apoc. iii, 15, 16). Rejectus igitur ob teporis nauseam de stomacho sanctæ et universalis Ecclesiæ, eat nimirum cum sequacibus suis in solitudinem. Corrodant squalentes calamitate et miseria herbas terræ et arborum cortices: et radix juniperorum sit cibus eorum. Quoniam quidem, si sancta catholicaque ecclesia patres eorum indignabatur olim cum canibus gregis sui ponere, quanto magis nec filios eorum consentit, quos b hæreditario jure parentum perfidiæ soboles non ignorat successores?

a *Vir iste imminutus cerebro*. Imminuere caput vel cerebrum phrasis frequens apud comicos, Plautum Terentiumque; sed pro *comminuere* et *confringere* est. Vide primum in Mostellar., v. 275, alterum in Eunuch., v. 674, et Adelphi., v. 573, qui hoc postremo loco sic habet.

Diminuetur tibi quidem jam cerebrum;

sed quia caput, et in capite cerebrum animæ creditur sedes, et, ut dicit Plinius lib. xi, cap. 37, « Hanc habent sensus arcem hic culmen altissimum, hic mentis est regimen, » continens pro contento accipitur sepe figurate, et cerebrum caputque pro mente ponimus. Ergo *cerebro imminutus*, est mentis minus habens, verbo, mente captus.

b *Non consentit, quos, etc.* Videtur manca periodus, nisi subintelligas: non consentit ponere filios, ubi dedignabatur patres eorum ponere; ut sensus sit: Si Ecclesia indignabatur patres hæreticorum ponere cum canibus gregis sui, quanto magis non consentit ponere ipsos hæreticos, quo non ignorat, uti filios esse successores hæreditario jure perfidiæ parentum?

c *Concisa duplici perfidiæ ruga*. Rugæ quidem in fronte, eminentes superciliis maxime indicant fatum. Sed quare duplici? An quia unitatem fidei scindere tentabat Felix, et duos filios, vel duos deos asserere, ut mox addit Paulinus? Sic enim perfidiæ ruga duplex esse videtur.

d *Frons impudica*. Id est temeraria. Quandoque enim temerarius, et qui nullo pudore ducitur, impudicus dicitur. Plautus in Rudente, v. 397:

CAPUT VII.

Felix ut Goliath lapide sternendus; ut hydra igne consumendus.

Eligamus quapropter quinque de torrente limpidissimos lapides, quorum quidem unum funda jactantes, Goliæ istius giganteæ inflatæ factantiæ (I Reg. xi seq.), fulminis ad instar acutissimo ictu concisa duplici e perfidiæ ruga frons impudica a fodiat. Quatenus unius lapidis percussus ulcu e intereat, qui unitatem fidei scindere nititur, et unum Dominum Jesum Christum in duos filios, vel duos deos schismatico capere molitur admissa. Ac per hoc proprii truncatus ensis mucrone, Davidica modo mirabili se secante manu, jam ulterius nullo modo valeat f reminisci [Forte, revivisci, pro reviviscere]. B Quod si fabuloso hydrarum more, trisulcibus b [Forte, trisulco] ferro desectis capitibus, numerosius rursus sibilantia resumpsisse colla portentoso monstro ludificat: ac per hoc ex damni quasi redivivo detrimento, commodius sese profecisse jactatur; divinus ei idcirco inextinguibili flamma ignis adhibeatur succensus. Quatenus rebellium ambustæ venæ medullarum, nullam deinceps veneni inficientis suffusione parturiendi prodigiosa prolis obtineat facultatem.

CAPUT VIII.

Felix a Patrum sensu discedens modo Arium sequitur, modo Nestorium.

Sed quoniam veritatis assertores omnimoda circumspeditione mendacii vitare muscipulam nihilominus debent, testimonium idcirco illi perhibeo, quia C plerumque satis bene sanoque sensu professionis videtur seriem non multum degeneri calamo promulgare. Illud pro certo videri non dubium est, quoniam quandiu præcedentium Patrum vestigia sequitur, ac tritam eorum rectæ fidei gressibus viam scan-

. . . . O facinus impudicum!

Quam liberam esse oportet servire postulare.

e *Percussus ulcu*. Id est, *ulcere*, sed vere *vulnere* erat dicendum. Nam ait Nonius: « Ulcus et vulnus hoc distant, quod ulcus tecta et clausa malignitas. » Virgilius, iii Georg.

Quam si quis ferro potuit rescindere summum

104 Ulceris os: alitur vitium vivitque legendo,
Vulnus hians, patens.

Idem En. x:

Produxit pressive oculos, aut vulnura lavi
Veste tegens.

Hæc Nonnius. Cum autem Paulinus lapidis jactu interiturum Felicem dicat, manifestum est, *vulnere* non *ulcere* fuisse dicendum.

f *Valeat reminisci*. Ex antecedentibus et ex consequentibus consideranti obviam fit hic mendam irrepsisse, et *revivisci* reponendum; sed tamen *reviviscere* dicendum, ut ex conjectura nostra adnotavimus in textu.

g *Trisulcibus ferro desectis capitibus*: non *Trisulcibus*, sed esset. *trisulcis* legendum. Sed emendata grammatica quid tum? adhuc difficultas superest. Quare enim *trisulcis capitibus*? Ergo et alium errorem puto tollendum, legendo nempe *trisulco ferro*. Hydram quippe Naucrates septem, Zenodotus novem, Aeraclides quinquaginta capita habuisse dicunt apud Natalem de Comitibus lib. vii, cap. 1, nemo triantum. Trifido autem ferro, forte quia jam ter Felicianæ hæresis proscripita

dere non divertit, composito incedere dinoscitur gradu. At ubi ad suum audacter sensum recurrit, continuo devius per anfracta labentium rupium offusis concitæ densissimis ignorantæ tenebris evagare prospicitur. Ac per hoc modo devitatis [Al., deitatis] falsitatum a impingit in scopulis; modo abruptis venanæ versari prospicitur præcipitiis. Modo Arium obvium amplectitur, modo prævium Nestorium gressu subsequitur errabundo. Statimque dare operam nititur, ut destruantur perverso conamine ea quæ paulo ante ædificasse præconabatur laborioso certamine. Qua de re in quantum ad præsens datur intelligi, super labentium glarearum b glumas, non super firmam petram fundamentum posuisse convincitur. Unde inundantibus pluviis, ventisque impellentibus, illis pendulum ædificium ruit. Enim vero putabat se vasa cantici habere, sicut David (Amos, vi, 5), et idcirco Salomonica auro radiantia mala in lectis se sparsisse gloriabatur argenteis (Prov. xxv, 11). Et licet fuerint de Dominico ærario furtim sublata, pessimo tamen cauponato [Forte, cauponatu] alterius generis metallo permixta c, obductaque furva ferrugine, pulchritudinis suæ contigit amisisse fulgorem. Nam et Saul legitur inter prophetas (I Reg. x,

a *Devitatis falsitatum... in scopulis.* Sic legendum censeo. Sensus est: *In eos, quos antea devitaverat, scopulos impingere.* Huic conjecturæ ansam præbent tum præcedentia tum sequentia. Si quis aliter sentiat, non repugno.

b *Super labentium glarearum glumas.* Festus: « *Gluma* hordei tunicula dictum, quod *glubatur* id granum; unde et pecus *glubi* dicitur, cujus pellis destrahitur. » Varro de R. R., lib. 1, cap. 48: « *Gluma* est folliculus grani. Arista ut acus tenuis longa eminet e gluma. Proinde ut grani theca sit gluma, et apex arista. Arista et granum omnibus fere notum: gluma paucis... Videtur vocabulum etymon habere a *glubendo*, quod eo folliculo degtubitur granum. » Aldhelmus de Laud. virginit., cap. 9, non *glumam*, sed *glumulum* dixit: « Licet quidam centesimi fructus manipulos evangelicis novalibus ubertim pullulantes, et granigera spicarum *glumula* germinantes martyribus... deputare soleant. » Sed quid hæc ad glareas? Nihil prorsus. Hic, fateor, hærebat aqua, et imparem me videbam nodo solvendo: cum opportuna subiit cogitatio ne quis error vel amanuensium vel librorum oscitantia in textum irrepisset, et pro *glumas* legendum *grumos*. Affinitas vocabulorum occasio mendæ videtur. Perpendat lector et iudicet. Equidem si, ut suspicor, *grumos* et non *glumas* scribendum, sensus est obvius. Festus: « *Grumus* terræ collectio minor tumulo. » Nonnius: « *Grumus* dicitur ager, et a congerie dictus. » Columella quoque de R. R. lib. 11, cap. 18, docens quomodo terra olim sata ad pratorum stratam planamque superficiem sit æquanda, sic ait: « Tum glebas sarculis resolvemus, et inducta crate coæquabimus, grumosque quos ad versuram plerumque tractæ faciunt crates dissipabimus. » Queis positis, *labentium glarearum grumos* optime dixit Paulinus, qui sic exprobrare imprudentiam Felici volebat ex stultitia illius (Matth. vii, 24): *Qui ædificavit domum suam non supra petram, sed super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.*

c *Pessimo cauponato alterius generis metallo permixta.* Non me latet *cauponem* esse qui esculenta et potulenta vendit lucrî gratia, et *cauponari* esse *cauponia* arte lucrum quærere. In Fragmentis Ennianis,

A 11, 12); sed non sicut David, Saul Scriptura denotat prophetam. Arreptitia quidem peste multatus Davidicæ citharæ trinis nervorum concinentibus lineis, levius amentæ stuporem dulci potitus ferebat modulamine (I Reg. xvi, 23). Aliter namque valdeque dissimiliter in ore Moysi et Aaron manna nectaræ dulcedinis suavissimum dulculat a saporem; aliter profecto Dathan et Abiron nihilominus in gutture nauseabat [Id est, nauseam creabat]. Ad quem nimirum hujus figuræ conjecta e problema desideret derivare prudens lector sensu intendat conspicuo.

CAPUT IX.

Felix non sibi constans, Jesum Christum modo verum Deum et Dei Filium, modo adoptivum, et Deum nuncupativum vocans.

B Sed quia supra præmissum est, quædam bene ab eo pronuntiata, male tamen post paululum ab eodem depravata, ex ipsis prorsus ejusdem, quæ nuper phaleratis digesserat, poterit approbare [An. approbari?] commentis. Justo namque Dei judicio permittente, ut qui resolutio sponte vinculo charitatis a sanctæ Ecclesiæ veritate contraria orthodoxæ fidei sentiendo recesserat, non immerito sibimetipsi existeret, exigente pœna peccati, diversus. Confitetur v. 256, ex bello quæstum captantes, *cauponantes* dicuntur:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique.

C Puto tamen alio sensu acceptum verbum a Paulino, videlicet ex mixtione aquæ in vinum, quod in fraudem ementium nimis sæpe cauponæ faciunt. Unde legendum autumo, pessimo *cauponatu*, non *cauponato*, ut sensus sit: aurea mala, id est doctrinas, quas de ærario Domini, id est de Scripturis sustulit Felix, pessima arte *cauponatus*, id est ea arte qua cauponæ vinum aqua miscendo augent adulterantque, aliis metallis, id est suis erroribus, permiscuisse et sic adulterasse. Est locus Tertulliani lib. de Anima, cap. 3, ubi non dissimili intentione verbum hoc usurpatur. Loquens enim de erroribus quos philosophia ethnicorum, hac in re hæresum parens, circa originem animæ invexerat, ab Apostolo jam ante prædictos, sic 105 ait: « Siquidem et ab Apostolo jam tunc philosophia concussio veritatis providebatur. Athenis enim expertus linguatam civitatem, cum omnes illic sapientiæ atque facundiæ *caupones* degustasset, inde concepit præmonitorium illud edictum. Proinde enim et animæ ratio pro philosophatas doctrinas hominum miscentes aquas vino alii immortalem negant, alii plusquam immortalæ affirmant. »

D a *Dulculabat saporem.* Forte legendum *du'corabat*, id est *dulcem reddebat saporem.* *Dulcorare* enim apud inferioris latinitatis scriptores est *du'ce reddere*, ut non una auctoritate docet Du Cange in Glossario.

e *Hujus figuræ conjecta.* Sensus obscurus: nisi *conjectum* pro *conjecta* legere mavis, et sit *conjectum* quasi *jactata*, sive *juclatum problema.* Vel sit *conjecta* substantivum: *Conjectus* enim et *conjecta* pro symbolo usurpatum fuisse notat Du Cange: et idem sit ac *hujus figuræ symbolo.* Sed, ut verum fatear, *symbolum* eo sensu tunc accipiebatur ut esset *contributio collecta* plurium pecuniam pensitentium. Vel tandem nisi sit idem ac *conjectura.* Ad utrum autem horum, scilicet Moysis an Darban, hujus figuræ conjectura, problema applicari possit, videat prudens lector.

enim se Dominum Jesum Christum verum Deum A
verumque credere hominem : ab ipso scilicet con-
ceptu virginalis uteri a verbo Dei in singularitate
personæ inseparabiliter absque ulla confusionis
mutabilitate utriusque naturæ, unum eundemque
Dei hominisque Filium; nec alterum Dei, alterum
hominis, sed unum eundemque Dei et hominis Fi-
lium; non duos filios, nec duos deos, et his similia,
juxta regulam catholicæ satis perspicue prolixæ dis-
putationis effusum præterdit sermonem. Quo igitur
pacto cujusque suasibilis inspirationis instinctu sta-
tim obliviscitur quis paulo ante fuerat, immemor
sæbito, quasi in alienatione insani capitis, quid dixe-
rit? Huic autem, cui auctor dudum extiterit testi-
monii, causativo litis opposito, verborum adversis
refragatius intorquendo spiculis contradicit. Et quod B
in promptu rectæ fidei proprium delegavisse puta-
batur oraculum, ac si alterius et non suæ conscientie
opus, durius post modicum furibundus abjurat.
Ait enim: Si autem, ut vos vultis, homo assumptus a
Filio Dei, mox a conceptione virginalis uteri conceptus
est Deus et verus natus est Deus, quomodo ipse Filius
propheticæ de semetipso ait : *Et nunc hæc dicit Do-*
minus, formans me ex utero servum sibi (Isa. XLIX, 5)?
Et rursus, qua, inquit, auctoritate homo Dominicus
ex utero matris verus Deus conceptus, et verus Deus
natus a vobis prædicatur, cum sit natura verus ho-
mo, et per omnia subditus Deo? Quid plura? in eo
usque per sententias diversi generis disputationum
figuram perducere festinat, quatenus et adoptivum
Dei Filium et nuncupativum eum Deum perditio corde
definiat : quasi purum communemque hominem,
cui fidei prærogativa gratis confertur, cuique per
lavacrum regenerationis, ab eodem Dei Filio datur
potestas, ut et adoptivus sit Dei Filius gratuito munere,
et nuncupativus Deus divina utique præve-
niente gratia ex propectu religionis efficiatur? Ex
quo igitur tam frivulæ [frivolæ] disputationis affatu
loce clarius animadvertitur et singularis personæ
mysterium in dualitate numeri decrevisse [An, dis-
crevisse?], unionem divini nominis per dissidium
pluralis numeri convincitur rescasse. Licet ille, et
cum hæc ita severius habeant, sæpe tamen verbote-
nus ab his falsitatis scuto conatur defendere. Hoc
est, personas, ait, non divido : naturas prorsus dis-
tinguo. Sed cum excusare se ab hac nititur noxa,
et tamen frequentius id agere ex propriis nihilominus
potest revinci commentis; duorum quapropter cri-
minum, facti scilicet et mendacii reus, justi iudicii
sanctione, cessante nimirum ambage dubietatis, de-
cernitur. Unde, in quanto admodum intelligi datur,
et instantia rerum produnt indicia, non studio veri-
tatis objectis conatur querelis obsistere, sed timore

^a *Audacter dissiganti.* Verbum hoc nec summa, nec media, nec infima Latinitas me docet. Forte error scribarum pro *litiganti*, vel *investiganti*, vel *dissi-*
dentis, vel quid simile. Equidem malim *dissidenti*, quod magis vitiatum verbo accedat, et mentem Paulini, exprobrantis divisionem Christi in filium adoptivum et proprium Felici, propius contingat.

coactus, necessitatis excusare satagit voto : ne forte
ex utero sacrosanctæ matris Ecclesiæ tanquam abor-
tivus ante lucis projiciatur crepusculum.

CAPUT X.

*Paulinus non intendit discutere cor et intentionem
Felici, sed verba.*

Hoc autem, quod quasi mordaci transcurrisse me re-
cognoscor sermone, non veritatis studio, sed neces-
sitate impulsu, quæ ab eo bene pronuntiata sunt, dele-
gavisse prædixi. Non intendendo interim ingessi [At.,
ingressi], veluti ita se certius habeant, sed ut conje-
cturarum [At., conjecturalium] disputationis ejus ita
mihi opinari qualitas persuasit. Cæterum Dei solius est
intime cogitationis arcana rimari. Ipse enim est scru-
tator renum et cordium, cogitationumque discretor.
Nostrum est enim videre in faciè: Dei autem utrum-
que, in facie et in corde. Verumtamen quia per oris
ostium, linguæque clave reserante, latentia quæque
internorum viscerum secreta sæpe se produnt in publi-
cum, non ab re **106** existimari potest, si ea, quæ ex-
trinsecus late patent, humani ingenii capacitati rebus
involuta ambiguis, subtili lance examinari cogantur.
Omissis ergo occultis cogitationum medullarumque
secretis, audiamus nunc quæ per aurium patentes jan-
uas ad secretarium sese nostræ mentis transfundunt.

CAPUT XI.

*Docet Felicem male sentire de Deo, pejusque loqui,
dividendo Filium in proprium et adoptivum.*

In duobus igitur vocabulis, proprii scilicet et ado-
ptivi, verique et nuncupativi Dei, unicum eundem-
que Dei Filium dividere fronte impudentissima non
formidat : disputans audacter dissiganti ^a de Deo cor-
de, nihil pendens quam sit periculosum quamque
terribile de Deo indignè etiam sentire, quanto magis
indecenter incauta disputare locutione? Scriptum est
enim : *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus
sueris; sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita
semper (Eccle. III, 22).* Hinc etenim de moderatius
temperato, et de effrenatius præcipiti rursus scri-
ptum est : *Qui fortiter premet ubera ad eliciendum
lac, exprimit butyrum : et qui vehementer emungit,
elicit sanguinem (Prov. xxx, 33).* Denique ipsa Dei
Patris sapientia, quemadmodum evangelicis sacra-
tius instruimur documentis, cum blasphemantium
Judæorum intolerabilia patienter convicia pertulisset,
veritatis tamen testimonium silentio suppressi [At.,
supremi] Veritas minime judicavit. Ait enim : *Ego
dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum,
et vos inhonorastis me (Joan. VIII, 49).* Conviciaban-
tur rursus Judæi Domino, sicuti illustribus verissime
evangelicis declaratur præconiis prurienti ex ejus
ore aure mellifluo ^b suscipientes auditum : *Multa
bona opera operatus sum vobis, propter quod opus me*

^b *Ex ejus ore aure mellifluo.* Primus editor horum
librorum in margine reposuit f. *melliflua*, vel *melli-*
fluum, nempe vel *aure melliflua*, vel *auditum mel-*
liflum. Nihil tamen necesse est mutare. Est enim
transpositio quidem non facile probanda, sensus ta-
men integer, id est *prurienti aure suscipientes audi-*
tum ex ejus ore mellifluo.

lapidatis? Nos, inquit, de bono opere non te lapidamus, sed de blasphemia, et quia tu cum sis homo facis temetipsum Deum (Joan. x, 32, 33). Unde et ab eodem evangelista continuo causa redditur, quam-obrēm Judæi vellent eum interficere, cum protinus subinfertur: Propterea, ait, a Judæi quærebant eum interficere, quoniam Filium Dei se dicebat, æqualem se faciens Deo (Joan. v, 18).

CAPUT XII.

Felix par Judæis et Ario insert divisionem in persona, et confusionem in naturis Filii Dei; quod reprobatur Paulinus.

Porro, cum iste vir anilis fabulæ juris de quo loquimur (si tamen vir dici debeat, qui non viriliter, sed enerviter agit) Dominum Jesum Christum ideo non verum Dei Filium verumque Deum ineptissimis non veretur assertionibus profanare, eo quod verus homo a Verbi Dei persona assumptus in plenitudine integræ humanæ naturæ ineffabiliter a nobis creditur et prædicatur: in nullo procul dubio ob hoc distare a Judaica perfidia denotatur. Nam etsi verbis aliis, non tamen alia utitur cordis noxii pravitate. Judæus namque dicit: Tu cum sis homo, facis temetipsum Deum. Hæreticus prorsus redargutus ait: Cum sit homo et subditus Deo, non potest verus Deus, verusque credi Filius Dei. Licet profiteatur aliquando, quasi per dissidium, Christum ex parte verum Deum verumque Dei Filium, et ex parte adoptivum filium et nuncupativum Deum: serulæ^b quin potius, ut rerum qualitatis informat relatio, timore coactus quam veritatis iudicatur amore devictus; permiscens utique inter trita [*Fors., triti*] veneri pocula modicum quid mellis, quatenus bibentis fauce simulato suaviter deludat pestifera dulcedo sapore; seminator per omnia paternæ traditionis existens, falsissimique dogmatis cultor. Nam Arius, de cujus iste descendisse ramnifera [*Deest verbum, pita radice, origine, etc.*] patenter videtur, cum Dei filium adoptivum et creaturam esse firmaret^c ad decipiendum tamen simplicium mentes, fingeat aliquid quasi eximii decoris insigne: excellentiorem, **107**^d non creatorem, cunctis eum præferebat creaturis. Sed quoniam unus est Christus Dei hominisque Filius, et unitas in partes non rescinditur (nequaquam enim unus dividi potest, nullaque un-

^a Propterea, ait, Judæi. Hic Paulinus non verba, saltem exacte, sed sensum allegat, qui est Joan. cap. v, v. 18, verba autem sunt: « Propterea ergo quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. » Non igitur continuo causa redditur, id est eodem cap. decimo prius allato. Sed interfectionis meditata causa est cap. quinto. Verum tamen intentio Judæorum utrobique eadem.

^b Vide not. in § 14, lit. a concil. Forojuł.

^c Creaturam esse firmaret, pro affirmaret. Tacitus hoc verbum simili intentione usurpavit lib. 1 Annal. cap. 80: « De comitiis consularibus, quæ tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. »

^d Excellentiorem, non creatorem. Alludit doctrinæ Arii, quam profert ipse in epist. ad Alexandrum apud Epiphanium hæresi 69, num. 7, in qua vocat Filium

quam rationis possibilitate, personalis unio recepit sectionem; quia sic est humanæ naturæ inenarrabili quodam modo divinæ inseparabiliter unita naturæ, siquæ inæstimabili consideratione, juxta quod pax Dei præcellet omnem intellectum, solæ cognita ineffabili Trinitati), temperata est humanæ naturæ, quatenus nec naturarum confusio, nec naturarum unquam ullo modo divisio suscipitur; sed salva proprietate utriusque irrefusæ et intransfusæ: naturæ, in una Dei hominisque persona, nec Deus unquam eredatur sine homine, quem suscipere ab ipsa duntaxat conceptu dignatus est virginalis uteri; nec homo sine Deo, qui mox ab ipsa conceptione virginalis vulvæ, Spiritus sancti gratia decandante, in Deum assumptus verissime prædicatur: Quatenus et Deus propter susceptum hominem, et homo propter suscipientem Deum, ex utroque et in utroque verus Deus verusque homo, unus idemque Christus, unigenitus Dei hominisque Filius, verusque Deus, in cujus nomine cælestium, terrestrium, et infernorum genu curvatur, ab omni lingua, juxta Apostolicam tubam, in gloria esse Dei Patris confiteatur (*Philip. II, 10, 11*).

CAPUT XIII.

Etsi aliud per quod Deus, et aliud per quod homo, non tamen alius Christus, sed semper Deus homo.

Cum ergo dico, *Deus verus, et homo verus*, non duas Dei hominisque personas definio, sed in una Dei persona utrumque, Deum scilicet hominemque confiteor. Denique non est alius Christus Deus, ^f et alius Christus homo. Est plane aliud per id quod Deus est, et aliud per id quod homo; sed non est alius Christus, sicut dictum est, et alius homo. Illud ad naturarum discretionem pertinet quod præmissi: hoc ad unitatem personæ quod subiuncti. Nam quemadmodum in mysterio sanctæ Trinitatis trium personarum discretio^g et unius ejusdemque essentialis gloriæ inseparabili majestate, non tres Dii, sed unus creditur Deus: ita e diverso in dispensatione pii et magui sacramenti mediatoris Dei et hominum, hominis Christi Jesu, duarum veraciter distinctio naturarum, et unius personæ professio veritatis, non duos filios, vel duos Deos, aut duos Christos, sed unum eumdemque Christum Jesum ex utraque et in utraque natura, verum et unigenitum Dei Filium, verum et omnipotentem Deum, apostolicæ fidei re-

^e perfectam Dei creaturam, sed non tanquam rerum creaturarum aliquam: solum itidem, sed non tanquam unum e cæteris. » Hinc venit in mentem suspicari, fortasse prima manu scriptum fuisse excellentiorem creaturam cunctis præferebat creaturis.

^f Irrefusæ et intransfusæ, id est, non refusæ, non transfusæ, scilicet nec Dei in hominem, nec hominim in Deum naturæ. Additio enim particulæ in sæpissime negat.

^g Non est alius Christus Deus, etc. Idem habet in Sacrosyllabo § 8: vide ibi notam lit. a, et quæ profertur ex Vincentii Lirinensis eommonitor. 1, cap. 19.

^h Trium personarum discretio. Videtur debuisset scribi in trium personarum discretionem, quia sequitur et unius ejusdemque... inseparabili majestate. Vel si tenendum discretio, reponendum inseparabilis majestas. Alterutrum necessario corrigendum, ut sensus constet.

gula et corde credi sinceriter instigat ad justitiam, A et ore profiteri salubriter incitat ad salutem (Rom. x, 10). Sciendum namque est, quia non fuit Christus primum communis purusque conceptus vel natus homo, et postmodum Deus in eo, quemadmodum in quolibet prophetarum, ex dono gratiæ habitaverit; sed in ipso sancti Spiritus conceptu, beata a videlicet viscera inviolatæ Virginis veram carnis materiam ministrantia, a Verbo Dei in ipso conceptionis exordio ineffabiliter nascendo susceptus; ex quo homo cepit esse una persona cum Deo, semper unigenitus Dei Filius et verus Deus et fuit, et est, et erit. Quoniam cum a vero Dei Filio et vero Deo essentialiter in singularitate personæ, licet inconfusibiliter, sit assumptus homo verus Dei Filius, et verus Deus, absque ulla dubietatis palpatione b creditur et adbratur. Non enim assumpsit homo, qui nondum erat, Deum; sed Deus sempiternus dignatus est hominem suscipere temporaliter, quem suum proprium singulariter fecit.

CAPUT XIV.

Verbum non mutatum in carnem; non divisionem, non commutationem passum.

Verbum igitur Dei, quod caro factum est (Joan. i, 14), hoc est homo factus est, non est mutatus in carnem, sed caro, quæ a Verbo Dei ineffabiliter assumpta est, propria Verbi Dei caro in concipiendo facta est: in tanta nimirum societate divinæ naturæ unita, ut nec divisa, nec permista, sine fine in unitate personalis credatur unionis. Scriptum est enim, *quod Deus conjunxit, homo non separet* (Matth. xii, 25). Deus nimirum conjunxit sibi in inseparabiliter in thalamo virginis uteri humanam naturam, de quo tanquam sponsus processit, et exultavit ut gigas ad currendam viam (Psal. xviii, 6): et hæreticus impietatis dissidio nititur eam a suæ avelli unitatis insertionem. Debit ergo homo in Deum proficere, quia valde opus, ut proficeret. Non decebat Deum in homine deficere, qui nec augmentum perfectionis recepit, nec detrimenti ullo modo patitur diminutionem; sed semper idem est quod est; cui per Pro-

a *Beata viscera... ministrantia.* Grammatici vellent *beatis visceribus... ministrantibus*, in casu scilicet quem dicunt *ablutivum absolutum*. Sed hoc familiare 108 Paulino. Sic et initio cap. 15 seq., et alibi.

b *Dubietatis palpatione.* An palpatione? Utrumvis bene. Nam qui dubitat, quia in diversa movetur, palpatur videtur. Seneca in Herc. Oetæo, v. 708 et 709, act. III:

Et cor attonitum salit,
Pavidumque trepidus palpatur venis jecur.

Isaac qui dubitat quandoque palpat. Sic Isaac palpat Jacob, dubitans num ipse sit, an Esau, Gen. xxxii, 22. Sic Dominus Jesus ad omnem dubitationem de veritate suæ resurrectionis a discipulis eliminandum dixit, Luc. xxiv, 39: *Palpate et videte*. Hinc in proverbium abiit *ψηλασθῆν ἐν τῷ σκοτεινῷ*, id est, *manu tentare in tenebris*. Erasmus Chil. iii, cent. vii, n. 59: « Dicuntur qui rem obscuris vestigant conjecturis. » Exempla sunt Aristophanis in *Pæce*, et Platonis in *Phædone*.

c *Senex iste exinanita furiosius delerare canitie.* Ergo Felix maturæ erat ætatis; neque enim can-

phetam dicitur: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (Psal. ci, 28). Et illud: *Qui est misit me ad vos*; et rursus: *Ego sum qui sum* (Exod. iii, 14). Neque enim dispensatione pii et magni sacramenti persona Dei personam hominis suscepit, sed persona Verbi sempiterna, una videlicet de Trinitate, secundum quod semetipsam exinanivit, suscepit temporaliter formam servi, hoc est naturam hominis. Nec ex diversitate personarum facta est confusio unius personæ; sed permanente discreta veritate utrarumque naturarum, facta est indivisa et inconfusa societas essentialis in unionem personæ.

CAPUT XV

Probat Paulinus ex Apostolo Christum Filium Dei et hominis: alioquin nuptiativa, non vera mater Maria dicenda, quæ tamen vere Deum altissimum genuit.

Hæc ita se habentia [Pro his ita se habentibus], apostolicis etiam hujusmodi collatio rationis præstabilis poterit argumentis fulciri. *Hoc, inquit, sentite in vobis quod et in Christo Jesu.* Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo (Philip. ii, 5 seq.). In nomine igitur Christi Jesu personam unigeniti: in forma autem Dei formaque servi utrarumque proprietates describitur naturarum. Nam si non infra [Pro intra] virginea viscera, ut iste dissipit [Pro desipit] hæreticus, unigenitus Dei Filius, sempiternus ex Patre, temporalis ex matre, ædificavit sibi domum, hoc est, humanam se verissime natura vestivit, permanens id quod erat incommutabilis Deus, ex utero intemeratæ Virginis matris tanquam sponsus processit de thalamo suo, et ipsa venerabilis Virgo non genuit verum Deum verumque hominem in singularitate unius personæ: ita ut non sit alter Christus Deus, et alter Christus homo, sed unus idemque, sicut sæpius repetitum est, Deus homo; et non est ipse templum, ipse et habitator templi, ut senex iste exinanita furiosius delerare c canitie non ambigitur; aut non est partus

tiem exprobrat tantum, quæ quandoque et vegetioribus evenit, sed et senectutem eamam, cui solet objici mentis sensusque defectio, qua nihil in senibus frequentius. Hinc Paulinus non ab re dicit *exinanita canitie*: *exinanire enim est inane reddere, evacuare, quod de vetulo insipienti, inanis vacuque cerebri optime dicitur. Delerare autem habet Prulinas, non delirare*; eadem tamen significatione, nec Paulinus auctoritate destituit. *Delerare* Nonius de propriet. serm. semper scribit, et exempla profert, quæ hoc idem confirmant. *Delerare, ait, est de recto decedere*. *Lera autem est fossa recta quæ contra agros tendens ducitur, et in quam uligo terræ decurrat*. Confirmat auctoritatibus Pomponii, Lucilii, Plauti cæsus est in Amphitryone hoc elatum: *Delerare uxorem*. Et quidem si a Græcis radicibus rem investigamus, *ληρος* *nughe* sunt, *ineptiæ*, hinc et *deliramenta*: non est agriculturæ verbum, ut apud Latinos; et per η non i scribitur: unde si a Græco fonte derives *delerare* dicendum erit. Sed Latini *delirare* cum scribant, et *liras* rusticici vocent porcas cum sic aratum est, ut inter duos latius distantes sulcos medius cumulus siccam sedem frumentis præbeat, ut habet Columella de R. R. lib.

Virginis divini nominis gloriosum, quod Apostolus magnum pietatis commemorat sacramentum (*I Tim. III, 16*); quo ergo pacto catholica Ecclesia una in toto orbe terrarum diffusa, Leatam Virgineam Mariam, dulce mihi et venerabile nomen, Theotocon, hoc est Dei genitricem libera publicaque voce confiteri non cessat? Si igitur nuncupativum et non verum Deum, ut insani capitis vir iste fauce despumat falsissima, ex utero vera mater genuit, illum videlicet eundemque, qui ante luciferum ex paterno utero, hoc est, ex Patris essentia sine initio genitus, permanens id semper quod erat: quomodo vera Dei genitrix beata Virgo omnium catholicorum verissimo confitebitur ore? Fateantur necesse est hæretici eam nuncupativam genitricem, si nuncupativæ ab eis putabitur genitrix prolis. Catholica vero atque apostolica fides verum Deum, verumque qui, natus est, hominem, veramque, quæ genuit, Dei genitricem, Deum et hominem, non duos, sed unum verum propriumque Dei Filium: nec duos, sed unum verumque Deum Jesum Christum Dominum nostrum et confessa est, et confitetur, et æterna confitebitur perpetuitate. Beata quoque Elisabeth repleta Spiritu sancto exclamavit dicens: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me (Luc. 1, 45)?* Veraciter namque venerabilis Virgo et ancilla et mater est Domini, quoniam

109 Deus omnis carnis qui creavit eam, ipse dignatus est nasci ex ea. Ait enim ipsa ad angelum: *Ecce ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum (Ibid., 38)*. Angelus quippe eam Altissimi Filii genitricem prædixit: ipsa se Altissimi Filii ancillam humiliter confitetur. Huic etenim angelico oraculo Davidicum concordare non inconvenienter præconium demonstratur. *Maier, inquit, Sion dicit: Homo et homo natus, vel factus est in ea; et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. LXXVI, 5, ex LXX)*. Ipse non alius, qui factus est in ea ex semine David secundum carnem, ipse fundavit eam Altissimus in æternum. Angelus denique Altissimi Filium, propheta nimirum altissimum ipsum commemorat. Quoniam quidem sicut Deus Pater, Deus Filius, ita Altissimus Pater, Altissimus Filius prædicatur. Concinnunt quapropter sibimet Vetus ac Novum Testamentum, quia unus idemque Spiritus sanctus auctor est mirabilis utrumque.

CAPUT XVI.

Collatis Joannis et Pauli testimoniis, Christi gloriam ait esse vere Filii Dei, non nuncupativi.

Requiratur igitur dilectus ille discipulus, qui de ipso sapientie fonte singulariter scientie hausit fluentia, cum in cœli convivio super pectus recu-

it, cap. 4, et *boves lirare* dicantur, cum tabellis additis ad vomerem simul et satum frumentum operiunt in porcis, et sulcant fossas, quo pluvialis aqua delabatur, ut ait M. Varro De R. R., lib. 1, c. 29, ex Aldina edit. 1553, duntaxat Nonii lectio. Cæterum et qui *delerare*, et qui *delirare* scribunt Græci, Latine translate usurpant pro insanire, et de senibus quibus præ ætate mens imminuta est, quasi proprium dicunt. Plutarchus De liberis educandis paulo ante finem verba adulatorum juvenes

A buerit Salvatoris. Plenitudinem [*sic: an plenitudine?*] siquidem divini saporis refectione satiatus, totum orbem terrarum evangelicis institutis doctrinæ suæ flumina redundavit; misso denique fidei oculo ad divinitatis altitudinem contemplandam, dicat quid in principio erat, aut ubi erat, aut quid erat. *In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 1 seq.)*. Subjungat etiam quid hoc Verbum, quod Deus erat et est, pro nobis dignatus est fieri, *Et Verbum, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis*. Hoc est, Deus homo factus est, permanens id sempiternus quod erat. Prosequatur adhuc cujus gloriæ Verbum caro factum permanserit: *B Et vidimus, ait, gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis*. In qua nimirum gloria Christum Jesum intuens exaltatum doctor mirabilis ait: *Omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 11)*. Eandem namque gloriam, quam a Patre, cœternus Patri, priusquam mundus fieret, unigenitus habuit Filius, Evangelista habere Verbum caro factum, plenum gratiæ et veritatis, sese vidisse testatur. Plenus utique gratiæ et veritatis Deus, plenusque perdocetur homo. Quo ergo pacto, o hæretice, Verbum caro factum, hoc est, Deum hominem factum, alterius gloriæ, id est, adoptivi et nuncupativi somnare somno mortifero præsumis, cum tantus apostolus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis se utique vidisse gloriabatur? De qua profecto plenitudine Joannes etiam Baptista protestatur, dicens: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia, quia lex per Moyssem non facta, sed data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. 1, 16)*.

110 CAPUT XVII.

Arquit Felicem de corrupto loco Apostoli; docet Christum in propria carne passum, sepultum, etc.

Hanc igitur divinitatis plenitudinem Paulus egregius prædicator in mediatore Dei et hominum homine Christo cum inspiceret, non celavit. Ait enim: *In ipso condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia: sive throni, sive dominationes, sive principes, sive potestates: omnia per ipsum, et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant (Coloss. 1, 16)*. Et post paululum: *Quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare corporaliter, et per eum reconciliari omnia in ipso: pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in cælis sunt, sive quæ in terris (Ibid., 19)*. Reminiscor,

corrumpentium proferens, sic inter cætera habet: *« Quid Patris minus curare debetis? Senex delirus est. »* Græce *πρωολητικός* quod vulgo ad verbum diceretur uno sciocco attemptato. Tullius II de Orat: *« Illic Pœnus non optime Græce, sed tamen libere respondisse fertur: multos se deliros senes sæpe vidisse; sed magis quam Phormio deliraret vidisse neminem. »* Sic cæteri. Jure ergo *delirum* Felicem Paulinum redarguit, veluti senem fatuum et insensatum.

ut puto, hoc legisse me tuis te in commentis ^a apostolicum inseruisse testimonium; sed moris tui calliditatem deprehenderis perspicue non abdicasse. In ipso namque profiteris Apostolum omnem plenitudinem divinitatis habitare dixisse, sed *corporaliter* in eo habitare perfidiae incidere non es veritus scalpello; quasi minus caute Apostolus *corporaliter* ex superfluo addidisset. Nunquid vas ille electionis, in quo Christus loquebatur, inscius erat cur addiderit *corporaliter*? Absit. Non quod quilibet catholicorum sanum sapiens tam vanissime dissipat, ut in illa invisibili, impalpabili et incomprehensibili divinitatis natura corporale aliquid vel palpabile suspicetur; sed quia ineffabilis divinitatis natura corporalem se vestire veraciter dignata est humanam naturam, ac per hoc humanum corpus, quod assumpsit, suum proprium fecit: ut qui secundum se, hoc est per id quod divinum est, nec videri, nec palpari, nec abdi, nec pati, nec mori, nec si quid aliud hujusmodi est, posse nullatenus creditur, quod nefandissimum hoc etiam suspicari quis ambigat, per corporale quippe indumenti velamen, hoc est incarnationis mysterium, quoniam suscepta caro a Verbo propria Verbi est caro, et videri invisibilis, et pati impassibilis, et mori immortalis, in propria carne posse apostolicis instrui documentis. Ait enim primus pastor Ecclesiae, *Christo autem in carne passus* (1 Pet. iv, 1): in carne utique, non cum carne divinitatem compassam, quæ extra passionem modis omnibus constat. Sed quoniam propria Verbi caro erat quæ passa est, ille utique passus mortuusque dicitur, cujus propria caro passa et mortua esse perhibetur: a qua nunquam post assumptionis sacramentum impassibilis et indemutabilis separata divinitas prædicatur. Ac per hoc Christus Jesus et passus, et mortuus, et sepultus, et resurrexisse secundum Scripturas, Dei Filius veraciter declaratur. Juxta quod omnibus consequenter Ecclesiis apostolus tradidit Paulus, et venerandus Nicæni concilii inviolabilis symboli notissima omnium catholicorum regula protestatur. Nam et hominem verum unigenitum Dei Filium, factum natumque de Spiritu sancto et Maria virgine, quem ex Patre ante omnia sæcula non factum, sed genitum confitetur: ipsum eundemque propter nos, nostramque crucifixum sub Pontio Pilato salutem, passum et sepultum, ac tertia die resurrexisse vivum a mortuis, ascendisse in cœlum, sedere etiam ad dexteram Dei proficitur Patris, venturumque cum gloria vivos et mortuos [*Fortè deest* ad] judicandos. Qui enim impassibilis et immortalis permanet ex divinitate, passus idem ipse, et mortuus, ac sepultus creditur ex humanitate.

^a Apostolicum inseruisse testimonium. Etsi Apostolus in textu allegato Coloss. 1, 19, dicat tantummodo: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare*; attamen cap. 11 seq. v. 9, expresse ait: *Quoniam in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Quod autem sint hæc verba Apostoli, et non loci prioris, quæ mutilaverat Felix, et de quibus loquitur Paulinus, manifeste evincitur ex hoc Paulini

^A *Nam etsi mortuus est, inquit apostolus, ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei* (11 Cor. xiii, 45).

CAPUT XVIII.

Christum voluntate, non necessitate passum.

Hæc igitur omnia propria piæ dignationis voluntariaque potestate, non coactus sustinuit necessitate: sicuti longe ante per prophetam Patri proficitur dicens: *Voluntarie sacrificabo tibi* (Psal. lxxxviii, 8). Et illud: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui* (Psal. xxxix, 9). Quia voluisti, o Domine Jesu Christe, omnia hæc fecisti; quoniam cum sis Deus omnipotens, non est tibi difficile omne verbum. Hoc est enim sibi velle quod posse; de te namque scriptum legisse me profiteor: *Subest tibi*, ait quidam sapiens, *omnia posse quod velis* (Sap. xii, 18). ^B De te namque cantiloquus David propheta cecinit, dicens: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo et in terra; in mari et in omnibus abyssis* (Psal. cxxxiv, 6). Sancto tuo ^b repleti omnes ab origine mundi patriarchæ, prophætæ, evangelistæ, apostoli, cunctique catholici viri testimonium de te veritatis perhibuisse, fundamento inviolatæ innisi fidei firmiter retinemus: quorum quidem collatis præsidiiis nostra sunt nihilominus disputationum colloquia falcienda. Nam ut multa de his et infinita præteream, quia nec totus eos, qui scribendi erant de te, mundus [*pro mundum*] capere posse, dilectus tuus protestatur discipulus, libros (Joan. xxi, 25): pauca ergo ex multis, juxta paupertatis meæ intelligentiam, te utique gratuito munere largiente, ea videlicet quæ ad hujus expectare [*pro spectare*] negotiū advertitur qualitatem, huic operi quamvis pigro digerente inseram stylo.

CAPUT XIX.

Testimonia ex psalmis et prophetis non divisum Christum in nuncupativum et proprium.

David igitur præcipuus prophetarum, paternæ vocis fungens officium, quia ab æterno Patre cœternus tu ante sæcula et sine initio ineffabiliter es genitus Filius, sic ait: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix, 3). Et quoniam tu idem ipse secundum dispensationem assumptæ incarnationis sacerdos pro nobis, oblatio et hostia in odorem Deo-suavitatis fieri dignatus es, continuo subjunxit: *Juravit Dominus, nec eum pœnitet: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Ibid., 4). Sed et quia calicem mortis pro salute mundi in transitu bibere non renuisti, post modicum subinfertur: *De torrente in via bibit; propterea exaltabit caput* (Ibid. 7). Hinc alias de hoc magno pietatis sacramento idem sic intonat Propheta: *Mater Sion dicit,*

effatu. In ipso namque profiteris Apostolum: *omnem plenitudinem divinitatis habitare dixisse*. Hæc verba plenitudo divinitatis non sunt prioris, sed posterioris loci, in quo ab Apostolo additur *corporaliter*, omnis enim fraudulentè a Felice, unde jure a Paulino redarguitur.

^b Fortè deest Spiritu. Insuper *repletos patriarchas, prophetas, etc.*, erat dicendum.

*Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus in aeternum (Psal. LXXVI, 5, ex LXX). Et homo, inquam, et Altissimus: quoniam Deus verus, et homo verus, unus idemque ipse es tu; et non alius nuncupativus Deus, et adoptivus filius, quemadmodum hæretici impio profanare non metuunt ore. Audio etiam secundum incarnationis mysterium indignus, ego mellifluam tuam vocem per os ejusdem Prophetæ, quam feliciter resonantem, Dominus dixit ad me, *Filius meus es tu. Ego hodie genui te (Psal. 11, 7). Et quia illa quam de matre voluisti habere, natiuitate dixeris, ex præcedentibus et subsequentiis circumstantiis evidentissime approbatur. Sed et Paulinus Judæis secundum Scripturas de te rationem reddendo exposuit, cum hujus psalmi testimonium ad medium deducere festinaret. Ait enim: Et nos vobis annuntiamus eam [Al., ea] quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum sicut in psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu; ego hodie genui te (Act. XIII, 32, 33). Per id enim resuscitatus crederis, [Forte deest per] quod de sancta Virgine nasci dignatus es. Denique Isaïas propheta, qui non immerito evangelistæ dignus est vocabulo nuncupari, qui non quasi in prophetia, umbrosis obvelatum allego-
 riarum mysterium foliis, sed tanquam in prompto perspicua claritate radiantia, evangelicis semillima dictis oraculo promulgavit. Ait enim: *Eccæ virgo concipiet et pariet filium (Isa. VII, 14). Et nomen ejus cum a interpretatione qui decoris curavit, asserere, cum protinus addidit: Et vocabitur no-***

*men ejus Emmanuel, quod interpretatur: Nobis Deus (Matth. 1, 22). Non sonat interpretatio istius nominis vi (Al., vim) suæ proprietatis expressæ. Nuncupativus Deus, sed Nobiscum Deus. Et rursum idem ipse: *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis (Isa. IX, 7). Ecce et hic Deus fortis, non Deus nuncupativus, juxta hæreticorum nefandissima deliramenta. Et quasi eodem propheta cum incarnata jam Dei Patris sapientia loqueretur oculo ad oculum, sic ait: *Vere tu es Deus, et non est alius præter te: tu enim es Deus absconditus et nesciebamus (Isa. XLV, 14, 15). Absconditus namque Deus, quia invisibilis divinitus in carnis velamine celabatur. Hinc Jeremias ait: *Hic est Deus noster, et non optinabitur alius, qui adinventi omnem viam scientiæ, et dedit illam Jacobi puero suo, et Israel electo suo. Post hæc in terra vivens est, et cum hominibus conversatus est (Baruch III, 36, seq. Vide notam). Tu ipse etiam protestatus es dicens: *Ego Dominus, et non numer (Malach. III, 6). Per memetipsum juravi, quia mihi scietur omnia genu, et confitebitur omnia lingua (Isa. XLV, 23, 24). Hæreticus iste non curvat humiliter fidei genu, quatenus te suppliciter orthodoxa lingua veram Deum, verumque Dei Filium constiteatur. Quamvis quodam velamine disputationis opposito catholicorum mentes, quasi verisimile aliquid oblaturnæ, deludere molitur; cum te unum, verum et omnipotentem Deum in duos deos, verum scilicet et nuncupativum Deum, verum, & nimirum, et optativum filium, propter me-*****

112 *a Et nomen ejus cum interpretatione cursivè asserere. Non habet locus Isaïæ nisi Vocabitur nomen ejus Emmanuel. Interpretatio autem est Matthæi L, 23 locum Isaïæ afferentis, et interpretationem addentis; quo factum est ut Isaïa ac Paulino ascribatur. Ne tamen hinc arguendi Paulini anam arripas vetat Hieronymi sententia ad cap. VII Isaïæ ubi ait: *In multis testimoniis, quæ evangelistæ vel apostoli de libris veteribus assumpserunt, curiosius attendendum est, non eos verborum ordinem secutos esse, sed sensum. Adde Hieronymo Joannis Cardinalis Bona sententiam, in præfat. de divina psalmodia hæc habet: *Verba scrupulose non sequor, dum sensus integer maneat. Nam et apostoli, in citando Veteri Testamento aliquando et media intersecant, et ex pluribus unum conflant, ut observant Adrianus I papa, epist. 3, Leo Gastrensis in cap. VIII et IX Isaïæ, Franciscus Ribera in cap. XIII Osee, num. 33. Præterea veram et legitimam esse Isaïæ interpretationem docet, cum ipse Isaïam cap. sequenti v. 10, tum D. Matthæus, qui loco cit. in margine habet eam interpretationem. Hinc nullo pacto infirmatur argumentum alias nervosum Paulini.***

*b Loqueretur oculo ad oculum. Joan. epist. II, v. 12, os ad os loqui, sicuti et epist. III, v. 14, os ad os loquemur, nihil aliud hæc phrasi significabat, quam præsentiam mutuam colloquentium, uti notat P. Cornelius in hunc locum. Paulinus idem volens efferre, *oculo ad oculum, dixit. Præsentiam enim rerum oculi præ cæteris sensibus percipiunt. Hinc apud Plautum *oculata manus, quæ munera præsentia capient, dicuntur; quod et id proverbium abiit teste Erasmo Chil. 1, conc. 8, n. 31, *oculatas manus dixit Plautus, quæ promissa velint exhiberi re, non oratione promitti. Nam oculos habere, quibus vi-****

deant exhibita; aures non habere, quibus audiant pollicitationes. Ita lana, quædam in Asinaria, adolescenti montes aureos pollicenti, cum illa nihil commoveretur promissis: semper, inquit, oculatæ nostræ sunt manus; credunt quod vident. Sic adagio sequenti explicans illud Plauti in *Brundolo: Eme dicæca hercle oleum: id vendita, oculata dicit, sic ait: Hoc est, Eme non præsentie pecunia, sed in diem pacta: revende pecunia præsentie. Intimam igitur præsentiam prophetæ cum Deo indicat Paulinus, cum ait, *oculo ad oculum locutum.**

*c Jeremias ait: Hic est Deus noster, etc. Non est Jeremiæ locus hic, sed Baruch 3, 36 et seq. Sed quia Baruch erat illius scriba, illiusque nomine scribebat, non raro apud Patres fit, ut quod est Baruch, Jeremiæ tribuatur. Quod notavit Bellarminus lib. 1. de Verbo Dei cap. 8. Inter cæteros autem Chrysostomus tom. V, in demonstratione quod *Christus sit Deus* hunc ipsum locum Baruch allatum a Paulino nostro profert sub auctoritate et nomine Jeremiæ: *Quod Deus, ait, existens, homo futurus erat, dicit Jeremias: Hic est Deus noster, etc. Allegat pariter hunc locum Augustinus lib. de Civit. Dei VIII cap. 33, et subdit: Hoc testimonium quidam non Jeremiæ, sed scribæ ejus attribuunt, qui vocabatur Baruch: sed Jeremiæ celebratum habetur. Sic et Paulinus vulgatum nomen et celebratius retinuit. Vide quæ hæc in re acta sint in concilio Tridentino ex historia cardinalis Pallavicini, lib. VI, cap. 41, n. 14.**

*d Deum verum nimirum et optativum filium. Cum semper antea Deo vero nuncupativum Deum opponat, et filio vero filium adoptivum, videtur hic quoque pro *Deum verum et optativum filium, legendum filium verum, et optativum, vel adoptivum filium.**

gnum pietatis sacramentum dividere a conicetur. Surda aure [An legendum sarda auris?] quod dictum est, *Ego Deus, et non mutior*, auditui præbat meatum. Non b intentat illas aures inenarrabilium sacramentorum audendi mysteria, quas tu, sicut evangelista nos docuit, cum in parabolis eructares abscondita a constitutione mundi, requirebas dicens: *Quis habet aures audiendi audiat* (Matth. xiii, 35, 43).

CAPUT XX.

Christus aliter de Patre, aliter de matre, sed non aliter.

Cur, o infelix, non audis quod tibi dicitur: *Ego Deus et non mutior; neque enim est alius præter me?* Cur te fefellit inanis gloriæ astutia, ut arbitreris c ex eo non te posse ultro judicialis inhibere vindictæ, quod verum Deum ex Patre unum eundemque Christum Jesum Dominum nostrum, et Deum autumas nuncupativum ex matre? quasi alius sit qui ex Patre, et alius qui ex matre: cum unus idem ipse verus Deus verusque Dei Filius, et ante sæcula sine initio de Patre, et in fine sæculorum non alius, sed ipse de virgine matre: sicut tu ipse, priusquam rapiatur bonum de agro pectoris tui semen, fructificare sanæ fidei messem videris. Aliter tamen de Patre, aliter vero, sed non aliter creditur natus de matre. De Patre namque simplicis naturæ, de uno unus, Deus verus de Deo vero. De matre utique ex utraque natura, divina scilicet et humana, Deus verus et homo verus. Non Deus et homo duo filii, vel duo Dii, sed deus et homo unus, verusque Deus homo. Non enim assumptio temporalis naturæ præjudicavit illi sempiternæ divinæque naturæ, ut ad duplicetur in duos filios proprium scilicet et adoptivum, ut tu coniceris [Forte conaris] astruere: aut rescindatur ab uno, hoc est ab unoquoque personæ; aut demutetur in alterum, hoc est, in nuncupativum Deum,

a *Dividere conicetur, forte conicitur, vel convinctur; si non major comotus.*

b *Non intentat illas aures. Intentare voces et manus pro minari et manus injicere, habeo apud Tacitum Annal: lib. iii, c. 36. Verum quod auribus tantum commode applices. Peto igitur positum pro intendit.*

c *Ut arbitreris ex eo te non posse ultro judicialis inhibere vindictæ, quod, etc. Sensus obscurus, quia error videtur verbis inesse. An legendum, ultro judicialis inhiberi vindicta? Sic enim commode periculum alioquin implexam, et nimium abstrusam explicares, ut arbitreris te non posse ultro inhiberi, sive vetari quin doctrinam tuam effundas, a iudicio Ecclesiæ, ex eo, quod verum Deum, etc., vel ut arbitreris te non posse ultro judicialis inhibere vindicta, pro judiciali vindictam, id est iudicium Ecclesiæ te non vetare, sive tibi interdicare posse quod etc., ex eo quod, etc. Aliter horum videtur sensus.*

d *Ursina stertere non desines nare. Stertere est dormiendo ronchos emittere, quod nisi profunde dormientes non faciunt. Dum dormit, ronchissat, dixit Plautus. Cicero lib. ii Acad. quæst. qui Lucullus inscribitur: Per me vet stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas, id est necum quiescas, sed dormias, et quidem quousque stertas, et ronchisses. Quod cum per nares fiat, et inde ronchus exeat, ut patet, et innuit Juvencialis sat. I, v. 57*

Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso: proprie dixit Paulinus stertere nare. Quare autem

A ut tuum veluti sepulcrum patens guttur intolerabilem non erubuit exhalare fetorem.

113 CAPUT XXI.

Exprobrat Felici veterosam obstinationem.

Expergiscere tandem aliquando, si funditus non es defunctus, et a somno infidelitatis post tam tumultuoso evigila pulsatus clamore. Quousque crapulatus perfidiæ poculo ursina d stertere non desines nare? Jam enim hiems transiit, imber abiit, et recessit. Egredere nunc de tenebrosi caverna profundi: flores apparuerunt in terra: vox turturis audita est in terra nostra (Cant. ii, 11, 12). Abiit corvus, ut degat in ruinosis: reversa est jam columba pennis deargentata ferens ramum virentis olivæ ad arcam (Gen. viii, 11). Memento quia ad vesperum revertitur, ne forte dum tu somno gravaris perfidiæ, et surgere pigritaris, ingrediatur arcam columba, clausoque foris ostio, tu evagare incipias errabundus post corvum. Cur non sentis? an, si sentis, stupidus remanes nimio quatiante terrore? Quam terribiliter prophetarum tonitrua, ut expergiscaris; inter volantes rorantesque grassantis aeris nebulas, altissimis strepere tumultibus non requiescunt: cœlique scripturarum spiritali in cardine quo volvuntur, cantiloquis strident concentibus, dulcia grandisono carmina modulamine cantant! An forte noxiali vitiatibus oculis fumo, et ob id palpantibus palpebris, c arcum in die pluvix non vales depictum in nube suspicere (Ezech. i, 28): nec discurrantia Evangeliorum fulmina cursoris aquarios transfusos radiis nimbus nulla tibi datur cernendi facultas? Nil ergo distas a mortuo, si hæc omnia quæ dicuntur, insensibilia tibi videri ex tuis quantocius poterunt iudiciis obijciendo probari. Doceri nempe facillime poteris, si aurem præbere non recusabas benignam.

ursina dicat, in causa est, quod cum hieme ursi secedant et in specubus se coadant, c primis diebus bis septenis tam gravi somno prementur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum vetero pinguescunt, c uti scribit Plinius lib. viii, cap. 36. Hiæ Juvencialis exponens urbis incommoda provenientia ex clamoribus præsertim mulionum agasonumque, quibus iumenta vel recalcitrantia vel tarda ad gressum excitabant et sollicitabant, fugatum somnum ab oculis eorum quoque, qui profundissime cau ursi inter terrestres, phœcæque inter marinas D feras dormire consuevissent, ita cecinit:

Et stantis convicia mandra
Eripiunt somnos urso, vitulusque marinis.

Vide ad eum locum Jo. Britannicum.

e *Palpantibus palpebris. An et hic palpantibus? ut supra cap. 13 b. Quandoquidem cum fumo obfundantur oculi, nictitant, subsaliunt, et vere palpebræ palpant. Cæterum ipsas palpebras alii a palpando, quod ferme semper tremulæ sint: alii a palpando, id est præsentando objecta, deducunt; nam datæ sunt c ceu quoddam vallum visus, et prominens munimentum contra occurrentia animalia, et alia fortuito incidentia, c ait Plinius lib. xi, cap. 3. c Palpebras per t Varroni placuit dicere. Favorinus vero per b dixit. Alii dicunt palpetras genas: palpebras autem pilos ipsos. c Ser. in ar. apud Junianum Majum, V. Palpetra. Sed hæc occasione data sint dicta.*

CAPUT XXII.

Oscitantem Felicem redarguit supine ignorantem differentiam inter assumptum et adoptatum.

Non, ut tibi videtur, hoc est adoptivus quod et assumptus, seu applicatus, vel cætera hujusmodi, quæ tuo strematico ^a digesta stylo leguntur. Interrogo præterea si unum est assumptus et advocatus, quomodo accipi potest, quod evangelista diabolium Dominum assumpsisse in sanctam civitatem, vel in montem perhibet excelsum (*Matth. II, 5, 8*)? Si adhuc dormis, non sentis; si evigilares, forsitan animadverteres; quoniam non datur intelligi, nec ulla permittit possibilitatis ratio suspicari, quasi adoptivum eum filium callidus ille serpens, quem tentaturum ^b et, si fieri posset, decepturum adierat, in sanctam civitatem vel in montem assumpsisse dicatur excelsum. Similiter et quia applicatus non est hoc quod et adoptatus, Dominica voce ad beatum Job de eodem antiquo hoste disputante didicimus. Nam cum mystice Dominus caput illud omnium reproborum et reprobos omnes ejus diversa membra distingueret, ac cervicem superbiæ illius suæ frangere potestatis insinuasset virtute, protinus addidit: *Qui fecit eum applicavit gladium ejus (Job. XI, 14)*, hoc est, nocendi malitiam suæ refrenavit imperio potestatis. Nunquid quod dicitur applicavit eum, intelligi debet adoptavit eum, cum ille nunquam sit ad veniam reversurus et quasi per adoptionis gratiam in sorte sit filiorum redintegraturus [*Pro reingressurus, vel redintegrandus*] ? Quis hoc, in tantam sit ignaviæ voraginem mersus, ut dissipens taliter vel cogitare præsumat? Cur, quæso, diligenter non consideras quid loquaris, et subtiliter pendere neglegis de quo loquaris? An nescis **114** quia omne animal quod non ruminat, aut non findit unguam, immundum Domini lege cavetur (*Levit. II, 26*)? In ruminando quippe, et in fissæ unguæ distinctionem [*Forte pro distinctione*] et subtilis trutinatio mentis, et discretio intelligitur consideratæ qualitatis. Neque enim inaniter Scripturæ oraculo admonetur: *Tempus tacendi, et tempus loquendi (Eccles. III, 7)*. Ille etenim postmodum prudenter loquitur, qui sapienter primum novit tacere. Multa profecto Scripturarum testimonia in libello qualicunque fidei tuæ coacervata curioso inspiciuntur obtutu, quatenus per ea sapientiæ tuæ se proderet magnitudo. Sed ob hoc e contrario contigit nosse, quam longe a veræ sapientiæ altitudine in infimis tabefacta jaceret.

CAPUT XXIII.

Errorum Felicis circa differentiam advocati et mediatoris refellit.

Joannis igitur apostoli professionis testimonium

^a *Strematico digesta stylo.* Latini nec auræ, nec ferreæ ætatis ulli verbum me docent. Græci tantum subindicant. *Στρέμμα* enim id, quod tortum seu in-tortum est, dicitur. Unde quæ nos dicimus membra luxata, *στρέμματα* Dioscoridi dicuntur, teste Budæo in comment. L. G. col. mihi 760, et apud H. Stephanum T. L. G. tom. III, col. mihi 1079: c Marcell. in illud Dioscoridis locum adnotat luxata Lati-

A te ibidem posuisse hoc modo, res non obaistit ambigua: *Uf cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna (I Joan. v. 20)*. Ipse demum quia dixerit: *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum (Ibid. II, 1)*. *Advocatus*, ais, idem est quod et mediator; et ideo refellitur a te verus credi non posse Deus. *Recte enim mentitus es in caput tuum. Ecce Angelus Domini secat te medium (Daniel. XIII, 55, 59)*. *Advocatus* igitur non est idem quod mediator. *Mediator* namque hoc est quod et reconciliator. Sermo autem mediatoris cum interpretatione sui denuntiatur effectus. Mediator igitur ab eo [*Supple dicitur*] quod medius sit inter utrasque dissidentium partes, ut reconciliet ambos in unum. Quod quidem Redemptor noster unigenitus Dei Patris Filius pro nobis inter Deum et nos fieri gratis dignatus est, ut qui discordes a consortio charitatis Dei peccando exstitimus; per eum ad concordiam divini amoris reconciliati in sanguine ipsius redintegrari mereremur, sicut per Paulum docetur: *Cum essemus, ait, inimici, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, salvi facti per sanguinem ipsius (Rom. v, 10)*: *delens quod adversum nos erat cyrographum* [*Sic pro chirographum*] *decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exspoliens principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso (Coloss. II, 14)*. Denique non Paulus mediator, sed legatus fidelis mediatoris, *Legationem*, inquit, *fungimur pro Christo, reconciliamini Deo (II Cor. v, 2)*. *Advocatus* namque est, qui jam pro reconciliatis interpellat, quemadmodum idem Redemptor noster facit, cum humanam Deo Patri in unitate Dei hominisque personæ naturam ostendit. Hoc est enim Deum Patrem pro nobis interpellare. Joannes non interpellare, sed ipsum etiam propitiationem pro peccatis nostris declarat (*I Joan. II, 2*). Quod si *advocatus* hoc est, ut tua fert opinio, quod et mediator, et ideo quia advocatus, verus non creditur Deus: quid tibi ergo videtur de Spiritu sancto, qui incarnatus non creditur, et tamen ab ipso paracletus, hoc est, advocatus appellatus est? Illud enim Græce, hoc Latine pronuntiat. Sic enim habes in Evangelio: *Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis spiritum veritatis, qui a Patre procedit (Joan. XIV, 16)*. Dicendo *alium* se utique, et Spiritum sanctum paracletum, hoc est advocatum denuntiat. Neque enim facultas respondendi tibi ullo modo conceditur, ut de Spiritu sancto, qui incarnatus non est, astruas advocatum secundum carnis assumptionem nuncupari.

nis esse quæ Græcis *στρέμματα* sunt, facto illis a torquendo nomine, cum suo loco mota ossa legitimos naturæ in ea parte motus cum dolore remorantur. ¹ *Stremmaticus* igitur stylus videtur esse Paulino nostro, forte Græci sermonis non ignaro, idem ac contortus, et extra normam.

^b Sic; sed tentaturus et decepturus legendum, vel tentandum et decipiendum.

CAPUT XXIV.

Spiritus sanctus, etsi Paracletus, id est advocatus, tamen est Deus.

Si ergo ideo Christum Jesum verum denegas Deum verumque Dei Filium, quia advocatus noster est, et pro culpis delinquentium intercedit, quæro quid de Spiritu sancto diffinire præsumas, qui et ipse advocatus noster est, et incarnatus non est, utrum sit verus Deus, an non? Nam et Paulus interpellare eum pro nobis gemitibus inenarrabilibus protestatur. Ait enim: *Ipse autem Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii, 26). Si vero qui postulat et advocatus est, Deus versus juxta tuam vesaniam **115** non adoratur. Sanctum namque Spiritum, a Macedonii sectam secutus, Deum abnuis verum. Sed si de Filio recte sentires, recte profecto et de Spiritu sancto intelligeres. Dei enim Filius omnia pro nobis, non pro se, voluntaria pietate suscepit. Et ideo susceptio humanæ naturæ, quam in veritate pertulit carnis, divinæ nil præjudicat majestati. Infirma quoque nostræ naturæ virtute suæ solidavit divinitatis. Nam quemadmodum Spiritui sancto, quia advocatus dicitur et pro nobis postulare perhibetur, nil obest ut Deus sit verus: ita et Salvatori nostro Deo Christo Jesu, qui advocatus et mediator pro nobis fieri dignatus est, nil contradicitur [*Fortè contradicit*] ut Deus non sit verus propriusque Filius Dei. Igitur cum Spiritus sanctus verus sit Deus, et divinitatis illa ineffabilis essentia, quæ omnimodo extra passionem et mutabilitatem permanet, nullum unquam gemitum perturbati affectus posse suscipere quis ambigat? cur Paulus apostolus, sicut supra relatam est, postulare pro nobis gemitibus docuerit inenarrabilibus? Sed quoniam mentes, sicut et ante nos dictum est ^b, quasi gratiæ suæ illustratione perfuderit, gementes pariter efficit et postulantes: ^c postulare idcirco gemitibus inenarrabilibus perhibetur, quia postulare et gemere facit. Facit, quia ut efficiatur ex ejus dono gratiæ promeretur.

CAPUT XXV.

Christus Jesus Redemptor, non redemptus; Salvator, non salvatus; Liberator, non liberatus.

Denique quia tam obstinatæ mentis infestus pervicacia adoptativum Dei filium quoquo modo affirmare non parcis, audi ergo qua ratione poteris ei incul-

^a *Macedonii sectam secutus.* Paucis refert refellitque hæresim Macedonii Joannes Cassianus, lib. 1 de Incarnat. Domini, cap. 2: « Macedonius irremediabili in Spiritum sanctum impletat blasphemans, licet ejusdem substantiæ Patrem et Filium dixerit, sanctum tamen Spiritum creaturam vocans, reus totius divinitatis fuit: quia lædi in Trinitate aliquid non potest sine totius Trinitatis injuria. » Quem contra insurrexerunt Patres, præcipue sanctus Athanasius duobus dialogis, et duobus sive libris sive epistolis de Spiritu sancto ad Serapionem episcopum. Sanctus quoque Epiphanius, hæresi cxxiv, sub nomine Πνευματομαχών, hoc est Spiritum impugnantium, Macedonianis præstringit: contra quos sunt quoque proscriptions et anathemata concilii Constantinopolitani 11 an. 381.

^b *Sicut et ante nos dictum est.* Præcipue ab Augustino, epist. 130 edit. noviss. PP. Benedict., alias

A pabiliter hoc adsciscere nomen. Jesus Christus etenim omnipotentis Dei Filius, omnipotens Dominus noster, quia pretio sanguinis sui nos redemit, jure Redemptor verus omnium redemptorum vocibus prædicatur. Non, inquam, ille redemptus, quia nunquam captivus. Nos vero redempti, quia fuimus captivi, venundati sub peccato (Rom. vii, 14). Obligati nimirum in eo cyrographo [ch rographo] decreti, quod ipse tulit de medio, delens sanguine suo quod nullius alius redemptorum delere potuit sanguis: adfixit illud cruci (Coloss. ii, 14), palam triumphans in semetipso. Similiter Salvator ille, quia nos salvos fecit qui perdit eramus: unde unus ex his qui perierant, confidenter postulat ut requiratur et salvetur ab eo. *Erravi*, inquit, *sicut ovis quæ perierat: require servum tuum, Domine* (Psal. cxviii, 176). Non salvatus ille, sed Salvator, quia nunquam perierat. *Venit enim*, ait ipse de se, *Filius hominis quærere et saluum facere quod perierat* (Luc. xix, 10). Noli insultare illi cum Judæis conviciantibus, *Alios*, inquit, *salvos facit, se ipsum non potest saluum facere* (Matth. xxvii, 42). Qui alios utique salvos fecit, salvari procul dulio ab alio non eguit. *Dextera*, ait, *mea auxiliata est mihi* (Isa. lxxiii, 5). Liberator etenim ille, non liberatus, quia nunquam fuit servus peccati. *Omnis*, refert, *qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 34) Nos namque liberati, qui sub peccati jugo depressi servi facti dæmoniæ dominationis, jus in nobis tyrannicæ potestatis princeps hujus mundi, rectorque harum vindicabat tenebrarum. Quod quippe jugum peccati a facie olei computruit (Isa. x, 27), quando in discipulos Redemptor noster insufflavit dicens: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (Joan. xx, 22, 23). Ipse se denique liberatorem asseruit, qui dicebat: *Si vos Filius liberaverit, vere liberi estis* (Joan. viii, 36).

116 CAPUT XXVI.

Jesus adoptator, non adoptatus; nos autem adoptati.

Hoc igitur modo, sicut præmisimus, honeste et absque ulla injuriæ calumnia potest non ille adoptatus, sed adoptator prædicari: quamvis non sit hoc nomen usitata tritum locutione, et ideo forte pretiosum quia rarum. Non ille, certum est, adoptatus, sed potius adoptator: quia nunquam fuit peccando

^d 121, cap. 15, n. 28: « Dictum quippe est, ait, *interpellat pro sanctis*, quia interpellare sanctos facit. » Et epist. 104, alias 11, n. 16: « Quid est *interpellat*, nisi interpellare nos facit? » A sancto Gregorio quoque, lib. ii Moral., cap. 22, « *postulare* dicitur, quia nimirum quos repleverit, postulantes facit. » Vide, si lubet, Fulgentium in fragmento 5 ex lib. ii contra Fabianum; Renigium etiam et Primasium in expositione loci citati Epistolæ ad Romanos, qui omnes ætate Paulinum præcesserunt, ut merito ipse dixerit, *sicut ante nos dictum est.*

^e *Postulantes.* Sic emendo τὸ *postolantes et postolare*, quod antea in editione Duchesn. ana, qua utimur, legabatur; non perinde quasi posita ætatis barbarie, lectio non fuisset retinenda; sed cum semper *postulare* hoc in capite legatur, nulla est ratio cur orthographia hoc uno in loco mutetur.

extraneus, nunquam prorsus fuit filius iræ, conceptus in iniquitatibus, nec in defectis parturii eum mater sua (*Psal. L, 7*): quem natum de Spiritu sancto Virgo mater unum in utraque natura Deum veraciter peperit et hominem. Nos ergo adoptati, qui peccati cautione exigente, jure diabolicæ fraudis detenti, extranei a nostri conditoris consortio dominoque longius distabamus. Corruptæ videlicet naturæ concubitu in iniquitatibus concepti, et in defectis de matris jactati utero, filii iræ eramus. Ille non adoptivus, sed proprius Dei Filius, in plenitudine temporum missus a Patre, natus ex muliere, factus sub lege (*Gal. iv, 4*), adoptionis nobis gratiam sua dignatus est benignitate per lavacrum regenerationis largiri. *Quotquot autem, ait Evangelista, receperunt eum: dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12)*. Adoptator quapropter ille, sicut salvator, liberator, et redemptor: non adoptatus, quia nec salvatus, nec liberatus, nec redemptus. Nos nimirum [*Videtur ex anteced. et conseq. addendum adoptati, quod deest*] salvati, liberati, et redempti: ille prorsus salvator, liberator, redemptor, et adoptator, qui nos salvavit, liberavit, redemit, et adoptavit in sortem filiorum Dei. Ut qui ex debito filii eramus iræ, hoc est diaboli, gratuito ejus munere filii Dei: per ipsius gratiam effecti mereremur.

CAPUT XXVII.

Christus: etsi non adoptivus, tamen homo.

Tu causaris: Qui negat, inquis, eum adoptivum secundum hominem filium Dei, neget necesse est eum verum fuisse hominem. Cur, obsecro te, hoc sentire rugosa gerens non erubescis fronte [*Fortē rugosam gerens ... frontem*]? Cur tam stulte non tepudebit de uno Christo Deo et homine effari, cum adoptivus filius dici debeat, qui purus est homo? Qui non merito, sed ex dono gratiæ, adoptionis nomine censetur. Qui non una persona ex utraque natura cum Deo constat, sicut Dominus noster Jesus Christus, qui semper ex quo conceptus de Spiritu sancto in utero Virginis secundum hominem cœpit esse, sempiternus permanet Deus et homo. Nunquidnam cum confiteor eum non redemptum, sed redemptorem, non salvatum, sed salvatorem, putasne hominem negem eum? Hominem, inquam, illum verum confiteor; sed Deum verum eum prædicans veneranter adoro.

CAPUT XXVIII.

Christus dum in Scripturis se salvari, redimi et liberari, exorabat, non pro se, sed pro nobis, caput pro membris loquebatur.

Addis adhuc et aliud, quia finem non habent verba ventosa (*Job. xvi, 3*); non posse quidquam membra habere, nisi hoc quod præcesserit in capite. Quod quidem recte diceres, si subtili discretionē, cauta manu fidei discriminare quod loqueris religiosius didicisses: quid soli capiti deputatur: quæ ad sola membra referuntur: quid etiam commune in utroque conveniat. In capite igitur nostro præcessit circumcisio legalis, hostiarum oblatio, observatio pa-

schalis convivii, immolatio agni, cum typicum pascha in mysterio quinta feria celebraretur: quæ omnia hæc juxta litteram in membris ejus nullo modo, sed typice derivantur. Nec movere quempiam debet, quia testati sumus Dominum nostrum Dei Filium non salvatum, vel liberatum, vel redemptum, sed salvatorem, liberatorem, et omnium redemptorem, pro eo quod ipse per os omnium prophetarum et salvari, liberari et redimi se exoret. Sed ille, qui non sibi sed nobis est natus, angelo attestante, qui ait: *Natus est vobis hodie Salvator (Luc. ii, 11)*; et illud propheticum: *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis (Isa. ix, 6)*, et cætera istiusmodi: qui non sibi nec pro se, sed pro nobis est passus, mortuus et sepultus, et resurrexit juxta evangelicas et apostolicas voces, sicut Petrus dicit: *Christus pro nobis passus est (I Petr. ii, 21)*; et Paulus sæpissime repetit, ait enim: *Charitas enim Christi urget nos, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt ei qui pro omnibus mortuus est: ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (II Cor. v, 14, 15)*; non sibi, nec pro se orabat, quia, sicut sæpius est intimatum, non est sibi natus, nec pro se passus vel mortuus; sed pro illis, id est membris suis, orabat, pro quibus hæc omnia voluntaria dignatione altissimæque pertulit potestate. **117** Quid mirum si profilis, hoc est pro consubstantialibus membris suis, humano affectu humanaque voce orare infinita voluit pietate [*Al., pietas*], qui pro illis dignatus est etiam cum moralibus incrementis nasci, pati, mori, et sepeliri ac resurgere? Nec fuit hoc dedecus diviniæ majestatis excellentiæ, quæ hæc omnia miro et ineffabili modo cum sui honoris altitudine impassibilis, immortalis suscepit, et immutabilis Deitas. Nam quia non pro se nec sibi (quoniam nulla hoc fieri necessitatis exigebat angustia), sed pro nobis solus ille orabat, quorum summa incumbere necessitatis miseria, evidentissime per Evangelium ejusdem nostri Redemptoris perspicue testimonio approbatur.

CAPUT XXIX.

Christus se turbavit cum voluit. Vox clarificantis. Patris ad eum, et oratio ejus ad Patrem, non in gratiam sui, sed circumstantium utraque facta.

Proximus igitur passioni, suscipiens in se humanæ infirmitatis affectum turbavit semetipsum, potestatis utique insignibus, non timoris, ut hæretici garrunt, dedecore. *Nunc autem, ait, anima mea turbata est: et quid dicam? Pater, sacrificia me in hac hora; sed propterea veni in horam hanc, Pater clarifica nomen tuum. (Joan. xii, 27 seq.)*. Continuo namque paternæ intonantis vocis auditur responsum, et clarificari, ait, et iterum clarificabo. Cumque consertatæ admirationis stupens turba data tanto beatificantis vocis auditui, dignitatisque insignibus sublimata, varia quidem diversis cogitationibus dum suspicio [*Fortē suspicio*] verteretur in mente, utrum tantum an angelus ei de coelo locutus fuisset, etc.

tim veritas quid verius habebatur proprio publicare dignatus est ore. *Non propter me*, ait, *vox ista venit; sed propter vos* (Joan. xii, 30). Et rursum: *Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum* (Id. xiii, 31, 32). In semetipso utique, quia divinitatis potentia, quæ in propria eum sibi metipso inseparabiliter univit, in verum Deum veramque Dei Filium exaltavit: ut est illud Petri Apostoli, *Querissime*, inquit, *sciat omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum Dei fecit hunc Jesum* (Act. ii, 36). Deus nimirum Dominum Christum Dei fecit. Hoc est, omnis plenitudo divinitatis, cui cõoplacuit in eo corporaliter, juxta Pauli vocem, inhabitare (Coloss. ii, 9): quia Deus homo fieri dignatus est, secundum quod Verbum caro factum est. Deus hominem Christum Dei fecit, non conversione versabiliter, vel immutabilitate seu transfusione naturarum; sed unius personæ dignitate, quoniam Dei persona humanam dignata est in se suscipere naturam. Valet enim ad hæc roboranda et illud quod in oratione necdum resuscitatum Dominus innotuit ^b Lazarum [Pro resuscitato Lazaro]; *Pater*, inquit, *gratias ago tibi, quia semper me audis; sed propter populum circumstantem dixi, ut sciat quia tu me misisti* (Joan. xi, 41, 42). Et hic non ob aliam causam, sed propter populum astantem sese orasse testatur. Orabat quasi verus homo pro hominibus, sed potestatis insigni, non necessitatis dehonestate. Omne enim quod incarnata Dei Patris sapientia virtusque mirabiliter in locutione, in actione, in situ, in motu, in sessione, et resurrectione, ac deambulatione egit, aut exemplum, aut doctrina, aut mysterium fuit, aut utrumque et hoc et hæc, et illud.

CAPUT XXX.

Depravatas Scripturas a Felice: Christus non pro se oravit, sed pro nobis, sicut non pro se, sed pro nobis natus, mortuus, sepultus.

Tu igitur non es confusus fellivomo gutture explicare idcirco eum non esse verum Deum verumque Dei Filium, quia non solum pro aliis, sed etiam pro semetipso necessario [Pro necessarium] in oratione Dei pernoctans duxerit exorasse: apostolicum sumens testimonium satis clarum et perspicuum, sed secundum perfidie tuæ sensum satis male et obscure **118** depravatum. Nunquid non cum admiratione Petri apo-

^a *Vel immutabilitate. Idem est Paulino ac mutabilitate. Equidem immutatus est idem ac mutatus; quamvis immutabilis et immutabilitas non sint idem quod mutabilis et mutabilitas. apud probate Latinitatis scriptores. Paulinus tamen non modo vocem, sed etiam significationem ab immutato deduxit, ut liquet ex contextu.*

^b *Dominus innotuit. Id est, notum fecit, significatione activa, licet natura sua significationem habeat neutro-passivam. Sed hoc in sensu non raro ab scriptoribus inferioris ætatis usurpatum invenio. Marcullus, Formul. lib. i cap. 36: « Ipse nobis innotuit eo quod a diversis hominibus comparassent, » id est significavit. Sanctus Agobardus, libel. de Insolentia Judeorum, Ludovicum Pium imperatorem alloquens: « Com-*

stoli de te vox etiam Pauli sapientiam laudantiam auditur hoc modo? *Quemadmodum, inquit, et dilectus nobis Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. Ita ut in omnibus epistolis loquens de his in quibus sunt quædam difficulta ad intelligendum, quæ pravi homines secundum suum depravare sensum molimur, sicut et alias Scripturas (II Petr. iii, 15, 16; sed partim ad verbum, partim ex sensu). Quod te tam obsceni piaculi noxam in tuis nuper promulgatis litteris non inseruisses nulla valesis contradicere ratione, quemadmodum et hujus testimonii calumniari poteris veritatem. Porro si sibi vel pro se oravit, sibi et pro se est natus et passus et mortuus et sepultus; pro se etiam proprium sanguinem fudit. Nihil ergo habuit amplius quam purus homo, si pro se necessitate cogente oravit. Ita etiam, et tu caesaris, secundum carnem non fuit profecto (sicut ipse per Prophetam [Psal. lxxxvii, 5] testatur) inter mortuos liber; nec ab illa massa perditionis et lege peccati immunis exstitit natus. Quod suspicari ab omni corde divina avertat clementia. Si pro se hæc omnia et non pro nobis, veluti se veritas habet, tantummodo Verbum caro factum, hoc est, Deus homo factus, operatus est; ubi sunt inviolabilia prophetarum, evangelicaque atque apostolica oracula clamantia et dicentia, Christum pro nobis natum, passum, mortuum, sepultum, et a mortuis resuscitatum, et cætera istiusmodi, quæ in carnem veniens Dei Filius dignatus est per incrementa etiam infantie ab ipsis, ut ita dixerim, rudimentorum incunabulis exercere? Qui totus in utero Virginis, totus in sinu sempiterni et cœterni Patris permanebat; totus idemque ipse inter augustias jacebat præsepium, totus in paterna sede regnabat. Ipse utique, et non alius, lacte nutriri dignabatur in terra virgineo, qui sanctos mirabiliter pascebat angelos in cœlo.*

CAPUT XXXI.

Christus non necessitate oravit: lacus Pauli: male intellectus a Felice.

Solus igitur pro omnibus pernoctans in oratione Deum orabat (Luc. vi, 12), quia solus pro omnibus venerat mori. Non, non pro se necessarium habuit omnino orare, qui nullo unquam necessitaria vinculo, ut purus quilibet electorum hominum, fuerat implicatus. Qui essentialiter susceptus a Verbo caro factum, homo permanens verus, sic exaltari meruit in Deum, quatenus ex virtute divinitatis na-

mitto me bonitati et patientiæ vestræ, dando me periculis, et innotescens vobis quæ tacere perniciosum est; innotescens id est significans. Et epistola seu consultatione ad proceres palatii de baptismo Judæicorum mancipiorum, iterum idem verbum usurpat: « Aliqua, quæ silenda non puto, innotesco prudentiæ vestræ, » id est significo, nota facio.

119 ^o *Non, non pro se.* Repetitio negantis particulæ hic non affirmat, sed vehementius negat, ut apud Terentium in Phorm. v. 304, act. ii, sc. 1:

Non, non sic futurum est, non potest.

ubi Donatus *abnegatio*, ait, *frequentis repetitione firmata.*

turaliter ei comparabilis permaneret gloriæ altitudo **A**

nunquam omnino posse peccare, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr. II, 22*). Sed nec pati vel mori, licet fuerit posse illi quia voluit, non tamen aliter vel aliquando posse habuit; sed qualiter et quando et ex potestate propria placuit, pati vel mori dignatus est. Tu autem falsas conjecturalium objectionum tuarum assertiones memorato Pauli fulcire testimonio coniceris [*Pro conaris*], quia in ea quæ inscribitur ad Hebræos Epistola, de Mediatore Dei et hominum scripserit, *quod in diebus carnis suæ preces supplicationesque cum lacrymis et clamore valde pro se fuderit ad illum, qui poterit eum a morte salvum facere (Hebr. v, 7; sed magis sensus quam verba)*; ignorans alia ex aliis colligere, et vim dicti, quam ex uno non vales comprehendere, ex plurimis queas collatis simillimis capabiliter experiri. An si pro magno cœpisse te putas a turre Hananeel usque ad portam anguli (*Jerem. xxxi, 38*), qualicunque murum Hierusalem libratim ædificare perpendiculari: æstimas forte parvipendendum fore ultra limen portæ excedere normam mensuræ? Non est plane alterius periculi finalis [*Forte, funalis*] mensuræ a transcendere terminos, ut est exordii non bene injecta saxorum machina fundamenti [*An, exordiri fundamentum?*]. Porro in eo angularis portæ introeundi te aditum tibimet clausisse, certis revinci potest indicis, quo normæ mensuram excedisse te immoderate locutionis verborum phalære protestantur. Memento quia qui per David lapis angularis (*Psal. cxvii, 22*), ipse per Jeremiam porta est anguli vaticinatus (*Jerem. xxxi, 38*). In præcedentibus quidem satis latius Apostolum de his disputasse legatur negotiis, imo ab ipso duntaxat ejus Epistolæ principio. Omisso interea in fronte moris sui [*Pro more suo*] salutationis titulo, taliter elementa sermonis incipit exordiri: *Multifarie, inquit, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime autem diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ: purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto præ illis differentius nomen hæreditavit (Hebr. I, 1 seq.)*.

^a *Finalis mensuræ transcendere terminos, ut est exordii.* Videtur hæc esse Paulini sententia, videlicet ejusdem esse periculi errare in termino ac errare in principio. Paulinus vero allegoria petita ab architectonica, ait, excedere terminos finalis, id est finalis mensuræ non esse alterius periculi, ut id est quam, seu ac exordii (vi letur *exordiri fundamentum* legendum, quod adnotavimus in margine) fundamenti, cum saxorum molis machina jaciuntur extra mensuram. In edit. Duchesniana adnotatur in margine *forte funalis*. Quod alludere videtur funiculo, quo quondam metiebantur, et terminis concludebantur agri. Cujus rei non infrequens in Scripturis mentio: Amos vii, 17: *Et humus tua funiculo metietur*. Psal. lxxvii, 54: *Et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis*. Sic Psal. xv, 6: *Funes ceciderunt mihi in præclaris*,

CAPUT XXXII.

Paulus non adoptivum, sed proprium Filium, non nuncupativum, sed verum Deum asserit Christum: qui in Scripturis pro vero Filio a Patre cognoscitur, et vicissim pro vero patre Pater a Filio: qui non nostrum, sed meum vocat Patrem.

Intueri igitur in his apostolicis verbis subtiliter libet, quomodo doctor mirabilis et utrarumque illustris naturarum proprietatem discreverit, et personam Unigeniti Deique veri excellentius intuens, in utraque natura indifferenter ponens, nec per adoptionis ingeminat prærogativam, nec immutat per nuncupationis dedecus; sed unum eundemque Dominum Jesum Christum verum Dei Filium, verumque prædicat Deum, et ante sæcula sine initio ex Patre, et in fine sæculorum temporaliter genitum ex virgine matre. Porro cum multis modis olim asserat Deum locutum fuisse patribus in prophetis, et novissime in Filio, evidentius utrunque significat, et Verbi coæterni Patris sempiternæ divinitatis gloriam prædicat, et assumptæ carnis ineffabilis mysterii præmonet sacramentum. Nam et Pater olim per prophetas in Verbo suo, hoc est, in Unigenito locutus est, et nobis novissimis diebus in eodem Filio, hoc est, per incarnatam Dei sapientiam: sicuti idem Filius et ex eo quod multis modis olim, et per id quod in novissimis diebus in semetipso locutus est, per Isaiam testatur dicens: *Ecce ego ipse qui loquebar, adsum (Isai. LII, 6)*. Et per eundem rursus prophetam Spiritus sanctus de eo non siluit, *Oculo, ait, ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion (Ibid., 8)*. Ipsa namque incarnata veritas aliena ab omni fallaciæ nævo, quæ mentiri nullo modo potest, veritatis de se testimonium perhibet dicens: *Ecce ego qui loquebar adsum. Et, Ego Dominus, et non mutor (Malach. III, 6)*. Mendax autem per hæreticorum ora spiritus conatur astruere, quia per incarnationis dispensationem et unigeniti proprietates in dualitate nominis sit geminata, in proprii scilicet et adoptivi: et unio individue Deitatis in plurali sit numero. ^b Et singulariter ac specialiter a Patre propria voce, et per os legitur sanctorum possessivo pronomine vocatus, et ipse Patrem tantummodo singulari proprietate eodem pronomine perspicue invenitur invocasse, quemadmodum propheticis, evangelicis, atque apostolicis imbui sacramentalibus possumus instrumentis; ut est illud: *Hic est Filius meus dile-*

ris, quod significat psaltes sibi contigisse terram funibus mensuram et lineis, ut habet Hieronymus, in præclaris, sive fertilibus campis. Vide in hunc locum P. Lorium. Verum cum in secundo similitudinis metro loquatur de fundamentis fabricandæ domus, videtur et primum intelligentem ex præceptis artis ejusdem, nempe de funibus lineæ et perpendiculari, quibus longitudines, et altitudines rectas ducunt architecti. Longitudines ad lineam, altitudines ad perpendiculari. exigit Vitruvius lib. VII, c. 5. Periculosum autem est exorbitare a linea et perpendiculari, et excedere eorum terminos, ut scite dixit Paulinus.

^b Hic videtur deesse aliquid, puta, cum vel *quando* aut *Attamen filius*.

ctus (Matth. III, 17); et rursus, *Filius meus es tu*, A *ego hodie genui te* (Psal. II, 7). Et iterum per prophetam, *Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in filium* (Reg. XIII, 14); et alibi sic, *Ipse invocabit me: pater meus es tu* (Psal. LXXXVIII, 27); Et rursus, *Ex Ægypto vocavi filium meum* (Ose. XI, 3), et his similia. Filius autem quia Patrem suum distincte semper appellaverit, plurima Scripturarum testimonia poterunt approbare, sicut per Mariam Magdalenam discipulis declaratur, *Ascendo, ait, ad Patrem meum et Patrem vestrum* (Joun. XX, 17); et alibi, *Pater meus usque modo operatur et ego operor* (Joan. V, 17); et illud, *Philippe qui videt me, videt et Patrem meum* (Joan. XIV, 9); et rursus: *Rogabo Patrem meum, et alium Paraclitum dabit vobis* (Ibid., 16). Nusquam etiam legitur *Patrem nostrum* dixisse; sed aut *meum*, B *et sine additamento nostri Patris* tantummodo; sicut habet, *Vado ad Patrem* (Joan. XVI), et illud: *Pater autem in me manens ipse facit opera* (Joan. XIV, 20). Et *spiritus qui a Patre procedit*, (Joan. XV, 26), et reliqua. Electorum autem vocationem a Patre, sive invocationem ad Patrem semper Scriptura plurali numero studuit commendare. Quæ quidem quia ita se verius habeant, nullus ignorat, qui Scripturarum notitiam peculiari habere studio non recusat.

120 CAPUT XXXIII.

Quomodo intelligendus Israel primogenitus Dei: et quare docuerit nos Christus orando dicere, Pater noster, non meus.

Nec movere quempiam debet tanquam contrarium hujus nostræ videri posse assertioni, quia in sacra C *fideliq; historia legitur præcepisse Deum per famulum suum Moysen Pharaoni dicens [Pro dicentem]: Filius meus primogenitus Israel. Dimitte, ait, filium primogenitum meum, ut sacrificet mihi* (Exod. IV, 22, 23). Licet scribantur hujus præcepti jura sono quidem singularia, intellectu tamen indigent modis omnibus plurali. Non enim singillatim de uno quolibet electorum intelligi videtur, *Filius meus primogenitus Israel*; sed de universa certum est multitudine filiorum Israel, sicut populus, cætus, plebs, caterva, et his similia, quæ percurrere longissima disputatione in procinctu a hoc opere compendiosius temperantes calamum devitamus. Sed neque illud ad hæc objici a quolibet pigrioris ingenii disputatore b recte putatur: quoniam Dominus Jesus exoratus a D *discipulis suis, quatenus eis dignaretur orationis regulam informare, eosque orare præmonuerit, quorum precibus aure inclinata benigna sic ait: Vos*

a In procinctu hoc opere. Quid est in procinctu? Latinis in procinctu est, celeriter, expeditè aliquid factum. Ovidius lib. I de Ponto v. 9, eleg. 8:

*Quoque magis nostros vana dignere libellos.
Hæc in procinctu carmina facta leges.*

Hoc est expeditè facta, et cum festinatione. Sic Paulino devitare percurrere in procinctu erit vel celeriter et expeditè percurrere nolle, ideoque temperare, id est, suspendere, sistere calamum. An legendum in procinctu? ut sit, nolle Paulinum, hæc ingenio, immorari in expedito seu parato hoc opere. Qui enim iter festinanter ineunt, cinguntur. Vide Tobias v, 5,

autem cum oratis, sic orate dicentes: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum (Matth. VI, 9; Luc. II, 2): ne forte cum sonat dixisse Domino *Pater noster*, ex hoc nostris obniti definitionibus molliatur, quasi cum dicit *noster*, communi cum cæteris vocabulo astruat eum nomen insinuasse paternum, minus intelligens vim dicti seriemque locutionis. Non enim indifferenter ait: *Nos cum oramus*; sed distincte, *Vos cum oratis dicite, Pater noster*. Nos quidem docuit, ut non specialis privilegii dignitatem, quæ soli unicoque convenit Filio Dei, unusquisque audeat paterni nominis usurpare vocabulum, sed communi appellatione *Pater noster*, sicut adoptivi et non naturalis filii. Differentius autem solum illum decet æterni Patris nomen singulariter invocare, qui cum factus esset Filius hominis, Dei quidem Filius unus idemque ipse sempiternus, et inde inmutabilis potuit permanere. De his igitur ita prælibasse sufficiat.

CAPUT XXXIV.

Textus Deus erat cum illo male intellectus a Felice, explicatur a Paulino docente pluribus Scripturæ locis Christum verum Filium Dei.

Ad te jam nunc iterum iterumque styli nostri mucro se vertat, qui in tanto te jactantiae fastu conaris erigere, quatenus ipsius principis apostolorum primique pastoris Ecclesiæ, Petri scilicet apostoli fidei soliditatem avertere nitaris, quam super firmam petram, quæ Christus est, firmiter a fidelibus non ambigitur fundasse. Usurpato igitur testimonio ejus quod in libro legitur, qui dicitur *Actus apostolorum*, tuis insertum inspici syllabis a contemplantibus propalatur, totumque ita positum legentis oculus præcurreret, *Jesum a Nazareth, quomodo unxi cum Deus Spiritu sancto et virtute, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo* (Act. X, 38), hoc est in illo. Hæc Spiritus sanctus per os locutus est apostoli Petri. Tu autem incitatus a spiritu nequam, qui per organum tui lucubrarius elicitur gutturis, de proprio addidisti errore, Jesum a Nazareth ideo non esse verum Deum, quia Petrus docuerit, *Deus erat cum illo*, et non dixerit, *Deus erat ipse. Deus erat cum illo*, hoc est in illo, Petrus confessus est: non sicut in quolibet electorum ex dono gratiæ, sed excellentius cum illo, quia essentialiter in una persona. Deus erat et homo, juxta quod omnis plenitudo divinitatis habitat in eo corporaliter. *Deus erat cum illo*, non quemadmodum cum nuncupativis diis, ad quos et Isaia v, 26 et 27. Verum quia *procinctus* apud mediæ ævi scriptores idem est ac *ambitus*, vulgo *recinto*, ut videre est apud Du Cange, in Glossar., haud scio num Paulino sit in *procinctu hoc opere* id quod clarius fuisset dicendum in *ambitu hujus operis*. Quiaquid sit, manifestum est hic nihil aliud eum voluisse dicere, nisi se prolixius de his nolle loqui.

b Pigrioris ingeni, disputatore. Quare pigrioris ingenii, cum disputator pigrioris ingenii minus sit pertimescendus? Forte quia qui pigrioris ingenii sunt, contentiosi, quia veritatem non assequuntur, esse soleant, morosi insuper, difficiles, pertinaces.

sermo Dei fiebat, vel in quorum manibus verbum Domini factum fuerat; sed sic singulariter et inseparabiliter cum illo, quemadmodum ineffabili modo non ad eum verbum Dei fiebat, sed Verbum caro factum est, hoc est Deus homo factus est. Cum autem dicit *cum illo*, naturarum inducit discretionem, non personarum distinguit dualitatem. Cur ergo non confunderis, tantæ impietatis possessus vecordia, Petrum negasse Jesum Christum Deum esse verum, cui ab ipso, ut excellentius dicam, Domino pro gloria sincerissimæ fidei professione, beatitudinis vicissitudo continuo impensa, commodiusque retribuitur? Nam cum de Filio hominis diversa hominum a discipulis opinio teneretur, eo quod alii eum Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam aut unum ex prophetis, hoc est, unum ex nuncupativis diis, vel adoptivis diis profiterentur, propter hujusmodi professionis humillima abjectaque præconia, Dominus unus idemque Dei hominisque Filius indigne tulit. Noluit namque Dominus, hujusmodi fidei favens, adminiculum præmiorum conferre, quæ se cum famulis non distulit exæquare, exspectante prorsus Petrus, quando Dominicæ interrogationis ad discipulos præcurrens æquo se voverit. Et licet esset primus in ordine apostolorum, ideo tamen diu siluit, quia non solum Dominus quid illi, pro quibus solus Petrus responderis erat, sed quid homines de Filio hominis sentiant, explorare dignatus est. At ubi quid ipsi de se quorum ipse noverat corda decernerent, exquisisset, statim Petrus, unus pro cunctis, secundum unitum insolubileque vinculum charitatis, tenens per omnia æternam principatus sui, sic ait: Tu es, inquit, *Christus Filius Dei vivi*. Qui mox a Domino, nulla preces interveniente tarditatis mora, gloriosam beatitudinis est lacratu mercedem. *Beatus es, ait, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam, et cætera* istiusmodi quæ sequuntur (*Matth. xvi, 16, et seq.*). Nunquidnam adoptivum eum ex paterna didicisse credendus est revelatione? aut pro confessione nuncupativi Dei, vel adoptivi filii tantæ beatitudinis, tantæque admirandæ culmen adeptus est potestatis, ita ut arbiter ligandi atque solvendi, cælestisque specialiter famitor fieret aucte? Quis hæc præcoci dixerit lingua, quisve sanum sapiens impenetrabilium cordium arcana labentibus non pertimestat cogitationibus reconserit? Hæreticus quippe falsidica sauce despumans quia non sit Christus Jesus verus Deus, æterno anathemate percussus coniectat. Petrus vero corde sacro, labiisque benedictis, mellisona voce omnium Dominum protestatur dicens, *Verbum, ait, misit filius Israel, annuntians pacem per Jesum Christum; hic est omnium Dominus* (*Act. x, 36*). Certe qui omnium Dominus est, ipse procul dubio et verus Deus est. Hæreticus sacrilego plenoque perfidie palato, adoptivum Christum Jesum, et non proprium

^a Al. *Cum*, videturque deesse aliquid puta *dicere* asserere Petrum, etc.

Dei Filium maledictus delerat ^b. Petrus namque dulcissimo ore Dei Filium benedictus confitetur. *Deus, ait, Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob glorificavit Filium suum Jesum* (*Act. iii, 13*). Et rursus: *Vobis primum suscitavit Deus Filium suum, misit eum benedicientem verbis* (*Ibid.*, 26). Et Pauli testimonium Lucas sic in eodem canonico ponit libro: *Continuo, inquit, in synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei*. Et paulo post: *Saulus autem convalescebat, et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus* (*Act. ix, 20, 22*).

CAPUT XXXV.

Ad Christum nuncupativi; Jesus Christus proprius: dicitur ab Apostolo in carne, et non cum carne passus.

Quærit ergo potest, qualiter intelligi conveniat, quia Lucas pro magno asserit Paulo affirmasse, *Hic est Christus*, cum multi alii unctiois oleo uncti christi plerumque dicti leguntur, nisi quia alii nuncupativi christi. Hic autem quem Paulus affirmat, naturaliter verus est Christus Filius Dei, alii puri homines in iniquitatibus et concepti et nati, Christi christumate sunt uncti; hic autem, quem prædicat Paulus, de Spiritu sancto et Maria gloriosa virgine et conceptus et natus, Christus essentialiter in utero est formatus, nunquam non fuit Christus, quoniam unctus præ participibus suis de Spiritu sancto, in ipso procul dubio conceptu virginæ uteri Deus essentialiter factus est Christus. Verbum quippe caro factum est et habitavit in nobis, hoc est in Christo, cujus nos membra sumus. Et ideo in nobis, quia in Christo, qui formam dignatus est suscipere servi; quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter. In nullo profecto alio nuncupativo Christo omnem plenitudinem inhabitasse legitur divinitatis. Sed nec de nullo horum scriptum inspicitur: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Hunc verum Christum Deum Paulus disputans cum Judæis affirmans quoniam hic est Christus. Cui in epistola sua Petrus licet aliis verbis, non dispari tamen sensu concordat apostolus, *Christo autem, inquit, in carne passo* (*I Petr. iv, 1*), hoc est Christo Deo in carne, non cum carne passo, nec carni compasso. Deus enim Christus extra passionem est: nam crucifixus, mortuus, et sepultus legitur, juxta Pauli vocem secundum Scripturas (*I Cor. xv, 3, 4*), sed in carne tantummodo. Cum carne autem Christus Deus nec crucifixus, nec mortuus creditur, nec sepultus. Nam **122** impassibilis in suis, dignatus est pati in nostris: immortalis permanens, voluit mori, et in sepulcro placuit sepeliri. Hinc illud est, quod sicut isdem doctor mirabilis, quia Christus Jesus in carne soluti modo, et non cum carne et pati et mori dignatus est. Sic docet: *Nam et si mortuus est, inquit, ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei* (*II Cor. xiii, 4*).

^b In edit. Du Chesn.; in marg., *delirat*. Neutrum putarem sed, *declarat*, uti sensus requirit.

CAPUT XXXVI.

Christum verum Deum esse ex Scripturis ostendit.

Ecce Petrus et Paulus, duo videlicet fulgentia mundi candelabra, eum, qui natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, et omnium Dominum, et Dei Filium, et Christum singulariter verum, et super omnia Deum confitentur in sæcula benedictum. Joannes, cui inter natos mulierum major existit nemo, Filium Dei verum confessus est dicens: *Ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei* (Joan. 1, 34). Quin etiam digito hunc ostendit dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (Ibid., 29). Si autem ille, qui agnus dignatus est fieri, Deus verus non esset, nequaquam eum plusquam propheta peccatum mundi tollere perhibuisset (I Joan. v, 20). Joannes quoque accubitor Christi verum illum Dei Filium, verumque Deum, et vitam protestatur æternam (Joan. x, 27). Thomas in Christi corpore fixuras contingit clavorum, latusque lancea explorat apertam, et Dominum suum continuo et Deum suum exclamavit. Ipsius admirabilis paternæ vocis clamore proprius æterni Patris Filius, gemina, in monte scilicet sancto, et super crepidinem Jordanis alvei, demonstratur vocatione, *Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo bene complacui: ipsum audite* (Matth.

* *Duo fulgentia mundi candelabra.* Ipse Paulinus in hym. in natali horum apostolorum, v. 7, eos vocat *candelabra luce radiantia*, sententia et verbis utrobique similibus.

† *Joannes accubitor Christi.* Nomen hoc sortitus est Joannes Evangelista ex accubitu, quo eum Christus dignatus est in ultima cœna, cum supra pectus ejus recubuit, unde eum hausisse Patres dicunt fluentia Evangelii. Ambrosius non absimilem questionem cum Arianis agens sic et ipse de Joanne ait Hb. de Incarnat. cap. 4, n. 29: « Petrus dicit: *Tu es Filius Dei*; non dicit, tu es creatura. Dixit hoc Joannes. Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysterium suprasapientiam recumbentis, repetivit Petrus. Commendavit utrumque Christus alterum judicio, alterum mysterio; id enim addidit ut legeres, quod in Christi pectore recumbebat, et intelligeres quod ejus caput, in quo principale omnium sensuum est, æcano quodam sapientiæ replebatur. Chrysostomus hom. 4 de Incomprehensibilitate Dei: « Quis hæc dicit? . . . Joannes qui ad pectus recubuit Domini, atque ab illo divino fonte sacra sua flumina hausit. » Augustinus tract. 36 in Joan.: « De Domini divinitate quomodo nullus alius est locutus: hoc nucebat quod biberat. Non enim sine causa de illo in isto ipse Evangelie narratur, quia et in convivio super pectus Domini discumbebat. De illo ergo pectore in secreto bibebat: sed quod in secreto bibit, in manifesto eructavit. » Jure ergo Paulinus *accubitorem Christi* Joannem appellat, qui consensu Patrum ex tali accubitu veritatis hausit fontem.

‡ *Thomas in Christi corpore.* Ad rem facit, quod ait Bernardus serm. 23 in Cant. « Non omnibus uno in loco frui datur grata et secreta sponsi præsentia, sed ut cuique paratum est a Patre ipsius. . . Porro Thomas in latere, Joannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio cœlo secreti hujus gratiam sustulit. »

§ *Aliud est me credite, et aliud in me.* Eusebius Gallicanus hom. 2 de symbolo: « Aliud est credere Deum et aliud credere in Deum. Esse Deum credere et diabolus inventur; in Deum vero credere, nisi qui pie in cum speraverit, non probatur. »

¶ *Et in me credite, et aliud in me credite.* Ipse se credere Deum discipulos docuit, dicens: *Credidistis in Deum? et in me credite* (Joan. xiv, 1). Non dixit, *me credite*, sed, *in me*: aliud est enim, *me credite*, et aliud, *in me credite*. Me credere communis est sermo, et pertinet ad quamlibet creaturam. In me autem credere, solius Dei veri confessionis est honor exhibendus. *Credidistis, inquit, in Deum*, quia non in alium, nisi in solum unumque credendum est Deum: *Et in me credite*, utique quia et ego Deus. Non plures, sed unus idemque Deus. Pater et Filius et Spiritus sanctus. Hinc iterum ipse per eundem evangelistam, *Ut cognoscant, ait, te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3). Subauditur etiam et quem misisti Jesum Christum credant solum et verum Deum.

CAPUT XXXVII.

Exprobrat Felicem intentatam divisionem quatuor personarum in Christo. Quem inseparabilem tamen evincit.

Hæc igitur tantorum herilium virorum præclara Deum illum verum protestantur oracula. Sed et omnipotens Pater dilectum suum signavit Filium. Tu autem illi, o infelix, nihil amplius quam puro homini contulisti. Porro nuncupativum eum Deum, et optativum filium dum implere nare subsannas,

* *Et in me credite utique, quia et ego sum Deus.* Augustinus tract. 67, n. 1, in Joan., sic exponit, et confirmat dictum Paulini: « Consequens est enim, ut si in Deum credidistis, et in me credere debeatis. Quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. »

† *Herilium virorum.* Heriles viros vocat utrumque Joannem Baptistam, scilicet et Evangelistam, hoc est ex vi verbi, viros dominicos, qui Domino et cognitione et cognitione adeo juncti erant, ut illorum fratrumve nomine præ cæteris videbantur donandi. Herilis enim est is qui ad dominum pertinet, sed præcipue heri filius hoc vocabulo notabatur, quasi minor herus. Terentius in Phorm., v. 40, act. 1, sc. 1:

Nam herilem filium ejus dicitur scilicet esse, et idem in Eunuch. v. 289, act. 11, sc. 2.

Sed video herilem filium minorem huc advenire.

‡ *Prudentius Peristeph. v. 1939, Hym. de sancto Fructuoso, herilem filiolam præsidis filiam dixit.* Hujus vocis usum revocarunt etiam scriptores mediæ ævi, ut ostendit Du Cange in Glossar. filii et fratribus regum applicantes. Greci δεικνύουσας, quasi dominos inferiores, parvos dominos appellant. Qui autem hoc vocabulo digniores, quam qui virtutum meritis et cognitione, ne dum tangere Christo juncti erant, ut hi, Joannes præcipue, cum doceat Eusebius Histor. Eccles. lib. 1, cap. 7, juxta carnem Christo cognatos δεικνύουσας dicere, vel δεικνύουσας, ut ex Africano auctore habet Nicephorus lib. 1, cap. 14, seu δεικνύουσας, hoc est dominicos, seu domicillos et heriles cognominatos, propter eam, quæ illis cum servatore intercessit, generis conjunctionem.

§ *Et optativum.* Vide notas ad § 4 Sacrosyllabi lit. c.

¶ *Impie nare subsannas.* Non una sannæ ratio. Quandoquidem vel collectis in apicem digitis ceu rostrum ciconis pulsare simulabant tergum subsannati; vel appositis ad tempora manibus exertisque digitis asininas aures imitari, vel protracta lingua ceu æstuantis siti canis, diductisque labiis os deformare in eum, quem deridere volebant, a tergo tamen, ne viderentur,

quid aliud quam uni cuilibet electorum hominum communem honorem rependens, cui debueras singulariter de alis a potentiae gloriam excellentius exhibere? Sed quia ob hoc Arium æterno nosti a sanctis Patribus anathemate damnatum, idcirco fraudare catholicam fidem lucubri b satages [satagis] 123 objectione; et dum viperæ sibilos prurienti c fingis auricula refutare, pestifero aspidis veneno regulique admodum infamaris statu necari. Dividere nempe unum Christum eudemque Dei Filium in partes disicanti (Vid. c. 11, n. a) corde conaris: nam dum modo verum Deum verumque Dei Filium insanæ furia mancipatus elinguas (Vid. n. a in § 11 conc. Forosul.), quid aliud quam quatuor introducere personas festinas? Licet neges te hoc specie tenus non asserere, quod quidem astruisse te nihilominus exhibitus in rebus probaris. Porro quia Redemptor noster ex utraque natura, divina siquidem et humana, Dei hominisque Filius unus idemque veraciter predicatur, idcirco tibi videtur duo et duo, verus [An. leg. in acc., verum, proprium] scilicet et proprius, nuncupativus scilicet et adoptivus, recte confiteri; quasi alter sit Christus purus Deus, hoc est verus, et alter purus homo, uti quilibet unus electorum, hoc est nuncupativus Deus: ex hoc etenim proprius, ex illo vero adoptivus filius; cum simplex sinceræ fidei ratio aliter in directum normulam (Vide not. i in §

6 concil. Forosul.) suæ religionis in nullo prorsus curvante errore extendat utrinque [Al. utrique, an. legendum utriusque?] lateris rectitudinem mensam. Aliter quippe ex Patre, quia ante omnia sæcula et sine initio invisibilis et incorporealis de coæterno natus est genitore: aliter profecto ex matre, quia certo in tempore Verbum caro factum corporaliter natus est Deus homo. Et non alius qui ante sæcula, et alius qui in tempore, sed unus idemque ex utraque et in utraque natura, remote scilicet nuncupativo [Pro, nuncupativi... adoptivi] Dei, et adoptivo filii modis omnibus vocabulo, et ante partum et post partum virginis unus et verus Deus, verusque permanet Filius Dei. Non enim potest unus dividi; et idcirco non tibi conceditur, ut ex parte verus, et ex parte non verus credatur; nec gemina naturarum discretio in una ineffabiliter coeunte separari valet persona, contestante autem Spiritu sancto, qui per Scripturam suam loquitur ita: *Quod Deus, ait, conjunxit, homo non separet* (Matth. xix, 6). Deus namque conjunxit sibimet in thalamo suo, in unitate personæ, hoc est in inviolato utero beatæ virginis humanam inconfusibiliter, seu [Pro et] inseparabiliter naturam. Hanc utique unitæ divini humanique commercii inseparabilem societatem naturæ scindere satagis manu cruenta. Et licet frustatorie coneris, non tamen effectum consequeris efficiendi.

Hæc omnia Persius sat. 1, v. 72, Janum a retro videntem alloquens:

O Janæ, a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus aureis imitata est mobilis albas,
Nec linguæ quantum siliat cauis Apollantum.
Vox, o patricius sanguis, quos vivere fas est,
Occipiti cæco posticæ o currite sanne.

Vide Cornutum, vel potius pseudo Cornutum, Britannicum, cæteros ad hunc locum. Proprie tamen *subsannare* est diductione narium rictuque oris quasi mimico gestu insultare. Juvenalis sat. 6, v. 306:

I anne, et dubita qua sorbeat æera sanna
Tullia, quid dicat noxæ collectæ Mauræ,
Maura pudicitia veterem cum præterit aram.

Ubi Britannicus: « Est *sanna* irrisio, quæ fit oris et nasi distorsione. » Et Ascensius, « *qua sorbeat æera sanna*, id est, quali narium sonoritate avide inspiret Tullia recipiatque per nares aerem. » Queis convenit quod Coelius Rhodig. lib. xv, cap. 22, in fine adnotavit: « Apud Cratinum *sannas*, fatuum indicat. Unde et *sanna* verbum Latinis frequens, puto, defluxit: etiam si a narium sonitu grammatici opinentur ductum. » Igitur stricte Paulinus locutus est cum exprobrat Felici subsannationem per nares effectam.

a Cui debueras singulariter de alis potentiae gloriam excellentius exhibere. Quid sit de alis potentiae gloriam exhibere, fateor me nescire. Atque in homine sunt loci concavus sub brachiis. Quæ etiam *axilla* dicuntur, imo *axilla* a quo *alæ*. Cicero in oratore: « Quia etiam verba sæpe contrahuntur, non usus causa, sed aurium. Quomodo enim noster *axilla ala* factus est, nisi fuga litteræ vastioris? Quam litteram etiam e maxillis, etc., consuetudo elegans Latini sermonis evellit. » Brachia ab *axillis*, seu *alis* pendunt, utraque nisui et conatui inservientia. An sit autem de alis potentiae idem ac toto nisu et conamine brachiorum et alarum? an potius de alis potentiae sit, totis ingenii et eloquentiæ viribus quasi *alis* ad

sidera usque gloriam ejus deferre, videat eruditus lector.

b *Lucubri satages objectione*. *Satages* pro *satagis* positum contextus evincit. Sed e pro i sapius usurpatum a Paulino ostendunt illa *intellegens, intellegentia, neglegens, neglegentia* et his similia, pro *intelligens, intelligentia, negligens, negligentia*, quæ passim occurrunt. Sed quid est *lucubri objectione*? an positum est pro *lucubri*, quia tendebat in fidei injuriam objectio? An *lucubri*, quod sit ad lumen lacerne objectio concinnata? Nam *lucubrum* quæ indoque dicta *lucerna*. « *Lucubrum*, inquit Macer in Hierol. vocabulum in antiquissimo glossario ms. in operibus Alcuini reperitur, quod apud Avenionense sancti An. reæ monasterium conservatur, lucernam significat: » Quod tamen Du Cange non *lucubrum* habet, sed *lucubrum, Gallis lumière ou chandelle à veiller de nuit*. Græcis *φωός* est. Isidorus: « *Lucubrum* vocabulum, quod luceat in umbra. Est enim modicus ignis qui solet ex tenui stупpa ceraque fornari. » Vide quoque Salmasium ad Solinum. 124 Igitur Paulino *lucubri objectione* erit item ac *lucubrata objectione*, id est, ad lucubri tenue lumen constructa. Nisi mavis, quia hujusmodi laterne ex lychni ardentis fumo tetræ atresque sunt, *lucubri objectione*, idem esse ac *nigra, fuliginosa, obscura, etc. objectione*.

c *Prurienti auricula refutare*. *Prurire* proprie est ardere desiderio scalpenti aures, dentes, caput, etc., sive est ardor impatiens molestiam creatam scalpendo arcendi. Hinc *prurio* quasi *peruror est*. Ad quem ardorem, qui aures vel dentes sollicitat, sedandum, denticulatum et auriscalpium inventum: de quibus Martialis in Apophor. 23:

Si tibi morosa prurigne verminat auris.
Auræ damus tantis apta libidinibus.

Proprie ergo loquitur Paulinus, cum dicit Felicem *videri refutare aure pruriente*, scilicet non ferente et a se arcente sibilæ doctrinæ.

CAPUT XXXVIII.

Martha, latro, centurio, Gabriel, Christum Dei Filium fatentur verum : Felix adoptivum.

De solo ergo tam obscenæ voluntatis a molimiae reus, nisi te sceleris hujus pœniteat, ante conspectum æterni teneberis judicis. Nonne sanctæ mulieres Dei illum verum confessæ sunt Filium? Martha utique ab eo requisita utrum credat ipsum vitam et resurrectionem esse mortuorum, respondeat, *Ego, inquit, credidi, Domine, quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti (Joan. xi, 27).* Quo enim venit, qui ubique totus per divinitatis suæ potentiam erat? Sed in hunc mundum per uterum virginis venit. Et illum, qui per id, quod ex Patre est, non habuit quo veniret, per uterum virginis tamen venit, Martha Filium est Dei vivi confessa. Potioris forte fidei, ut latronem Christi taceam confessorem, centurio te fuerit, nec dum a sanguine manibus lotis, qui crucifixo Dei in carne Filio, percutiens pectus suum dicebat: *Vere Dei filius erat iste (Matth. xxviii, 54).* Ille in cruce pendentem verum Christum confessus est Dei Filium: tu in dextera jam Patris sedentem asseris adoptivum. Gabriel quippe archangelus Christum in præsepio jacentem, Dominum et Salvatorem, gaudiumque omni prædixerat populo, dicens: *Ecce ego evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David (Luc. ii, 40, 11).* Et tu in solio nunc majestatis suæ cum Patre regnantem nuncupativum Deum perditio corde fateris.

CAPUT XXXIX.

Non nuncupativum Deum, nec adoptivum filium reperiri in Scripturis : sed ex opposito verum Deum et proprium Filium.

Interrogo ergo quis fuerit ille magister erroris, qui nunquam fuerat discipulus veritatis, a quo didiceras Christum nuncupativum Deum, et adoptivum filium. In sacris namque voluminibus nomen ejus aliter ex magisterio sancti Spiritus invenitur insertum: sicut in David dicit, *Ante solem permanebit nomen ejus, et ante lunam sedes ejus (Psal. lxxi, 17, 45).* Isaias quippe præcipuus prophetarum, eum qui de virgine nasci dignatus est, nomen ejus cum interpretatione sui prædixit: *Et vocabitur, ait, nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur nobiscum Deus (Isa. vii, 14, viii, 10; Matth. i, 23; vide not. a in c. 19 hujusce lib. i).* Nobiscum quoque Deus juxta illud, *et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14),* hoc est, *nobiscum Deus.* Et rursus, *Et vocabi-*

a *Tam obscenæ voluntatis. Quare obscenæ? Varia verbi etymologia. Priscianus, lib. ix, non longe a fine ait: « obscenus ab obs et canendo, vel cæno, vel ἀπό τοῦ κοινῶς, unde et inquinio. Alii deducunt a κοινόν, quod Græcis commune dicitur, quod sit quasi ex communi tritoque usu inquinatum, ex phrasi Scripturæ Marci vii, 2, et Act. x, 14, qua immundum commune dicitur. Varro, lib. vi, aliis iii, L. L. ait: « Quod turpe id obscenum quod nisi in scena palam dici non debet. » Nonius in dictionib. ab O incipientibus: « obscenum est immundum... item vitabile, »*

PATROL. XCIX.

A tur nomen ejus admirabilia, consiliarius, Deus fortis (Isa. ix, 6). Et iterum, Redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur (Isa. liv, 5). David autem non cuilibet nuncupativo, sed vero Deo et regi magno, qui est super omnes deos, omnes gentes plaudere manibus, et in voce exsultationis prophætico præmonet organo jubilare. Quoniam Deus, inquit, summus, terribilis, et rex magnus super omnes deos (Psal. xlvi, 3). Et quia de verbo carne facta præcinerit, liquidius declarat, cum post paululum subinfert: Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ (Ibid. 6). Et illud, Qui ascendit, ait, super occasum, Dominus nomen est illi. (Psal. lxxvii, 6). Et infra: 125 Dominus virtutum ipse est rex gloriæ (Psal. xxiii, 10). Huic simile quid in carmine triumphali per Moysen decantatur: Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus (Exod. xv, 3). Zacharias ita: Ecce vir, Oriens nomen ejus (Zach. vi, 12). Angelus ad Joseph, Et vocabis nomen ejus Jesum (Matth. i, 21), hoc est, Salvatorem. Et rursus idem angelus beatæ virgini: Quod autem nascetur, inquit, ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. i, 35). Et iterum, Vocabitur nomen ejus Altissimi Filius (Ibid. 32). Evangelicus autem Zacharias et Dominum illum, et Altissimum prædixit, Tu, inquit, puer Propheta Altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus (Luc. i, 76). Nathanahel profitetur hoc modo, Rabbi, ait, tu es Filius Dei vivi, tu es rex Israel (Joan. i, 49). Lucas nempe posuit ita: Et vocatum est nomen ejus Jesus, sicut dictum est ab angelo priusquam in utero conciperetur (Luc. ii, 21). Petrus ait: Hic est omnium Dominus (Act. x, 36). Paulus super omnia Deum benedictum confitetur in sæcula (Rom. ix, 5).

CAPUT XL.

Emmanuel, Jesus, Redemptor, Christus, sunt nomina Filii Dei in Scripturis: non nuncupativus, nec adoptivus.

Nescio plane quis ei nuncupativum vel adoptivum nomen imposuerit. Nam si cunctæ utrorumque testamentorum paginæ revolvantur, nusquam inibi hæc duo vocabula ad ipsum pertinentia poterant reperiri, quia nec merentur Filio Dei ascribi. Ea vero nomina, quæ per angelos vel prophetas, sanctosque apostolos nobis revelata sunt, satis apta [An, apte?] conveniunt Filio Dei. Nam *Emmanuel*, quia nobiscum Deus; *Jesus*, quia Salvator omnium; *Redemptor*, quia pretio captivos nos sui sanguinis redemit; *Christus*, quia arcanus in utero virginis unctus, hoc est de Spiritu sancto est natus. Ipsa nimirum con-

quod confirmat exemplis a Virgilio petitis. Addit: « Item obscenum signat et maledictum; » quod probat Actii et Lucilii auctoritatibus. Hoc sensu postremo putarem accepisse Paulinum verbum *obscenæ voluntatis*, quatenus ad maledicta in Filium Dei evomenda impulerit sua voluntas Felicem; hinc quidem maledicta et obscena, quia maledicta et obscena verba in Christum suggererat. Quamvis non negaverim *voluntatem obscenam* id est *immundam* ex blasphemiiis prolatis, intelligi posse.

ceptio, spiritalis invisibilis nihilominus unctio fuit, licet manifestius et in Jordanis crepidine a Spiritu sancto sit unctus, qui super eum in specie descendit columbæ. Hæc quippe manifestior: illa vero occultior unctio prædicatur. *Dominus*, quia omnis creatura in cælo et in terra serviant ei. Et quia secretus in virginali utero sancti Spiraminis delibatur flatu, Christus, hoc est, unctus, est natus, angelico evidentius, oraculo erudimur. Ait enim: *Natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David (Luc. II, 11).*

CAPUT XLII.

Quid sit nuncupativus Deus: et quod Christo non conveniat.

Age ergo, extincto penitus omnis invidiæ fomite, qui litium protinus flammantius prunas comburit, videamus nunc simplici oculo mentis utrumnam hæc duo vocabula in Christo unigenito Dei Filio conveniunt sint attributa. Nuncupativus nempe Deus ille dicitur, qui cum sit homo purus, nec est una cum Deo vero persona, sicut Christus, ex accidenti tantummodo dono gratiæ dicitur quasi Deus. Promeretur nimirum huius honoris vocabulum ex largitoriæ quandoque gratuito munere, quia non habuit essentialiter semper ut Deus esset. Nuncupare quippe affectatæ locutionis est appellare. Nam qui semper Deus non fuit, sed accessit illi ob imitationis quandoque privilegium ut Deus esset; profecto non verus, sed nuncupativus Deus dici absque ulla ambage dubietatis valebit. Christus igitur, qui nunquam non fuit Deus homo (ex quo enim assumptus est a vero Deo in unitate personæ semper permanet verus Deus et homo), licet sit aliud per quod Deus, et aliud per quod homo, sed in utroque unus Deus et homo: nec fuit aliquando purus conceptus vel natus homo, sed quia conceptus vel natus est de Spiritu sancto et virginea carne, ex ipsa conceptione, vel ineffabili nativitate Deus verus processit et homo: quomodo ergo non semper vel totus verus est Deus, qui nunquam fuit sine vero Deo nec conceptus nec natus? Nec accessit illi ut Deus esset nuncupativus aliquando, qui homo verus in unitate nasci personæ meruit Dei veri, nec fuit unquam Christus alterius personæ, nisi semper veraciter Dei veri.

CAPUT XLIII.

Una persona duobus non convenire, adoptivo et proprio, exemplo et similitudine declarat.

Quo igitur pacto persona una Deos exhibeat duos, aut certe unius personæ proprietates disparili nuncupatione filiorum dualitatis recipiat diversitatem? Nam cum constet homo unus ex duabus diversisque naturis, propter quod Paulus interiorem **126** et exteriorem denuntiat hominem (*Rom. VII, 22*), non tamen Joannes Baptista huiusmodi interior unus idemque et exterior homo, unus Zachariæ patris proles secundum interiorem hominem, hoc est, spi-

ritum, proprius; et juxta exteriorem, id est, carneum corpus, adoptivus filius recte videbitur nuncupari. Unus namque Joannes proprius verusque unius Zachariæ filius prædicatur. Quod si Jacobum Alphaei, alterius scilicet patris filium, Zacharias per adoptionis prærogativam in sorte filii gratuito subrogasset, poterat uterque, Joannes siquidem et Jacobus propter personarum discretionem, alter horum proprius, et alter adoptivus veraciter filius vocitari. Nam si facultas humanæ possibilitatis exegisset, quatenus Joannes permanens id quod erat, posset cum Jacobo in unione personæ inseparabiliter effici unus, ita ut proprietates naturalis gemina permaneret, et unio personalis individualitatis vocabulo nulla posset ex causa rescindi: tunc unus Joannes Jacobusque personaliter effectus poterant fortasse uterque et adoptivus et verus filius dici; sed quoniam Joannes et Jacobus per consortium quidem charitatis possunt esse cor unum et anima una, nunquam tamen naturaliter per unitatem personæ effici posse creditur ambo unus, nunquam Joannes aliter, nisi Zachariæ filius permanet semper verus. Sed licet omne quod ex rebus humanis exempli colligitur causa, indignum divino cultui haud dubio ascribatur, licet tamen, in quantum similitudinis exerit [*Am, exigit?*] ratio, ex visibilibus invisibilia et ex humilioribus sublimia comparari. Nam cum Redemptor noster se vitam veram, discipulos palmites, Patrem autem suum agricolam parabolice declarasset, ex rebus profecto terrenis divini excellentius mysterii gloriam sublimavit (*Joan. XV*). Tantæ ergo tamque divini auctoritatis firmati præconio, nil tanquam imtemperatus conjecti præmissæ exempli existimo obesse figuræ.

CAPUT XLIII.

Adoptio quia convenit nobis, non convenit Christo.

Christus igitur unigenitus sempiterni genitoris Filius, qui ab ipsa, ut verius referam, ineffabilique virginalis uteri conceptione in Dei Filii personam susceptus, anaque eum Deo inconfuse, sed et individue factus persona, unus idemque verus Dei hominisque Filius ^a, indiscretus juxta carnis dispensationem persona, discretusque natura. Porro secundum divinam ineffabilis gloriæ majestatem, inseparabilis eum Patre sanctoque cum Spiritu essentia, sed discretus persona, semper unigenitus et verus Dei Filius ^b, cessante prorsus omnino adoptivi vocabulo nominis. Non enim Christo Jesu consequenter rateque possibilitatis appellatio defertur adoptionis, cui nunquam dedecus contigit alienationis. Nam cum sit adoptio nomen mihi cunctorumque ^c redemptorum bonum, idcirco tamen uni Deo hominique dignius ascribi posse ratio non permittit regularis catholicæ fidei; quoniam per eundem Dei hominisque Filium ille ut assequatur necessæ est regenerationis ^d, qui de massa perditionis per traducem propaginis veniens, in iniquitate conceptus, et in peccato geni-

^a Videtur deesse est

^b Et hic desideratur est, vel permanet.

^c Videtur fuisse dicendum cunctis redemptis. quia

mihî anteposuit.

^d Vide an. supplend. bonum, de quo supra.

tus extraneus constat a paternæ dignitatis privilegio. Filius ante tempus adoptionis existituræ. Christus autem Jesus quo pacto adoptivus filius credi conveniat, nullius rectæ fidei considerationis conspicuus ordo demonstrat. Ipse quippe solus ac singulariter de Spiritu sancto conceptus et natus, ex virginea vulva sine peccato prodiit Deus et homo. Nunquam quidem fuit filius iræ, quatenus ex dono gratiæ per adoptionis processum fieret Filius Dei. Ex quo enim Verbum caro factum est, et cæpit homo Christus esse una cum Deo persona, semper unus ex utroque verus et unigenitus permanet Filius Dei.

CAPUT XLIV.

Ex filiis iræ faciente Deo adoptivos filios per baptismum arguit, Felicem vel debuisse dicere Christum filium iræ, vel non debere dicere adoptivum per baptismum; quo non agnit, sed suscipiendo illum nobis sanctificavit.

Nonne ore tuo te juste condemnaveris, nisi [Al., si] tuis quantocius assertionibus contradicere non vereberis? Tuæ namque te produnt litteræ retulisse: Ex filiis iræ sacramento nihilominus subveniente baptismatis, per adoptionis gratiam effici filios Dei. Aut ergo mendacii sceleris reus argueris, si obistere nitaris non esse originaliter omnes, ut locutus es, filios iræ, qui per adoptionis gratiam efficiuntur filii Dei; aut si Christum Jesum unum Deum hominemque non parcis adoptivum filium prædicare, astrue, necesse est^b, cum impio ore maledictisque præcordiis originaliter quasi purum hominem in iniquitatibus conceptum filium fuisse iræ, et tunc adoptivi ei nomen

^a *Non vereberis.* Obscura et implexa periodus, ut nonnullæ aliæ hujus capituli, partim ex barbarie styli, partim ex librorum incuria. Aliqua emendo, sic tamen ut notem lectionem inter uncas dissidentem, quam lector adhuc possit, si mavult, amplecti. Subdo quandoque simplicem conjecturam ad placitum legentis sequendam. In hac periodo, quæ sic legebatur, *Nonne ore tuo te juste condemnaveris, si tuis quantocius assertionibus contradicere non vereberis? videtur legendum nisi, id est, nisi tuis, etc.* Nam si non verebitur contradicere suis assertionibus, non erit amplius quo condemnetur a seipso. In tantum enim condemnabit se, quantum verebitur sibi contradicere, et laqueo oris sui capiatur. Considera sequentia, et probabilis conjecturam.

^b *Astruus necesse est.* Pro Latinum, *astruus necesse est, vel intra parenthesis scribendum sic: astrue (necesse est), quia et infra imperativum ascribas ponit, nisi et hic ascribas legere malis.*

^c *Quatenus omnes hæresiarches hæreses, etc.* Periodus obscura. Hoc membrum sic efferendum existimarem: *quatenus omnibus hæresiarcharum hæresibus in unum reductis, nullus sufficiat arbiter, vel nullus sit arbitrii vel mediæ sceleris, etc.*: et sensus sit, quod hæresis Felicis cum omnium hæreseon principum conveniat multatim (at supra cap. 8 sentire ipsam cum Ario et Nestorio, et cap. 24 cum Macedonio ostendit) a nullo arbitro iudiceque valeat æstimari, imo ne mediæ quidem sceleris et malitiæ hujus, cujuscumque alterius hæresis facta comparatione. Lector dijudicet num mentem Paulini sim asecutus.

^d *Insanabilis utique pestis mortiferæ canceris te devastat serpendo.* Sensus æquivocus, ut nominativum regens *te* devastat non cognoscas. Lege igitur vel *insanabilis pestis mortiferæ cancer, vel insanabi-*

læ pestis mortiferæ canceris, vel insanabilis pestis mortiferæ cancer. *Cancer* enim in nominativo, non *canceris* dicitur, estque masculini generis, quamvis aliquibus neutrius visum fuerit, deceptis ex illo Ovidii *Metam. lib. II, v. 826*:
Utque malum late solet immedicabile cancer
Serpere.
te enim *immedicabile* adjungitur verbo *malum*, quod per appositionem *canceris* additur. Caterum Paulinus respexit hoc loco ad illud Apostoli II *Tim. II, 17, et sermo eorum ut cancer serpit.* Sic et sanctus Julianus Toletanus lib. I contra Judæos circa initium, ait, *cancerosis sermonibus disputare præsumunt.*
^e *Quam initiavit in lavacro.* *Initiare* verbum non unius significationis. Aliquando est sacris imbueri, aliquando dedicare; proprie tamen est inchoare; et *initium*, principium. Quin et aliæ significationes in hac fundantur. Nam ideo eos, qui sacris imbuntur *initiare* dicimus, quia qui *initiantur*, incipiunt admitti ad ea sacra, ad quæ prius non admittentur. Cicero quoque lib. II de LL. sacrorum *initia* a principio deducit, cum ait: *Videntur Athenæ nihil melius in vita hominis attulisse illis mysteriis, quibus ex agresti immanique vita exculsi ad humanitatem et mitigati sumus: initiataque ut appellantur, ita revera principia vite cognovimus.* Ergo pro inchoare *initiare* hic sumitur a Paulino, qui Felici asserenti aliam nativitatem fuisse **128** in Christo, *quam initiavit in lavacro, reponit, catholicam fidem agnoscere duplicem tantum in Christo nativitatem, alteram quidem ex patre sine initio, alteram vero ex matre; non autem tertiam initiatam in baptismo.* Nihil igitur mysterii, nedum profanitatis in verbo, etsi a Felice prolato, suspiceris, præcipue cum ab scriptoribus inferioribus latinitatis *initiare* pro inchoare usurpatum pluribus doceat Du Cange,

ualiter filium iræ, qui non de Spiritu sancto sicut Christus et conceptus et natus est, sed in iniquitate de semine vitiatæ conceptus exstat naturæ. Ex eo quapropter patenter clanculæ perfidiæ tuæ flexuosis obviolatæ sinibus manifestius insidiæ propalantur, quoniam ideo hominem Christum Jesum adoptivum Filium sensu frustratus putas vaniflavo ^a, tanquam oportuerit eum denuo nasci, et ex materno et fontis utero, sicut cæteros homines qui in remissionem baptizantur peccatorum, qui etiamsi proprio non sint obnoxii scelere, quæ parvuli, propter originalia tamen crimina, sicut de massa traducuntur perditionis. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, juxta Dominicæ prædicationis sententiam, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. III, 5). Cum ille non dixerit Nicodemo, *Oportet nos nasci denuo*, sed exceptavit ^b semetipsum, cui non oportuerit denuo nasci, ita, *oportet, inquit, vos nasci denuo* (Ibid. 7). Nam quemadmodum non sibi, nec pro se, sed pro nobis natus, passus, mortuus veraciter creditur ac sepultus: ita nec sibi, vel pro se, sed pro nobis baptismi dedicare dignatus est sacramentum. Nisi enim illi placuisset Jordanica suo baptismo sanctificare fluentia, aquarum natura nullam unquam regenerandi habere potuisset virtutem. Unde et Joannes cum se peteret primum ab eo baptizari, dicens: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me* (Matth. III, 14)? illico a Domino audivit: *Sine modo: sic enim decet nos adimplere omnem justitiam* (Ibid. 15). Joannes igitur ^c suo baptismo non potuit sanctificare aquarum naturam, nec conferre illi sui corporis lavacro, sicut sui Domini, regenerationis effectum in remissionem peccatorum. Et ideo non debuit prior Joannes baptizari necdum labentibus [*Fortè, pro lavantibus*] pretiosa Domini Jordanicis undulis sui membra conditoris; aquarum sanctificatio per effectum erat supplenda justitiæ. Baptizato namque Domino, Joannes [*An, Jordanis?*]

^a *Sensus vaniflavo.* Putabam errorem irrepsisse, et pro *vaniflavo*, id est vano et fluxo, suppositum *vaniflavo*. Sed hæsi, cum apud Ambrosium Calepinum edit. Ven. an. 1535, invenerim etymon deduci posse a *flando*. Sic enim ait in *flaveo*, a quo *flavus* procedit: « *Flaveo*, fulgeo et auri colorem reddo, quod sit color non dissimilis flammæ, vel a *flando* quod *flata* metalla eum colorem habent. » Si derivationem admittis, non erit amplius impervia mens Paulini, qui *sensum vaniflavum* Felicis exprobrans, inane vanum, cen pulverem, quem projicit ventus a facie terræ, exsufflandum intelligit. Si autem *flavum* idem velis esse ac elegans et pulchrum, (cum enim homines flavi pulchri videantur, ex eo dicunt factum esse, ait Turnebus Adversar. lib. xxii, cap. 7, ut flavus pulchrum significet. . . ut apud Catullum epigrammate ad januam :

Flavus quam molli percurrit flumine mella .

sed et Erychiis doctissimus nomenclator ξανθὸν flavum et pulchrum etiam interpretatur), sensus esse poterit Paulini, quod luxuriet quidem quadam venustate et elegantia stylus Felicis, sed prorsus vana, floccique facienda.

Sed exceptavit semetipsum. *Exceptare* proprie est frequentativum verbi *capio*, ut illud Virgilianum de equabus vento concipientibus, Georg. libro III,

A ejusdem sui Domini sanctificatus baptismo, vim valuit [*Pro, habuit*] exinde sublimium inferre cælorum.

CAPUT XLV.

Apostoli baptizantes, et miracula facientes in nomine Jesu, evincunt ipsum esse Deum.

Si igitur Jesus a Nazareth juxta tuam perfidiam Deus verus ipse non esset, nequaquam Petrus et Paulus, qui videbantur Ecclesiæ columnæ, in nomine Jesu sacramentum baptismatis, quod nulli alio nisi solius Dei veri, competit nomini, in remissionem traderent peccatorum. Imbuta quippe juxta, promulgatis Domini præceptis, fidei regulam fidelium turba, præcepisse eos, qui instructi erant divinorum charismate, dictis non inhibetur adversis, in nomine Jesu baptizari, Luca attestante qui evangelica Petri Paulique veridico ita scribit calamo verba. Nam effusa gratia Spiritus sancti super credentes, sic Petri ponit sermonem: *Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt? Et jussit eos baptizari in nomine Jesu* (Act. x, 47 et 48). Paulus vero cum affirmaret per Scripturas ipsum esse Jesum Christum, et responsum accepisset ab his qui crediderant quoniam in Joannis baptismo baptizati essent: *Joannes, inquit, baptizavit baptismum pœnitentiæ populum dicens in eum qui venturus esset post ipsum ut crederent, hoc est in Jesum. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Jesu* (Act. xix, 4, 5). Et rursus in eodem libro: *Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres* (Act. viii, 12). Miror, quia impudentiæ rugis fronte concisa Petrum Paulumque, duo præclara cæli luminaria ^d infamare non vereris, Jesum a Nazareth Deum verum esse ideo tacuisse eos correctas, quasi nuncupativum eum Deum juxta tuam vesaniam putavissent. Quod si Deus ipse verus

v. 273 :

Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis
Exceptantque leves auras.

Cæsar quoque hac significatione utitur de bell. Gall. n. 189, lib. vii : « L. Fabius. . . tres suos nactus manipulares, atque ab iis sublevatus, murum ascendit. Eos ipse rursus singulos *exceptans* in murum extulit. » Sed Paulinus hic *exceptavit* pro *exceptit* sumpsit. *Excipere* enim est quasi *extra capere*, et *exceptare* dixit forte verbum factum ab adverbio *excepto* quod inferiori latinitate usitatum frequenter docet Du Cange. Hinc ab « *excipere*, ait Festus lit. E, *excipuum* quod *excipiatur*; ut *præcipuum*, quod ante capitur. »

^e *Joannes igitur suo baptismo.* Quæ hic habentur ad finem usque capituli satis implexa sunt vitio quidem, ut reor, scriptoris, verba quandoque omitentis, quandoque alia pro aliis ponentis. Inter uncas conjecturas apposui nostras. Sic autem mentem Paulini explicarem. Ideo Joannes non debuit prior baptizari, quia ex sui corporis lavacro, sanctificatio aquis non proveniebat, sicut ex lavacro corporis Christi. Eo autem baptizato omnis justitia esse impleta, id est aquis data virtus abluendi peccata.

^d Vide notas in Hym. 2 de Nat. Apost., v. 8.

non esset, nequaquam Petrus et Joannes claudo ex utero matris suæ in nomine Jesu Nazareni dicerent, *Surge, et ambula* (Act. III, 6). Et illud: *Notum sit omnibus vobis, quia in nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, in hoc iste astat coram vobis sanus. Et non est, inquit, in alio aliquo salus: nec nomen est aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri* (Act. IV, 10). Et homini cuidam jacenti in grabato paralytico sic ait: *Ænea, sanat te Jesus Christus, surge et sterne tibi. Et continuo surrexit* (Act. IX, 34).

CAPUT XLVI.

Jesus auctor vitæ, vita et resurrectio: non ergo nuncupativus, sed verus Deus.

Si igitur Deus verus ipse non esset, quo pacto idem apostolorum princeps alias auctorem eum vitæ propria fuisset auctoritate confessus? Sic enim per exprobrationem Judæorum audacter retundit perfidiam, dicens, *Vos autem petistis, ait, virum homicidam donari vobis: auctorem vero vitæ interemistis, quem Deus suscitavit a mortuis* (Act. III, 14, 15). Nonne tu dicis Christum Jesum, qui interemptus est, semper vivens, et quem Deus suscitavit, non esse Deum verum? Petrus autem auctorem eum prædicat vitæ. Auctor quippe vitæ nullus potest alius dici vel credi nuncupativorum deorum, nisi sit Deus verus, sicut Dominus noster Jesus Christus Filius Dei vivi, quemadmodum ipse de semetipso testatur. *Ego sum, ait, resurrectio et vita* (Joan. XI, 25). Et illud: *Ego sum via, veritas, et vita*. Dic, quæso te, dic; non te pigeat veritatem loqui; ubi legisse te recolis de alio quolibet nuncupativo Deo scriptum: *Ego sum via, veritas et vita?* Et vere scio, quia nunquam legisti, nunquam eris lecturus. Cur ergo non te corrigas ad viam, quam diu devians errare fatigatus non cessas? Cur non amplecteris veritatem? Quousque falso frustratus errore mendacii sequeris patrem? Cur non concupiscens desideras apprehendere vitam? Usquequo sequipedam mortis esse non te pudebit

a Sequipedam mortis esse non te pudebit auctorem? Sequipeda pro pedisequo. Hoc Latinum et vetus verbum Plautus in Milite glor. v. 1028, act. IV, sc. 2:

Pedisequus tibi sum.

Terentius in Andria v. 420, act. I, sc. 1:

Accedo ad pedisequas.

Illud autem a mediæ latinitatis scriptoribus frequenter usurpatum. Anastasius Bibl. in Zacharia P. n. marg. 214. edit. Rom. 1718: « Sed Christi fretus auxilio, audacter egressus de Ravenatium urbe, in finibus Longobardorum ingressus, *sequipes* factus est suis missis. » In Stephano III, n. 248: « Pipinus Francorum rex, *sequipes* etiam ejus, etc. » Et in Adriano I, n. 305: « Unde etiam *sequipedes* vestros dirigere studebo meos missos. » Concilium Aurelianen. v, can. 3: « Quod etiam de propinquis feminis horis indecentibus similiter prohibemus, ne sub concessa sibi licentia parentali ab earum sequipedis memoratorum vita vel opinio polluat. » Joannes Sarisberiensis non *sequipes*, sed *sequipeda*, ut Paulinus hic noster, et allatum concilium Aurelianen., lib. I, De nugis curial. cap. 13: « Canis *sequipeda* commodissimus est. » Et lib. III, cap. 6: « Qui sunt

auctorem? Nam inhærendo, et sempiternæ pabulum eris gehennæ.

CAPUT XLVII.

Scripturam pluries dicentem Dominum esse Deum: intelligit Paulinus ac si diceret quod Jesus Christus sit Deus.

Hæreticus itaque viperei veneni poculo impio hausto debriatus gutture Jesum a Nazareth Deum denegat verum. Petrus autem Spiritus sancti satiatus dulcedine omnium Dominum labiis profitetur sacrat. Et quoniam Dominus omnium ipse sit Deus insigni quantocius Psalmistæ veraciter vaticinio declaratur. *Intret, ait, in conspectu ejus in exultatione: scitote quoniam Dominus ipse est Deus* (Psal. XCIX, 2, 3). Stultus quippe dixit in corde suo: *Non est Deus* (Psal. XIII, 1). Sapientissimus namque Salomon prophético imbutus spiramine, prolixius orationis serie promulgata, protestatur dicens: *Ut sciant universi terrarum populi, quod Dominus ipse sit Deus* (III Reg. VIII, 60). Et illud Jacob patriarchæ: *Si reversus, inquit, fuero prospere in domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum: et lapis iste, quem erexi, in titulum* (Gen. XXVIII, 21, 22). Hinc alias concinnatim in præfato Regum volumine sub optionis figura ab Elia problematice prophetis Belial proposita clarius demonstratur. Cum invocantibus illis deos suos nihil dignum actum sit, purificata protinus ab Elia propheta altaris struice, invocatoque omnipotentis Domini Dei cæli sempiterno nomine, sacrificium bovis altari superimpositum, perfusumque ter salientibus aquarum undulis, mox ignis, vaporantibus flammis, consumpsit divinus. Cujus videlicet tam insigne detecta perspicuo rumore miraculi veritate, admirantes prostratique in terram populi, repetitæ utique continuo unius ejusdemque vocis officio, professio rectæ fidei promulgatur, cum celerius subinfertur: *Dominus, inquit, ipse est Deus* (III Reg. XVIII, 39). Hinc etenim prolatae fidei professioni et illud non inconvenienter concordare certum haud dubio æstimatur, veluti in sacra historia in verbis

enim. . . . qui *sequipedarum* stipantur comitatu. » Pro imitatione aliquando usurpatum a concilio Turonen. II, can. 22: « Cognovimus nonnullos inveniri *sequipedas* erroris antiqui, qui Kal. Januarii colunt. » Quo modo et hic utitur Paulinus noster. Hinc vitium in lectione edita subolere mihi videor, cum lego: *Usquequo sequipedam mortis esse non te pudebit auctorem?* Si *sequipeda* est, auctor esse non potest. Auctor enim est qui præit: *sequipeda* qui vestigia sequitur et imitatur. Ideo conjicito non esse legendum *auctorem*, sed *auctoris*, id est mortis, qui est diabolus.

b Poculo hausto debriatus, id est valde ebrius effectus: particula enim *de* adjecta intendit significationem verbi, uti diximus ex Borthio in notis ad § 11 litt. *b* Sacrosyllabi. Vide ibi.

c Altaris struice, verbum antiquum usurpavit hic Paulinus. Nam *struices*, ait Festus, dicebant antiqui omnium rerum extructiones; estque illud Plauti in Menæchmis. v. 112, act. I, sc. 1:

Tantas struices concinnat patinarias.

Igitur Paulino *purificata altaris struice* est *purificata* lignorum struice ex quibus scilicet altare constructum fuerat.

Rubenitis et Gadditis, et dimidiæ tribus legitur A Manasse. Nam cum durius redarguerentur legatione insistente filiorum Israel, quorum princeps erat Phinees Domini sacerdos, conquesti nimirum de altaris miræ magnitudinis constructione, ne forte per industriam in cultu Deorum gentium ædificatum cernitur. Quæ cuncta allegoricæ expositionis indigent documentis, a quibus styli elevatius suspenso temperamus mucrone, ne forte legentis animus prolixæ disputationis recensita serie fatigetur. Objurgatis igitur vehementer duabus et dimidia tribu, respondisse eos talibus constanter Scriptura verbis depromit. *Fortissimus*, inquit, *Deus Dominus, fortissimus Deus Dominus, ipse novit si prævaricationis animo hoc altare construximus: et non ea magis cogitatione atque tractatu, ut in testimonium esset inter filios vestros et filios nostros: ne forte dicerent filii vestri cras filiis nostris: non vobis pars vel hæreditas in Domino Deo Israel (Jos. xxii, 22, seq.)* Et hujusmodi connexius verborum sequentia extendentes, ad eum perductum est limitis terminum, quatenus finalis verbi clausulam violatæ [An involatæ?] cingi fidei inspecta monstraretur censura, cum protinus subinfertur: *Vocaveruntque filii Ruben et Gad altare, testimonium nostrum quod Dominus ipse sit Deus (Ibid. 24)*. Ecce principium responsionis eorum non quemlibet Deum, sed fortissimum Deum Dominum signanter insinuat. Ecce finis dicti, *Testimonium nostrum profertur, quod Dominus ipse sit Deus*. Quod quidem testimonium non speciale harum tantummodo existimo 130 tribuum, sed ut moris est sacri eloquii, plerumque pro toto ponere, generali utrorumque testamentorum sentiri procul dubio testimonium debet. Omnes etenim Scripturarum paginæ et fortissimum Deum Dominum Christum Jesum Dei Filium, et quia Dominus verus a sit Deus voce præconia confitentur. Hoc est unum illustrissimum omnium divinarum dogmatum testimonium.

CAPUT XLVIII.

Locum Isaïæ exponit de Jesu, qui etsi homo de terra, unitate tamen personæ verus est Deus, non nuncupativus.

Isaïæ præterea tam potissimum sinceræ fidei vaticinium debueras saltem in tabula tui cordis divini liquoris exaratum undula jugiter lectitare: quod atramenti nigredine in pagina tuæ melius inseri disputationis putasti. *In quo, inquit, qui benedictus est super terram, benedictur in Deo amen. Et qui jurabit in terra, jurabit in Deo amen (Isa. lxxv, 16)*. Sed quid prodest labiis eum honorare, cum cor tuum subito recedat ab eo? Timoris est quippe voce confiteri, more [Forte corde, vel mente] contradicere. Tædii est ista professio potius quam dilectionis, quæ de radice non oritur veritatis. Legisti prorsus hujus expositionem capituli et majoribus nostris stylo deligatam catholico, sed ore, non corde. Nam illi Deum verum, et in sub-

^a Quia Dominus verus sit Deus. Toto hoc in capite ita argumentatur Paulinus, ut probet Christum Domini nomine intelligi, et Dominum antonomastice

stantia nostræ carnis quam de virgine sumpsit, habitare confessi sunt, et ipsum eumdemque ex utero unum nos Deum credere Dei Filium verum docuerunt. Tu vero sacrilego ore Deum verum habitatorem; Deum namque nuncupativum astrues quo habitatur. Et ex hoc merito infamaris duos introducere Deos, verum et nuncupativum, cum sit ex duabus naturis unus et verus Deus. Quod si non unus et verus Deus ex utraque et in utraque natura, divina scilicet et humana, hoc est terrena, discretus substantia, indiscretus maneret persona; nequaquam idem propheta addito jurejurando diceret, *Qui jurat in terra, jurat in Deo, amen. Amen* quippe sermo est jurisjurandi, et licet transferatur ex Hebræo in Latinum eloquium vere sive fideliter plus tamen mystice vim ineffabilis præmonet sacramenti, quam translatoris valeat efficaciter lingua proprietatem plenius exprimere vocis sonantis. Pulchre namque *qui jurat*, ait, *in terra, jurabit in Deo, amen*. Quoniam ille Deus verus, qui dignatus est terram nostræ carnis assumere, non se in duos per dispensationem magni et pii sacramenti duplicavit Deos, verum scilicet et nuncupativum, adoptivum vel [vel pro et, insuper videtur desse filium] proprium; sed verus Deus, et proprius permanens Filius, unus idemque verus ex utroque creditur Deus. Et quanquam mendaci tergiversatione, excusatione excusare te specie tenus nitaris non duos astruere Deos, ex ipsis tamen tuorum revinceris prolatis verborum objectionibus, cum duo et duo relativa vocabula unius intorqueri non parcis personæ. Nam verus et nuncupativus duo sunt: proprius et adoptivus similiter duo sonant, duarumque personarum, non perfunctorie tantummodo sono, sed rei substantialis efficit veritatem.

CAPUT XLIX.

Altare de terra, ad quod per gradus prohibetur ascendere, est Christus in incarnatione, non tamen multiplicata persona.

Unus igitur nullius rationis injectu potest utrumque esse, et verus et nuncupativus, proprius unius genitoris et adoptivus. Non enim valebis te in tante subtilitatis fantasia extenuare, quo possis impune utroque vacillante pede ab his, in quibus offenderis, cornibus elucubratus effugere. Quoniam qui jurat in terra, jurat in Deo, amen. Unde et divina voce alias Moysi dicitur, *Altare de terra facietis mihi (Exod. xx, 24)*. Ad quod nimirum altare Domini lege prohibetur per gradus ascendere. *Non ascendes, inquit, per gradus ad altare meum (Ibid. 26)*. Altare quippe de terra est Christi caro sumpta de virgine. Facere namque altare de terra est spem in mediatoris veraciter confidendum [An pro confidendo] ponere incarnatione. 131 Per gradus nempe ascendere ideo contradicitur, quia in gradibus et inæqualitas contemplatur, et numeri aucta quantitas multiplicatur. Hoc significante Sancto spiritu, quoniam in

dici, juxta illud psal. cix, 4: *Dixit Dominus Domino meo, Sede, etc.*, quod ipse Jesus de se intelligit. Matth. xxii, 44.

excellencia sanctæ et ineffabilis Trinitatis nulla est inæqualitas, nullaque diversitas suspicanda. Et in sacramento incarnati Verbi Dei Patris, per quod Filius Dei unus idemque dignatus est fieri hominis Filius, nulla est numeri quantitas in personarum diversitate suppleta. Illud præterea egregium solemnissimumque Dei hominisque Filii, Redemptoris scilicet nostri Jesu Christi, quod de semetipso mellifluis oris dulcedine testimonium dignatus est divinitus irrorare, quemadmodum Joannis Evangelio veneranter legentis oculus contuetur, operæ pretium dignum, satisque perspicuum, et omni religione præclarum huic operi duximus inserendum. Quod quidem hujus hæreseos materialis perfidiæ evertere fundamentum solum, sufficere posse nullus prorsus ignorat, qui sinceræ fidei soliditatem, supra firmam, quæ Christus est, petram posuisse se fixius recognoscat. *Nemo, inquit, ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo (Joan. III, 13).* Et illud. *Cum videritis Filium hominis ascendere ubi erat prius (Joan. VI, 63).* In quibus Dominicis verbis, ut ita dixerim, orthodoxæ fidei inviolabilis per quamspicui [*Pro, quam perspicui*] illustra luce fulgoris pulchritudo resplendet.

CAPUT L.

Verbum caro factum est, non tamen alter filius; sed semper idem qui antea. Et nunquam Jesus terrenus homo purus, qui semper et cælestis.

In eo igitur unum eundemque se Dei hominisque Filium esse divinitatis voce professus perdocuit, cum Filium hominis descendisse de cælo, et ascendere ubi erat prius, venerandis innouit documentis. Nam qui erat semper cœternus Filius Dei, dignatus est ipse certo in tempore Filius hominis [*Addendum videtur fieri*]. Factus quippe est quod non erat, hoc est, homo: *Verbum enim caro factum est.* Non est tamen factus alter Filius qui non erat. Ille utique, qui semper erat, est, et erit unigenitus semper Filius Dei, qui sic erat in terra, ut nunquam deesset in cælo. Sic venit ineffabili miroque modo in uterum virginis, quatenus a paterno nunquam recederet sinu. Porro sic sola potuit dignatione per id quod homo factus est, subdi parentibus, ut semper existeret idem ipse Dominus angelorum ubique totus, in cælo videlicet et in terra. Ex eo ergo convenientius recteque datur intellegi, Filium hominis descendisse de cælo, atque ascendere ubi erat prius, quoniam Filius Dei qui descendit de cælo et in cælo erat cum in terra loqueretur, ipse omnino est unus idemque Filius hominis. Voluit profecto nos altissima Dei Patris atque sapientia benigno nihilominus præmonendo favore instruere, quatenus absque ulla prorsus ambage dubietatis, absque ulla scrupulosæ palpitationis titubatione certius intellegamus, non semper [*Pro*

nonnunquam] mysterium incarnationis in duos Deos, vel in duos filios demutasse, quemadmodum hæretici insanire videntur; nec ex parte verum Deum, et ex parte non verum; aut aliquando proprium Filium, et aliquando non proprium, sed semper verum Deum, propriumque Dei Filium, et ante partum et post partum virginis declarare dignatus est: veritatem tamen humanæ carnis insinuat per mysterium assumptionis. Et quoniam proprietatis utriusque naturæ inconfusa in una Dei hominisque Filii persona, perpetua inseparabiliter inviolato jure permaneat societate, frequenter quia prosteri non distulit perspicui rationis ordo declarat. Cum igitur docet Filium hominis descendisse de cælo, et eundem ascendere assertit ubi erat prius, et verum se Deum, verumque hominem, et proprium Filium Dei Filiumque hominis patenter voluit demonstrare. Hinc regula informatæ primus hominem de terra terrenum, secundum prædicat de cælo cœlestem (I Cor. xv, 17). Non quod homo [*Pro hominem*], priusquam in Deum assumptus in cælum ascenderet, de cælo credendum est descendisse; sed quia Deus ille, qui de cælo descendit, per sacramentum incarnationis Deus verus permanens, factus est etiam verus homo: et non sunt personaliter duo, Deus videlicet et homo, sed unus idemque est in unitate personæ Deus homo. Idecirco Apostolus secundum hominem de cælo cœlestem veraciter edocet, quoniam suscepta a cœlesti Deo essentialiter humana natura, terrenus homo ex eo factus est cœlestis. De cælo ergo secundus homo, id est Christus Jesus, quia cœlestis et terrenus factus est unus Deus et homo. Non ergo jam terrenus qui per cœlestem in ipsa veraciter uteri conceptione factus est cœlestis. Et licet habeat terreni corporis veritatem, nunquam tamen sic fuit terrenus, ut non fuerit semper et cœlestis, quia nunquam fuit purus primum conditus homo, ut postmodum transiret in Deum; sed dum conciperetur de Spiritu sancto et virginis vulva, Deus pariter prodiit et homo: unus ex duabus naturis Deus homo, non alter Deus et alter homo, licet sit aliud per quod Deus, et aliud per quod homo: unus tamen idemque de cælo cœlestis Deus homo

132 CAPUT LI

Jesu qui descendit, ascendit ubi erat prius; quia Filius Dei, minor Patre secundum naturam humanam, non tamen minor Filius est homo; unde et homo nomen hæreditavit super omne nomen.

Non discrepat ergo clamor præconis a sui sententia judicis. Quod enim Dominus Filium hominis de cælo descendisse, et ubi erat, perhibuit, prius, ascendere, hoc Apostolus ejus secundum hominem de cælo confitetur cœlestem. Non enim abnuo me hujus Dominicæ allocutionis capitulum in tuis insertum legisse pitaciis, et juxta moris tui insolentiam, vio-

^a Vel superest atque, vel deest aliud epitheton: puta atque æterna, etc.

^b Ille deest aliquid: puta Apostolus, vel Paulus.

^c In tuis insertum legisse pitaciis. Πιτᾶσιον, pugilares et tabula ex fusili pice ad exarandum confata. H. Steph. in T. L. G. col. 352, lit. G. tom. III, et

Du Cange in Glossar. Sed et ad alias significationes extenditur. Quandoque enim frustum panni, corii, alteriusque similis rei significat. Gabaonitæ, ut est Josue ix, 5, habebant calcamenta perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pitaciis consulu erant, ad fallendum Josue et populum Dei. Et Joannes de Janua

lenter inflatæ scientiæ tuæ sensu recognovi digestum. Cur non sinceri luminis oculos, multoque a contemplationis intuitu inspicis ratam in rota, hoc est utrumque Testamentum sibi met conglutinatum, ita ut Vetus Novum, perfida calculatione divisus, hoc est in veri et nuncupativi Dei. Cui nimirum tam impiæ assertionis auditui catholica fides nulla unquam ratione patentium aurium præbere patitur rimas. Nam et ante incarnationis mysterium, et post assumptionis sacramentum semper unus idemque proprius verusque Dei Filius, et verus permanet Deus. In forma namque Dei æqualis Patri, in forma vero servi minor Patre. Non alius, sed unus idemque et æqualis et minor. Non Filius minor, sed humana inferior natura. Æqualis nimirum, quia unum cum Patre: minor autem, quia unum cum matre. Nonne qui dicit: *Ego et pater unum sumus* (Joan. i, 30), ipse et non alius ait: *Pater major me est* (Joan. xiv, 28)? Unus de Patre sine matre, unus idemque de matre sine patre. Porro quem hæredem universorum per id, quod de matre est, Apostolus constitutum commemorat, ipsum eundemque ex eo, quod de Patre est, splendorem gloriæ et figuram substantiæ confiteatur: ipsumque qui de virgine natus est, tantum meliorem angelis affirmat effectum, quantum differentius præ illis nomen hæreditavit. Hæreditatis autem, et effectiois sermo ad humanam, non ad divinam pertinet formam. Et quod sit illud excellentius differens nomen ab Apostolo exponitur, cum protinus subinfertur: *Cui enim*, ait, *aliquando dixit angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursus: Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium.* Et illud: *Ad quem autem angelorum dixit aliquando:*

apud Du Cange V. *Peciatus, et Repeciatus*, ait quod « *Pittacium* dicitur illa corii particula, quæ solæ repeciatae insuta est... unde *pictaciatus*, id est *repeciatus*. » Salmasius quoque (ibid.) vocem hanc a *pittacium* deducit, cui favet Will. Britto lib. ii Philipp., ubi de tunica militari,

Sic percussa patet, sic intercisâ minutis
Pittaciâ pendet.

Insuper *pittacia* dicebantur *schedæ*, quæ alias *brevia*, vel *brevia* dicuntur, quibus inscribentur nomina vel tituli rerum. Dein affigebantur pice vel maltha illitæ istæ tabellulæ doliis, amphoris, cæteris ad qualitatem, patriam, ætatem, etc., vini, olei, etc., indicandam. Petronius in satyrico pag. mihi 26: « *Stantim allatæ sunt amphoræ vitræe diligenter gipsatæ, quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: Falernum. Opimianum. Annorum. Centum.* » Item quæ vulgo dicuntur memorialia principi offerenda, quæ quidem brevia esse debent, *pittacia* appellata habes apud Lampridium in Alexandro Severo cap. 21: « *De promovendis etiam sibi adnotabat, et perlegebat cuncta pittacia.* » Vide Macros in Hierolex. Hinc quoque dictæ chartulæ seu pagellæ, quibus aliquid breviter indicatum scriptitamus memoriæ gratia, fusiis majori operi vel libro inserendum. Sic sanctus Eulogius Toletanus episcopus quæ collegerat acta martyrum, ut librum, cui titulum apposuit *Memoriale sanctorum* conficeret, in chartulis et pittaciis, disposita se habuisse narrat in epistola ultima, in qua scribit Alvaro his verbis: « *Quod opus jam pene expeditum, cum me furibunda optio præsidalis horribilibus carceribus applicaret, turbata familia mea ir-*

A Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Heb. i, 5, 15)? Hæc est enim illa differentia nominis, de qua præmisit: quia angeli servi, ille vero Filius summi et omnipotentis Dei est Patris. Angeli denique signanter vocabulum nominis ex officio ministerii sui sortiuntur. Unde et commune nomen [*Pro*, communi nomine] angeli appellati sunt: non autem angeli nomen super omne nomen accepisse sunt æstimandi, sicut Christus Jesus nomen hæreditavit super omne nomen. Nomen quippe super omne nomen Deus est, verusque Filius Dei. Sed hæc in suo loco tractanda relinquimus.

CAPUT LII.

David et Paulus Christum Deum sine additamento nuncupativi, et Filium Dei absque adjunctione adoptivi confitentur.

Apostolus utique eum differentius nomen super omne nomen juxta quod Filium hominis temporaliter fieri dignatus est, hæreditasse denuntiat. Quia per id quod ex Patre est non hæreditavit Filii nomen in tempore, quod semper habuit naturaliter sine ullo initio genitus ex Patre. Tu autem, o hæretice, cur non confunderis quolibet modo commune nomen illi adoptivum et nuncupativum ascribere, cum hoc nomen infra, et non super omne sit nomen? Nam si Deus verus non esset, qui de virgine primogenitus natus est, nequaquam David angelos eum adorare quasi incitativa exhortatione compulerit dicens: *Adorent eum omnes angeli ejus* (Psal. xlvi, 8). Et quoniam propheta de verbo carnem facto prædixit, idem præcipuus doctor absolvit, cum ita hoc psalmi capitulum in subsequentibus ponit: *Et cum iterum*, inquit, *introducitur primogenitum in orbem terræ, di-*

ruptione satellitum, ut erat chartulis et pittaciis diversis dispositum, arbitratus sum quod per varia fuisset dispersum. » Sed et *pittaciorum* traditio in signum transiit collationis dignitatis, ut constat ex epist. Adriani II papæ ad Carolum Calvum, quam recitat Baronius an. Chr. 871, n. 79, in qua dicit pontifex: « *Prefatum vestrum denique legatum... constituimus cardinalem metropolitanum et archiepiscopum Turonicæ provinciæ per ferulam, pittacium, et annulum.* » Forte collatio per *pittacium* eadem est ac investitura quam dicebant investituram per *notulas*, vel per *librum*, de quibus fusiis Du Cange V. *Investitura per*, etc. In summa ex eod. « *Papias, petacia, petaciola, modica pars chartæ; alibi: Pittacium, vel pittaciola, membranula epistola, Glossæ Isidori: Pittacium epistola brevis et modica. Pictaciuncula membrana.* » Hic obiter nota variam hujus verbi orthographiam, quæ in singulis fere exemplis allatis diversa est, aliis **133** sic *pittacium* scribentibus duplici *it*; aliis unico, aliis *pictacium*, aliis *petacium*, et tandem collige quid Paulinus per Felicis *pittacia* intellexerit.

« *Contemplationis intuitu inspicis, etc.* Primus editor hic in margine notat: *videtur hic aliquid deesse*; quod est indubium. Adde ego mutila etiam et depravata esse ea ipsa, quæ supersunt. Attamen ego sic aliquantulum suppleri posse existimo: *Cur non sinceri luminis oculo, multoque contemplationis intuitu inspicis rotam in rota, hoc est utrumque testamentum sibi met conglutinatum*, quibus verbis alludit Paulinus fortasse ad illud Ezech. cap. i, v. 16: *Quasi sit rota in medio rotæ.* Cætera autem, quæ in hac periodo sequuntur; Delio indigent natatoro.

cit : Adorent eum omnes angeli Dei (Heb. 1, 6). Primogenitum quidem tu ipse etiam affirmas eum ex matre; et ideo non verum, sed nuncupativum prædicas Deum. Et revera angeli non quemlibet, sed verum adorare Deum creduntur. Sequitur, et in eadem epistola eximius prædicator ait : *Ad angelos autem dicit : qui facit angelos suos Spiritus. Ad Filium autem, thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi.* Et post pusillum, *Unxit te Deus, Deus tuus oleo præ participibus tuis (Ibid. 7, 8, 9).* Ecce quem primogenitum in orbem terrarum per dispensationem magni et pii sacramenti introductum asseruit, ipsum eundemque angelos prophetico oraculo docuit adorasse. Ad ipsum sane propheta plenus Spiritu sancto locutum fuisse non ambigit, *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi*; Et, *unxit te Deus tuus.* Propheta igitur et Apostolus et Deum sine additamento nuncupativi, et Filium absque adjectione adoptivi constituentur, quia persona unigeniti per assumptionem carnis nec augmentum, nec detrimentum, nec mutabilitatem, nec permixtionem recepit; sed permansit id quod erat, hoc est, verus Deus, et verus Dei Filius sine defectu sui suscepti id quod non erat. Ille profecto verus Deus, cujus thronus in sæculum sæculi permanet, unctus a vero Deo ab eodem perhibetur propheta : verus igitur Deus unctus a vero Deo, non sicut tu anili fatuaque consuesti obscurius fauce delerare, nuncupativus Deus a vero Deo unctus sit; sed verus Deus unctus a vero Deo in forma procul dubio creditur servi. Deus igitur verus Christus Jesus habuit alterius generis formam, in qua ungi possit a Deo vero; non tamen habuit alterius Filii personam, per quam se duplicari possit in alterum. Quoniam non persona unigeniti, sed naturarum diversitas tantummodo in hoc incarnationis sacramento recepit discretionem. Nam semper verus et unigenitus Filius, semperque verus et super omnia Deus benedictus in sæcula. Et secundum id, quod *Verbum in principio apud Deum*, et juxta illud, quod *Verbum caro factum est et habitavit in nobis (Joan. 1, 1, 14)*, sub universa cœli latitudine sincerissima inviolabilis fidei regula et verissimo prædicat, et religioso adorat affectu. Hinc illud est, quod in amoris carmine, epithalamio sponsa modulamine cantat : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex milibus (Cant. v, 10).* Candidus nimirum per id quod *in principio erat Verbum* : rubicundus vero per id quod *Verbum caro factum est et habitavit in nobis.* Propter a quadripertitæ crucis purpureo in roseto, aspersus pretioso sanguinis ostro, rubicundus nihilominus [Pro, etiam] sponsæ dilectus refulsit : cui per Isaiam dicitur : *Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari (Isa. LXIII, 2).*

CAPUT LIII.

Christus ex patribus secundum carnem : secundum divinitatem ex Deo Patre, verus Deus, non nuncupativus, quem ignorat fides catholica. Unius Patris proprius et unigenitus.

Pauli igitur ad Romanos istiusmodi scribentis ca-

lamo perdocetur, *Quorum patres, inquires, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. 1x, 5).* Et secundum carnem quidem ex patribus, et secundum divinitatem sine carne ex Deo Patre : unum tamen eundemque Christum Jesum super omnia Deum benedictum in sæcula constitetur. Quoniam non ex patribus purus homo, veluti quilibet prophetarum, qui adoptivi Filii et nuncupativi Dei vocabulo censi possunt, sed ex beatæ virginis immaculatæ **134** utero, quæ de sancta præcedentium horum patrum stirpe descenderat, Deus et homo veraciter natus tanquam sponsus de thalamo suo processit. De quo Joannes apostolus in epistola sua testificans ita ponit : *Scimus, inquit, quia Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus et vita æterna (I Joan. v, 20).* Illum utique Jesum Christum verum Filium Dei et verum Deum et Joannes, et Paulus, et omnia Scripturarum oracula protestantur : qui natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, qui passus, crucifixus, mortuus et sepultus est pro nobis, quique tertia die resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei, venturusque est cum gloria vivos et mortuos judicandos ^b. Quisnam sit ille Christus, quem tu, hæretice, nuncupativum Deum et adoptivum filium affirmare conaris, catholica nihilominus fides ignorat; sed et tecum eum scire modis omnibus dedignatur. Habeto tu tibi alium cum sequacibus tuis, qui non est natus de Spiritu sancto et Maria virgine, nuncupativum Deum; nos autem verum Deum, et unigenitum Filium Dei Christum Jesum Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine, et habemus et habebimus et in futuro sæculo habituri sumus; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in Trinitate perfecta et nunc et semper per cuncta et infinita sæcula sæculorum, amen; *qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate (Tit. 11, 14)*; cuique Pater, ut abundantius commendaret in nobis suam charitatem, non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quem Apostolus proprium, non adoptivum filium constitetur. *Proprio, inquit, suo Filio non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32).* Hinc alias Joannes evangelista testatur dicens : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro mundi salute (Joan. 111, 16).* Unigenitum dedit, non adoptivum. Nulla, inquam, tibi sophistica ratione, remigio si pennis etiam non columbæ, sed struthionum volare coneris, duo relativa nomina unius Filii ad personam unius Patris referre conceditur. Animadvertite quid dixerim : non poteris filium et filium, quod est relativum ad aliquid, hoc est, proprium et adoptivum, uni ascribere genitori. Nam cum sit Deus omnipotens Pater unus, unumque coæternum sibi genuerit omnipotentem Filium : quo igitur pacto unus natus unius genitoris et proprius et adoptivus

^a Videtur deesse, quod fuit, ut sensus non claudicat.

^b Judicare, sic in edit. Du Chesn. notatur in mar-

gine; sed phrasis propria Paulini, ut est etiam hœmet lib., c. 17.

filii intelligatur, nullius unquam possibilitatis ordo permittit. Præsertim cum hæc de Filio Dei agantur, qui sempiternus de sempiterno Patre genitus, sic quodam mirabili modo secundam prorsus propter nos sustinuit in tempore nativitate, quatenus et hominis Filius quia voluit fieri, et Dei Filius idem ipse incommutabilis permaneret. Et tamen non duo, Dei et hominis Filii, sed unus idemque Dei hominisque Filius adoratur.

CAPUT LIV.

Christum esse Filium Dei testatur Apostolus, et ipse Pater in Jordane.

In tanto igitur tibi viluit magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne (1 Tim. III, 16), quatenus idcirco verus Deus versusque Filius Dei falsidicis tuis abnegetur objectionibus, quoniam pro nobis pontifex factus ad multorum exlaurienda peccata apostolicis præconiis declaratur: cum idem beatus Apostolus tertii cœli secreta rimatus, et pontificem eum vel sacerdotem, et Dei Filium confiteatur. Ait enim: *Habemus igitur pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei (Hebr. IV, 14).* Et rursus: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu: ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Hebr. V, 4).* Si ergo Apostoli testimonium perhibentis parvipendis, vel paternæ, obsecro, in proprio Filio ineffabilis non tibi dulcedo abhorrescat. Nam et per prophetam, secundum id quod Verbum caro factum est, ait: *Filius meus es tu: ego hodie genui te (Psal. II, 7).* Et de cœlo intonans voce super Jordanis alveum, et in monte sancto testatur: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: insum audite (Matth. III, 17, et XVII, 5).* Unde et Joannes Baptista tanti æterni Patris auditor testimonii, confessus bonam coram multis testibus confessionem, sic ait: *Qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit, super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, et manentem in eum, ipse est. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia*

* *Causidico astrues ore.* Astrues ponit pro astruis, epro i frequenti manu usurpans, ut alibi dictum. Sed quid ore dignidico? hoc est vafro, versipelli. Du Cange in Glossar. Causidicatio, tergiversatio, excusatio... Julius I p. epist. ad Orientales: « Lique apparet istam causidicationem eorum hominum esse qui sibi non satis confidunt. » Causantur enim frequenter causidici, quod ambagibus et verborum involucris veritatem celent, quandoque et suffocent damno malaque sorte clientum, quos expilant. Hinc Apuleius Asin. Aur. lib. X: « Togatos vulturios appellat. » Ut quibus prævaricari, reos prodere, vendere advocaciones, et sanguinaria rapacitate homines excarnificare frequentissimi sit moris, » ait Cælius Rhodig. lib. VIII, cap. 18. Audi nonnulla ex Petro Blesensi epist. 25, quæ tota in hanc rem est, lectuque dignissima, quibus perstringit hujusmodi viros, quos ipse *Officiales* vocat « Officium, ait, officialium, quorum te numero aggregasti, hodie est jura confundere, suscitare lites, transactiones rescindere, innectere dilaciones; suppressimere veritatem, fovere mendacium, quæstum sequi, æquitatem vendere,

A hic est Filius Dei (Joan. I, 33, 34). Et Paulus testatur: *Qui tramtulit, inquit, nos in regnum Filii charitatis suæ.*

CAPUT LV.

Respondet ad objecta Felicis: ostendens Deum et hominem Christum in singularitate personæ unigenitum

Sed contra hæc omnia unum contradictionis locum scrupuloso invenisse te dignosceris corde. Secundum divinitatem, inquis, verus Deus, et verus Dei credendus est Filius. Bene quidem et nostri es per id consors sermonis, si tamen in hujus permansisses **135** sincera bonitatis professione. Nam cum post paululum propter ineffabilis mysterii incarnationis dispensationem, nuncupativum Deum et adoptivum Filium temerario non desines ore blasphemare, a nostra exstas fidei exors communiōne. Cum hæc igitur causidico astrues ore unionem individuae nihilominus rescindere probaris personæ. Non certe dualitas in persona Unigeniti, sed naturarum constat distinctione. Unigeniti nempe nomen, et ante sæcula ex Patre, et post virginis partum permanet sempiternum ex matre. Persona namque Unigeniti substantiam alterius generis assumpsit, non alterius filii nuncupationem: quoniam *Christus Jesus heri et hodie, ipse et in sæcula (Hebr. XIII, 8),* hoc est, indemutabilis permanens qui erat, et qui est, et qui venturus est omnipotens. Qui cum in forma Dei esset, formam servi suscepit, id est hominis naturam. Non personæ, sed naturarum est discretio geminata: permansit idem quod erat, hoc est, unigenitus Filius Dei. Unigenitus eo quod unus sit. Quis putas, quæso te, catholicorum hominum Christum Jesum verum Deum, versusque Dei Filium confiteretur, si homo tantummodo solitarius, et non in singularitate personæ inseparabiliter Deus et homo veraciter perseveraret? Non utique ademit, vel minuit, aut demutavit homo assumptus plenitudinem divinitatis, sed per divinitatis plenitudinem in Christo corporaliter inhabitantem exaltatus est homo Christus Jesus in Deum: ita ut unus idemque sit Deus homo, Dei hominisque Filius, salva tamen proprietate utriusque inconfusa naturæ. In-

inhiare exactionibus, versutias concinnare... verborum insidiatores, et aucupes syllabarum tendunt laqueos et pedicas in capturam pecuniæ. Jura interpretantur ad libitum, et ea pro voluntate sua nunc abdicant, nunc admittunt: bene dicta depravant, prudenter allegata pervertunt, etc. » Hinc merito Quintilianus, qui non nisi virum probum oratorem bonum futurum jam dixerat, oratorem a causidico distinguit, in quo vitia quædam inesse arguit, quæ in perfecto oratore haud tolerat. Ait enim lib. XII, cap. 1, Instit. Orat. « Proditorem, transfugam, prævaricatore donabimus oratoris illo sacro nomine?... Non enim foreensem quamdam institimus operam, nec mercenariam vocem, nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sane litium advocatum, quem denique causidicum vulgo vocant; sed virum cum ingenii natura præstantem, etc. » In causidico igitur ore (causidico adjective hic positum, vel reponendum causidici) malitia, dolos, fraudes, insidias inesse arbitratur Paulinus; taleque os fuisse Felicis.

gravatumque est cor tuum etiam hac vice, quatenus exinanita in cunctis adinventionibus tuis qualicumque fidei tuæ fruge, impleatur in te propheticum illud lamentatrici editum vocis vaticinium, dicentis : *Residuum eruca comedit locusta, et residuum locustæ comedit brucus, et residuum bruci comedit rubigo* (Joel. 1, 4). Attende quid sequitur. *Expergiscimini, subinfert, ebrii, et fete.* Auxisti quin potius supra pondus peccati plumbi a talentum ita ut non te pudeat dicere infirmitatis obligatum necessitate Christum Jesum pro se quantocius exorasse, et idcirco Deum verum credi non posse causarum, qui necessarium habuit pro se etiam orare. De quibus latius supra juxta exilis intelligentiæ meæ mensuram, ut ipse, de quo loquimur, largire dignatus est, disputasse me non abjuro.

CAPUT LVI.

Locus Pauli explicatus: Christus secundum quod Deus est suscitavit se, secundum quod homo est: non tamen alius suscitans et alius suscitatus.

Hoc igitur Pauli testimonium tuis, ut ita dicam, usus in medium verbis deductum quia de Domino Jesu Christo propheticum assumpto oraculo docuerit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, et adjecerit, Qui in diebus, inquit, carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui possit salvum illum a morte facere, cum clamore valido et lacrymis offerens et exauditus est pro sua reverentia.* Et quia non sibi neque pro se, sed sicut præfati sumus, nobis et pro nobis oravit, pro quibus nasci, et mori dignatus est, Scripturarum **136** superius assertionis nostræ conjecta documentorum præconia evidentissimis prolata leguntur testimoniis. *Qui possit autem illum a morte salvum facere,* quo forte tum, dum te laqueo erroris suspendi quia non abnueras, arctius nodum ansulæ constrinxisti, nondum nostri est styli mucrone absolute sermonis ratio promulgata, necessitatis potius quam avaritiæ exigente censura. Nunc autem quid sit *salvum illum possit a morte facere* exsequamur. Nihil, inquam, aliud, ut mihi videtur, nec aliter intelligi docetur, nisi qui possit eum a mortuis suscitare. Tale est enim dicere a morte *salvum facere*, quale est profiteri a morte resuscitare. Et quia inseparabilia sunt semper opera Trinitatis, sicut in utero virginis tota Trinitas operata est hominem Christum, ita eum de sepulcro tota Trinitas a mortuis non abnuetur suscitasse. Nam quia Pater eum suscitaverit, Paulus scribit ad Galatas ita: *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis* (Gal. 1, 1). Et

quoniam ipse de sepulcro corpus suum suscitaverit, ipsius divino prolato docetur testimonio, Judæis cum diceret: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud* (Joan. 11, 19). Et quod sit templum, de quo dixerat, Evangelista indicat, eum subjungit: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* Et illud, *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, et iterum sumo eam. Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 17, 18). Et notandum quod potestate, non necessitate posuerit, et iterum resumpsit animam suam. Et rursus: *Cum surrexero præcedam vos in Galilæam,* et his similia (Matth. xxvi, 32). Nam quia Deus suscitaverit eum innumerabilia utrorumque Testamentorum oracula protestantur. Ut est illud

B Apostoli, *si confessus fueris, inquit, in ore tuo Dominum Jesum Christum, et credideris in corde tuo, quod Deus illum suscitaverit a mortuis, salvus eris* (Rom. x, 9). Et alibi: *Cumque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno posuerunt in monumento. Deus vero suscitavit eum a mortuis* (Act. xiii, 29, 30). Et quia Spiritus sanctus Deus est, tota eum Trinitas, et Pater, et ipse Filius, et Spiritus sanctus de sepulcro resuscitavit. Sed non est alter Filius qui suscitavit, et alter suscitatus: quanquam sit aliud et aliud, hoc est, divinum et humanum; unus tamen est Filius, suscitans et suscitatus, qui potestate ac voluntate posuit pro nobis, non pro se animam suam: potestate vel voluntate, quia una est Patris ejusque voluntas, pro nobis oravit: pro nobis, non pro se, in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum,

C qui possit illum a morte salvum facere, fudit. Qui semetipsum pro nobis hostiam obtulit Deo in odorem suavitatis, pro nobis semetipsum salvum a morte fecit, hoc est, a mortuis suscitavit. Unde bene Apostolus huic capitulo consentaneam membratim sententiam subnectens quid dixerit explicavit, cum protinus subinfert. *Alit enim: Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam* (Hebr. v, 8). Filius utique Dei juxta Pauli vocem passus est, et ex his quæ passus est, didicit obedientiam, et a mortuis suscitatus est. Impassibilis nempe passus est, et immortalis mortuus est, et semper vivens suscitatus est. Ipse est et non alius. *Qui descendit, ait Magister gentium, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut impleat omnia* (Ephes. iv, 10).

D Namque quia idem est ipse mortuus et semper vivens, manifestius in prospectu positum in Apocalypsim legentis oculum non effugit, cum servo suo Joanni, imposita super eum dextera, profiteri de seipso non abhorruit, dicens: *Notita timere: ego sum primus et novissimus, hoc est A et Ω, vivus et sui*

^a *Plumbi talentum.* Talentum communiter usurpatur, pro auri, argenti, et id genus rerum determinata numerali quantitate. Sic Talentum Atticum, Babylonium, Eubricum, Hebraicum, Ægyptium, certum numerum minarum vel drachmarum continere dicebantur; de quibus late Budæus in libris De asse, et Georgius Agricola in lib. De mensuris et ponderibus. Aliquando tamen pro quantitate ponderali sumebatur, ut habetur ex Vitruvio lib. x, cap. 24

in fine, ubi de testudine Agetoris Byzantini, ait: « Gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentum quatuor millium, quod fit quadringenta octoginta milia pondus. » Et quidem Græcum Τάλαντον aliquando ipsum pondus est, unde Τάλαντος es pondero, sicut ἀντιτάλαντος est æquiponderis et æquilibrum faciens. Plumbi ergo talentum est ingens plumbi pondus.

mortuus. Et ecce sum vivens in sæcula sæculorum **A 137** sedeant in excelsis? An quod est perfidius omnis perfidiæ et nequius universæ nequitix, scelestissimo ausus es ore garrere, quatenus trinum unumque Deum quadripertita distinguere sectione nitaris? Porro non est scriptum *sedete, sed sede*. Trinus namque numerus dividi nequaquam potest, et tamen tres unum sunt, eo quod sancta Trinitas inseparabilis perseveret. Quadrus vero ^a numerus secari se per medium absque ulla contradictione permittit: unde et a mysterio ineffabilis Trinitatis alienus existet. Habet interim in se, eo quod basis sit ^b tetragoni, sacratius sacramenti ^c figuram, sed a Trinitatis omnimodo societate exsortem. Unicus igitur est, qui sedet ad dexteram Patris, quique ex paterno utero ante Luciferum, et ex virginis vulva

CAPUT LVII.

Christum sedere ad dexteram Patris evincit non esse nuncupativum Deum, sed verum: non adoptivum filium, sed proprium.

Accipe ergo et hoc beati Pauli clarissimum testimonium. *Lex constituit homines, inquit, sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum* (Hebr. vii, 28). Animadvertite qualiter Apostolus discreverit inter Deum hominemque, et inter puros homines. Et paulo post, *Talem, inquit, habemus pontificem, qui consedet in dexteram sedis magnitudinis in excelsis* (Hebr. viii, 1). Ecce Paulus hunc pontificem, quem tu nuncupativum Deum et adoptivum filium perfidiæ fingis somno consopitus, Filium in æternum perfectum consedere in dexteram sedis magnitudinis in excelsis testatur. Et non solum sedere, sed et signanter consedere, hoc est simul cum Patre sedere perhibetur. Cujus te, interrogo, vesaniæ infelix impio stupore denudas attonitum? ita in promptu patens utrumque latus syllogisticis præbes cornibus fodendum, quatenus nulla ex parte flexuosis elucubratum sinibus eliciens vîrus evadere possis? Nam nuncupativum et verum Deum, adoptivum et verum Filium, falsissimum, unum Christum pronuntiare lingua causarum: quatuor nihilominus introducere infamarum personas, cum trino Deo tantummodo numero in personarum gaudeat distinctione, et individuo in sacramento inseparabilis essentiæ recipiat unionem. Nuncupativus etenim et verus, proprius et adoptivus, non naturalia, sed personalia nominasse quis ambiget? Nunquidnam catholicum bonumque tibi videtur, ut duo Dii, duoque Filii in dexteram Patris

^a *Quadrus vero numerus.* Hic ille est de quo mira jactant Pythagorici. Ad rem præsentem sit illud, quod lib. i in somn. Scipionis cap. 5, scribit Macrobius, nempe esse *qui generatur et generat*. Nam hic numerus quatuor et nascitur de duobus, et octo generat... Pythagorici hunc numerum (octonarium) justitiam vocaverunt, quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares, hoc est bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio quoque ipsa solvatur in bis bina bis. Et hoc est quod dicit Paulinus quod quadrus se permittit per medium secari.

^b *Quod basis sit tetragoni.* Plutarchus lib. De animæ procreatione ex Timæo: « Equidem tetractys illa seu quaternio a Pythagoricis tantopere prædicata, nempe numerus 36 id habet mirum, quod componitur ex primis quatuor paribus, et primis quatuor imparibus numeris. » Primi autem quatuor pares numeri sunt 2, 4, 6, 8. Primi vero impares 1, 3, 5, 7, quos si in summam colligas, 36 efficies; sicque tetragonum habebis, cujus basis est quaternarius, ut dicit Paulinus.

^c *Habet in se sacramenti figuram.* Si ethnicorum audis theologos; sicut ternarius superis, ita quaternarius Diis inferis et eorum mysteriis et sacris

B in tempore genitus, Christus Jesus Dominus noster, verus Deus verusque Filius Dei: quemadmodum Marci evangelistæ lucidissimo declaratur oraculo. *Et Dominus, inquit, Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet ad dexteram Dei* (Marc. xvi, 19). Eccur non confunderis Dominum Jesum Christum sedentem in dexteram Patris nuncupativum Deum et adoptivum Filium confiteri? cum nulli alio nuncupativo Deo Pater dixerit. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 4), nisi unigenito Filio Dei Domino nostro Jesu Christo: qui cum eodem Deo Patre omnipotente, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in Trinitate perfecta per omnia sæcula sæculorum. Amen.

C Sumpto igitur de extrema parte libri, Marci evangelistæ finalis sententiæ gratisono testimonio, terminali quapropter libellus iste jam jamque claudatur limitis fine.

ascribitur. Vide Lutatium in illud Statii lib. v, vers. 86: «... *Quater axe sereno intonuit*, etc. Illudque quoque solemne jusjurandum Pythagoricorum, de quo Macrobius in som. Scip. lib. i, cap. 6: « Quaternarius Pythagorici quem τετρακτύον vocant adeo quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana venerantur, ut ex eo jurisjurandi religionem sibi fecerint.

Ὁ μὰ τὸν ἡμῆτερα ψυχῆ παραδόντα τετρακτύον

Id est, *Non, per qui nostræ animæ numerum dedit ipse quaternum.* Sed his addo sacratiora, nempe nomen Dei τετρακτύου id est quatuor litteris et quidem vocalibus apud Hebræos efferri. Hic autem omittendus non est locus Ambrosii, lib. de Incarnat. cap. 7, ubi hoc ipsum quod Paulinus, argumentum, tractans excludit a Trinitate quaternitatem personarum. Ait autem sic: « Nec timeo ne tetrada videar inducere: nos vere solam, qui hoc asserimus, colimus Trinitatem. Non enim Christum divido, cum carnis ejus divinitatisque distinguo substantiam; sed unum Christum cum Patre et Spiritu Dei prædico; et illos magis, qui carnem Christi unius cum divinitate ejus dicunt esse substantiæ, tetrada inducere demonstrabo. »

138 LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Jesus prædestinatus Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis, ut ait Paulus, non per adoptionem, ut aiunt hæretici.

Initium igitur libri secundi de principio sane epistolarum beati Apostoli mundique doctoris egregii exordiri incipiam, quatenus verborum stamina disputationis a radio illius edoctus magisterii fultusque valeam discriminare præsidii: filaque admodum effluentia typico inserta licitorio sinceræ suscepto fidei pectine, cœlestibusque inspectis texere iudiciis non torpescam. *Paulus*, inquit, *servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelio Dei. quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei (Rom. 1, 1 seq.)*. Secundum id enim dicitur procul dubio prædestinatus, quod factus ex semine David secundum carnem præconatur. Dic, quæso te, o Magister Gentium, curam gerens non solum Romanæ, sed omnium Ecclesiarum, qui non ab hominibus, neque per hominem, sed per revelationem Jesu Christi (*Gal. 1, 1, 11, 12*), qui loquebatur in te, quidquid docueras, didicisti: per adoptionem putasæ prædestinatus est Verbum caro factum Filius Dei, veluti quilibet electorum, de massa tamen pro-

^a *Disputationis radio*. Inter textoria artis organa ab Ovidio radius recensitus, ejusque usus cum cæteris proditus *Metam.* lib. vi, v. 55:

Tela jugo juncta est: stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtegmen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum.
PerCUSso feriunt inserti pectine dentes.

Quo enim alio instrumento, quam navicula, id est radio, subtegmen inseritur? Alia hujus artis instrumenta, non omissis radiis, recenset *Lucretius* lib. v, v. 1366.

Insubula ac fusi, radii, scappique sonantes.

Itaque Paulinus radio, licitorio, pectine, staminæ, filo, discriminatione, textura utitur allegorice ad ordiendam texendamque telam disputationis alteram contra Felicem. Allegoria quidem non infrequens apud scriptores, cum de aliqua actione vel oratione sermo sit. *Isaias* xxv, 7: *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, et telam quam orditus est super omnes nationes*. Et iterum xxx, 1: *Væ filii desertores, ut saceretis concilium et non ac me et ordiremini telam, et non per spiritum meum*. *Plautus* in *Bacchid.* v. 326, ac. 11, sc. 3:

Exorsa hæc tela non male est omnino mihi,

pro hoc negotium. Sed et ab *Etruscis* poetis usurpata fuit non semel phrasis hujus elegantia. *Torquatus* quidem *Tassus* *Cant.* iv, str. 24:

Tessi la tela, che ti mostro ordita
Di canto vecchio esecutrice ardità.

139 Et *Franciscus* *Petrarcha* in *Ode* quæ incipit: *Ivo pensando*, *Str.* ult., vitæ suæ periodum telæ comparat:

Che pur deliberando ho volto al subbio
Gran parte omai della mia tela breve.

Hucque facit *Narsetus* responsio, qui *Sophiæ* se ab Ita-

A pagatus perditionis, ipsius quoque præveniente gratia per lavacrum regenerationis effici filius lucis: an potius quemadmodum excellentius singularis nativitatis ejus gloria prædicatur, ita filii dignitas singulariter modo mirabili perdocetur? Prædestinatus est, ais, Filius Dei. Per quod, expressius, oro, declara. Forte per adoptionem? Absit. Nequaquam per adoptionem. Hoc enim hæretici usurpatius non metuunt susurrare. Prædestinatus itaque Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri. Satis satisque consolatus es me, beate apostole Paule. Refloruit, profiteor, ex hoc caro mea, et hoc est meum refrigerium. In virtute namque secundum Spiritum sanctificationis, non in adoptione prædestinatus est filius Dei; quoniam virtus Altissimi beatæ obumbravit virgini, et Spiritus sanctus inviolabilia materna viscera fecundans sanctificavit: ideoque et quod natum est ex ea sanctum, vocatus est Filius Dei. Ideo quia Spiritus sanctus replevit uterum virginis, et virtus Altissimi obumbravit ei, Verbumque caro factum est, non communi adoptionis vocabulo, sed singulariter Altissimi proprietatis nomine vocatus est Filius. Non enim arundinis mucrone^b, nec frustratorie, sed veraciter scriptum legitur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,*

lia revocanti, et, quod eunuchus esset, inter puellas ad pensa lini lanæque amandanti, remisit: *Talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viveret, deponere non posset.* Quod et præstitit, eliciens *Longobardos* in Italiam teste *P. Diacono de gest. Longobard.* lib. ii, cap. 5, cui tamen non astipulatur *Baronius* noster ad an. 567, n. 11 evincens ex *Corippo* tunc in Italia non immoratum *Narsetem*, sed antea jam *Constantinopolim* revocatum, magnoque in honore habitum. Tu elucidationem rei pete ex *Critica* *P. Pagi*, tres *Narsetes* in medium proferentis. Sed ne dimittamus filum telæ nostræ, nil frequentius pene occurrit quam telæ texturæque allegoria ubi agitur de scribendi ratione, ita ut *texere et textus* et his similia non minus de loquendi, quam de texendi arte dicantur. *Cicero* *Famil.* lib. ix, epist. 21: *Epistolæ vero quotidianis verbis texere solemus.* Sic quoque de placitis veterum quorundam philosophorum loquens *Franciscus* *Petrarcha* in eo, quod inscripsit *Trionfo della Fama* cap. 3, circa finem.

Poi con gran subbio, et con mirabil fuso
Vidi tela souil tesser *Chrisippo*

et paulo post:

E per formar sua bella intenzione
La sua tela gentil tesser *Cleante*.

Ergo hac allegoria usus et *Paulinus*

^b *Non enim arundinis mucrone*. Cur *Paulinus* excipit hic *arundinem* innocens omnino scriptionis organum, et indifferens veritatis mendacique instrumentum? An forte quia signum sit alicujus profanæ rei? Equidem apud scriptores, frequenter usurpatur pro ea scriptione, quæ vanitatem fabulamque sapere solet: et si placet, adde ex *Gnido*, *Veneri* sacra, vel *Ægypto* moribus corrupta, luxuque defluente in pretio habitas *arundines* calamosque etsi usu præstantiores, origine tamen infames. Audi *Plinium* lib. xvi,

hoc est, Deus homo factus est. Factus itaque ex semine David secundum carnem creditur, qui ex divina generatione, id est, ex substantia Patris, non factus nec prædestinatus, sed genitus Deus permanet sempiternus.

CAPUT II.

Christum Deum super omnia Pauli et Ezechielis comprobant testimonio.

Ecce duo veritatis mirabiliter sibi concordantes testes mirabiles, quorum alter princeps militiae caelestis exercitus, alter terribilium castrorum Domini dux galea fidei loricaque indutus justitiæ, caelestibus armis munitus adversantia hostium pectora spiritalibus ut perfodiat jaculis doctor procedit ad prælium. Horum igitur verissimorum herilium ^a, aliorumque innumerabilium sanctorum testium perhibentium testimonio approbatur, non per adoptionis prærogativam, sed in virtute secundum spiritum sanctificationis: quia de Spiritu sancto natus ex virgine Maria, et verus Deus et verus homo, unus idemque in utroque, verusque permanet Filius Dei. Tu denique, vas electionis, raptus es ad tertii culmina cæli, ut audires quæ te oportuerat scire. Gabriel archangelus missus est a summo, ^b si liceat, septimis cardine cæli, ut gaudium mundi angelica feliciter lingua pronuntiaret. Hæretici prorsus descenderunt ad millissimum ^c latebrosumque infernalis barathri præruptum: et tamen serpentino vibrata sibilo lingua venerandis vestris non verentur contradicere documentis. Et quanquam audisse te ibi arcana profiteris verba, quæ non liceret homini loqui, ibi tamen divinitus instructus didiceras Christum Jesum Dominum nostrum non per adoptionem, sed in vir-

c. 36. « Chartis serviunt calami: Ægyptii maxime, cognatione quadam papyri: probatiores tamen Gnidii. » Apuleius initio suarum Metamorphoseon sermone milesio fabellas conserere, auresque demulcere testatur,

Modo si papyrum Ægyptiam tu argutia
Niloticæ calami inscriptam non spreveris
inspicere.

Ausonius litteras, quas ex inventore Cadmo filias Cadmi appellat, in papyro Ægyptia quidem prodiit, sed Gnidia arundine.

Cadmi nigellas filias
Mellonis albam paginam
Notasque survæ sæptæ
Gnidiosque nodos prodidit.

Et v. 279, epist. 7.

Nec jam fissipedis per calami vias
Grassetur Gnidia sulcus arundinis.
Pingeris aridulæ subdita pagina
Cadmi filiolis atricoloribus, etc.

Igitur quia profanum olebat et fabulas arundo, forte Paulinus excipit arundinis mucronem, opponitque ei veritatem, dicendo: « Non arundinis mucrone nec frustratorie, sed veraciter scriptum legitur Verbum caro factum, » id est, Non est hæc poetarum fabella arundine scripta. Nisi forte irrepserit error, et legendum: Non arundinis mucrone frustratorie, sed veraciter: si hæc conjecturas rejicis, do manus, mentemque Paulini assecutam me non esse lubens fateor.

^a Verissimorum herilium. Vide notam lib. 1, c. 37.

^b Missus a summo, si liceat, septimis cardine cæli.

tute secundum spiritum sanctificationis prædestinatum esse Filium Dei. Neque nuncupativum Deum, sicut ipse dissipit hæreticus, sed verum et super omnia benedictum in magnitudine revelationis contemplatus es Deum. Hoc enim Romanis tradere satis evidenter curasti litteris venerandis. Quorum patres, inquis, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. 1x, 5). Qui vero unicus est Filius ex uno coæterno genitore, non secundum carnem genitus, idemque unus idemque ex patribus secundum carnem, super omnia Deus prædicatur in sæcula benedictus. Quem enim Paulus Deum super omnia benedictum commemorat, hunc Ezechiel propheta Deum sublimem denuntiat. Sic enim habet: Et audivi, ait, post me vocem quasi vocem aquarum multarum, quasi vocem sublimis Dei (Ezech. 1, 24). Ecce Christum Jesum, quem idem electionis vas, raptus in altitudinem contemplationis supra omnem potestatem et virtutem, et omne nomen quod nominatur sive in hoc sæculo sive in futuro sublimatum aspexerat, hunc idem ipse propheta in similitudinem filii hominis supra firmamentum crystalli, hoc est, super omnes angelicas fortitudines prophetæ ^d diligenti intuitu aspexerat oculo exaltatum, et super firmamentum, inquit, crystalli similitudo filii hominis (Ezech. 1, 22, 26).

CAPUT III.

Arguit Felicem male intelligentiæ illius Pauli: Deus erat in Christo: qui ipso Paulo teste, cum esset in forma Dei, Deus erat verus.

Cum esses igitur, doctor mirabilis, almonum ejus qui loquebatur in te organum Christi, ejusque Errorem, forte scribentis, sic corrige, missus a summo, scilicet septimi cardine cæli, ut sit, a summo cardine cæli, scilicet septimi, quod est supremi. De septenario autem caelorum numero, quo præcipue planetarum orbis comprehenduntur, vide Basilium in Hexam. hom. 3, Ambrosium pariter in Hexam. lib. 11, cap. 2, n. 6, præsertim vero Thomam Aquinatem, 1 p. q. 88, art. 4, qui ex Rabano in Genes. 1 aliud quidem systema amplectitur, non tamen alium caelorum numerum agnoscit. Dicit autem a summo cardine cæli septimi, et non a cæle septimo, ut ab empyreo et a regia beatorum sede, quæ est super omnes caelos, de qua David psal. cxiii, 16: Cælum cæli Domino, et psal. clviii, 4, Laudate eam cæli caelorum, missum intelligeres.

^e Ad millissimum, hic quoque mendum cubat: forsitan millissimum pro vilissimum, vel potius, quanquam latino-barbarum sit, pro humillissimum, hoc est profundissimum, male repositum. Barathro enim profunditas convenit; nam auctore Festo, « Barathrum Græci appellant locum præcipientem, unde emergi non possit; dictum ab eo quod est Sado: profundus. » Hinc Virgilius Æneid. lib. III, v. 424, de voraginibus Charybdis:

Atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in alruptum fluctus.

^d Prophetæ diligenti intuitu aspexerat poculo. Quid poculo? et hic mendum irrepsit, quod ita, meo iudicio, emendandum, nempe oculo pro poculo restitutum, ut sensus sit: aspexerat oculo prophetæ diligenti intuitu, id est non modo oculo illustrato caelesti lumine, ut sunt oculi prophetarum, sed ipso actu visionis diligenti, id est diligenter ad videndum applicata ipsa videndi potentia.

sancto concinente Spiritu, per quem reconciliatus esset mundus Deo celebri doctriſſis, *Deus*, inquit, *erat in Christo mundum reconcilians sibi* (I Cor. v, 19), ex hoc hæreticus iste capitulo, impietatis munitus armis, idcirco contradicere Christum Deum verum falsissima non cessat assertione, quoniam dixisse te infamando conjectat, *Deus erat in Christo*, et non *dixeris, Deus erat Christus*. More suo et hoc testimonium sicut alias depravare non erubescit Scripturas: quasi alius sit Deus in Christo, et alius sit Christus homo, in quo erat Deus, cum unus sit Christus Jesus, Deus homo. Aliud videlicet, sicut sæpius repetitum est, per id quod Deus, et aliud per id quod homo, sed non alius Christus Deus, et alius Christus homo: unus idemque est Christus Deus homo. *Deus*, inquit, *erat in Christo*, quia Christus essentialiter erat Deus et homo; quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter, hoc est ut expressius dixerim, dealiter. Quoniam propter suscipiendum Deum, et susceptum hominem Christus Jesus et verus permansit Deus, et verus naturaliter factus est homo. Surda itaque hæreticus iste aure legerat charitatis charismata, quæ Philippensibus, ne quærerent unusquisque quæ sua essent, sed quæ alterius, commendare sollicitè studuisti. *Hoc sentite*, ais, *in vobis quod et in Christo Jesus: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philipp. II, 5, 6). Quæro ergo a te, o hæretice veritatis rofragator, si Christus Jesus [videtur deesse Deus] verus non esset, quomodo datur intellegi juxta Apostolum in forma Dei esse Christum? Cum nihil sit aliud in forma Dei esse, nisi in natura Dei: et rursum, formam servi suscipere, hoc est hominis naturam assumere. Si ergo Christus Jesus secundum apostolicam doctrinam in forma Dei erat, hoc est in natura Dei, cur non naturaliter sit verus Deus? et si cum in forma Dei esset, formam servi suscepit, hominis videlicet naturam, cur non naturaliter sit verus homo? ex utraque ergo natura, divina siquidem et humana, Christus Jesus et verus Deus et verus sine dubietatis (Vid. lib. I, c. 13, col. 365, n. b) palpatione creditur homo.

CAPUT IV.

Christum formam servi suscipientem, non amisisse veri Filii nomen: nec duplicasse in adoptivum, nec immutasse in nuncupativum exemplo populari declarat.

Jam ex hoc non tibi permittitur ad latibulum perfidie tuæ refugere. Patrefacta nimirum constat mendacii tui fovea, in qua palpitans habitare refuga consueveras. Apostolus itaque clamat veridica voce Christum Jesum, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratum se esse æqualem Deo. Non utique

rapinam, sed per naturam æqualis Christus Jesus unigenitus Deus Dei utique Filius permanet Deo. Si igitur Christus Jesus, quemadmodum apostolicis instrumitur documentis non rapinam, etc, sed naturaliter æqualis est Deo: interrogo ergo, quis est ille Christus, in quo erat Deus, et ipse abnuitar objectionibus tuis non verus Deus? Nuncupativus quidem Deus non potest æqualis esse vero Deo. Christus igitur Jesus Dominus noster, in quo juxta Pauli vocem Deus erat, et in se 141 Christus Deus erat. In forma admiram Dei Apostolus Christum Jesum esse protestatur: quomodo non Deus naturaliter verus est, qui in forma Dei esse veraciter ab Apostolo prædicatur? Et cum in forma Dei æqualis Deo esset, semetipsum exinanivit formam servi suscipiens, cur non naturaliter verus sit homo? Quod si interrogem Apostolum, quis est qui semetipsum exinanivit formam servi suscipiens? Christus, ait, Jesus, qui non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Potestate ergo vel voluntate Christus Jesus, non necessitate coactus, in forma Dei permanens, semetipsum exinanivit, formam servi suscepit. Potestate etiam in forma servi dignatus est minor fieri Patre. Ipse etenim, et non alius Christus Jesus, verus Dei Filius, qui et in forma servi minor, et in forma Dei Patri permanet æqualis. Quidquid ergo potestate vel voluntate agitur, nihil proprii infert, potentis dedecus, vel volentis honorem. Nam si quispiam cujusdam regis filius, ut humano usu loquar, servum suum, pietatis devictis elementis, potestate aut etiam propria voluntate in oscula ruens, amplexatus fuerit, aut vestem servi non dignatur semetipsum induere, vel certe infirmam propriis ad domum misericordia motus reportare voluerit humeris, curramque illius, versa vice quasi famulus, cum sit dominus, habere non despexerit: numquid pro his dominus indulgentiæ exhibitis rebus dominantis amisisse privilegium æstimatur, vel pristinae potestatis perdidit, vel minuit, vel minutavit dignitatem, aut propter illato servilis famulatus beneficio dominati sui contulit deformitatis injuriam, aut propter vestem servi quam induerat, desiit ejus esse, cujus verus erat filius regis? Non utique; sed permansit ipse qui fuerat, verus filius regis. His ita peractis, non amisit veri filii nomen, nec duplicavit in adoptivum, nec immutavit in nuncupativum. Si ergo hominem hoc posse absque sui dominatus detrimento perficere possibilitatis ratio non contradicit, cui non cuncta possibilia constant, quanto magis Deus, qui omnia quæcumque voluit fecit (Psal. cxxxv, 6), cui nihil difficile, nihilque esse impossibile a nullo sanum sapiens corde suspicatur, cuique hoc esse posse quod velle est? Subest enim illi omnia posse quod vult (Sap. xii,

emendanda: quidquid potestate vel voluntate agitur nihil proprie infert potenti dedecoris, vel volenti inhonoris, id est, non infert dedecus nec inhonorum est potenti et volenti.

^b Vel minutavit. Minutare, ait De Cange, est minutim comminere. Utitur Thomas Walsinghamus pag. 267.

^a Nihil proprii infert, potentis dedecus, vel volentis honorem. Verba non capio, et si sensum ex sequentibus mihi videar assequi. Quidquid potestate vel voluntate agitur, nihil proprie dedecoris, vel honoris detrimenti infert potenti vel volenti. Considera præcedentia et sequentia, et hanc esse Paulini mentem, puto, fateberis. Verba autem videntur sic utcumque

18); alioquin non esset omnipotens, si posse ei deesset quod vellet. Nam qui semetipsum potestate, et, ut clarius [*Al. carius*] dicam, pietatis benignitate exinanivit, formam servi suscipiens, eademque quoque potestate vel pietatis voluntaria dignatione semetipsum humiliavit, non invitus vel coactus, sed ipse pro nobis misericorditer humiliavit, pius pro impiis, misericors pro miseris, clemens pro scelestis [*Pro scelestis*], factusque obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (*Philipp. II, 8*). Quod quidem hæc omnia Redemptorem nostrum regem Dominum Sabaoth, verique regis Filium in semetipso factus homo, exercuisse a sinceræ professionis omnium redemptorum inviolabilis fides declarat. Per id enim quod indigno servo benignus porrigere oscula non dedignatur, juxta illius prorsus desiderium, quæ clamabat, *Osculetur me osculo oris sui* (*Cant. I, 1*): per id etiam quod vestem servi, hoc est, incarnationis velamen suscipere non recusavit, secundum anhelantis illius suspirium, qui plena exoptantis exorabat cordis dulcedine dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum, ut vivam, et ne confundas me ab inspectione mea* (*Psal. cxviii, 116*), et illud, *Dominus susceptor est animæ meæ* (*Psal. lxxxiii, 6*); quinimo per id quod infirmo peneque mortuo servo famulatus non abhorruit b obsequela remedia clementis impertire, infinitaque largiri beneficia inenarrabili non distulit pietate, in tantum ut ex omni parte vulneratum semique vivum relictum propriis humeris ad domum curationis non dexpexerit reportare: sanato nimirum in palatio solii sui regio sub culmine recipi cum gloria dignatus est triumphali. Hac quippe curationis salute indigebat ille, qui totis præcordiis anxius exorabat, *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine* (*Psal. vi, 3*); et ille similiter qui dicebat, *Sana me, Domine, et sanabor: salvum me fac et salvus ero, quoniam laus mea tu es* (*Jerem. xvii, 14*).

142 CAPUT V.

Nomen super omne nomen, et omnis genuflexio non convenit nuncupativo Deo, sed vero: Jesus ergo Deus, cui hæc conveniunt.

Quid itaque in subsequentibus sequatur apostolicis verbis nihilominus sunt explicanda. Propter quod, ait, et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur (*Philipp. II, 9, 10*). Nomen nempe super omne nomen solius Dei veri est, verique Filii Dei. Nuncupativum vero, vel adoptivum nomen non supra, sed infra. In utroque communia nomina continentur. Tu quidem illum astrues nuncupativum Deum et adoptivum filium, quemadmodum tuæ litteræ protestantur, qui factus obediens est usque ad mortem, mortem autem crucis. Apostolus quidem

a *Lege: Redemptor noster rex Dominus... exercuerit. Ita in marg. edit. Du Chesnii.*

b *Famulatus non abhorruit obsequela remedia... impertire. Sensus est: non abhorruit impertire remedia, obsequela famulatus. Obsequela morigeratio est, et obsequela famulatus erit famulatus morigerus, ita*

propter mortem crucis exaltatum illum, et habere nomen quod est super omne nomen idem veridicus doctor exponit, cum protinus subinfert, *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum. Cui, inquam, nisi vero Deo omne flectitur genu? sicut ipse per Isaiam prophetam testatur, dicens: Ante me non est formatus Deus, et post me non erit: quia mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua* (*Isa. XLIII, 10, et XLV, 24*). Qui vero per Isaiam ante omnia et post omnia unum se sublimatumque super omne perhibuit Deum, sibique flectione confessus genu, ipsum profecto Paulus Christum scilicet et Jesum asserit nomen habere super omne nomen, ejusque in nomine omne genu flectendum insinuat. Et qui per eundem prophetam confiteri se denuntiat omnem linguam, ipsum nimirum grandissono præco illius tonitruo, omnis lingua ut confiteatur, explicuit in gloria esse Dei Patris. Dic, quæso te, si tamen tanti es erroris nubilo involutus, tantæque vesaniæ deditus stupore, ut non te pudeat ea, de quibus palpatius exsequeris, labiis profanare spuifluis, cui nuncupativorum deorum, vel adoptivorum filiorum flectitur omne genu, caelestium, terrestrium, et infernorum? aut quem ex illis omnis lingua confitetur in gloria esse Dei Patris? Et cum invenire alium quærendum deficiens minime poteris, nisi Christum Jesum verum Deum, verumque unigenitum Filium Dei, vel nunc [*Pro, tunc*] te obsecro, pœniteat præteriti mali, ut respiscas tamen aliquando a diaboli laqueo, a quo captivus teneri in speculo c prospiceris sincero catholicæ fidei oculo. Christus igitur Jesus in gloria est Dei Patris. Alia quippe gloria nuncupativi Dei et adoptivi filii, et valde longe excellentius alia est gloria veri Dei, verique Filii Dei, quæ communis illi est cum Deo Patre, sanctoque cum Spiritu. Deus nimirum illum exaltavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, virtutis scilicet et divinitatis, quæ in Christo corporaliter in omni plenitudine habitabat, et est in illo. In nullo prorsus alio omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitare perhibetur, nisi in Christo Jesu solummodo, qui est verus et unigenitus Dei Filius.

CAPUT VI.

Nemo in Scripturis appellatur Filius Dei, nisi Christus; explicat illud: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis qui est in cælo.

Ad hæc igitur, de quibus operosius aguntur, facillime enixiusque fulcienda, nullius mihi rei ratio præstabilius patet, quam hoc, quod sanctus Spiritus in utrorumque testamentorum pagina magnæ cautelæ studio ob distinctionem inter hominem Deum et puros homines, interque verum et nuncupativum Deum, proprium et adoptivum Filium docuit observandum.

Plautus, *Asin. v. 73, act. I, sc. 1.*

Omnes parentes, Libæne, liberis suis,
Qui mihi auscultabant, facient obsequelam jam.

c *An diminutivum a specu? Vide quæ ex Barthio diximus in not. ad Sacrosyllab. § 7, litt. 6*

Nam si cuncta horum instrumentorum series recensatur, nusquam inibi a quoquam facilius reperiri valebit singulari numero alius quilibet electorum Filii Dei appellari. Nec quisquam horum Patrem Deum singulari numero invenitur invocasse, nisi solummodo Christus Jesus unigenitus Dei omnipotentis Patris Filius. Hujus nimirum solitarii habitam privilegii dignitatem de sinu prodeat ^a allego-riarum, cum elevantur a spiritu vitæ, quæ in eis spirat a terra. Quarum circulum modiolis ^b per ordinem typicis infixis radiis, pinnata ^c animalia, exaggerante spiritu vitæ, celeri volubilitate, remigero flaventium ^d alarum impetu modo ad altiora raptare festinant, modo submissis alis ad ima deponunt; nunc terram tangere, nunc acra verberare; aliquando etiam distillantibus astrorum ^e decussis igniculis explosi flammantes conspicuntur glovelli. Cum elevatis igitur rotis scriptoris ut elevetur sensus, cavendum est modis omni-

^a De sinu prodeat allego-riarum. Deest procul dubio aliquid, ut advertit edit. Duchesn. et quidem mutila oratio est duabus periodis, nisi forte etiam pluribus: deest enim id, quod compleat dignitatem solitarii privilegii, de qua nescitur quid agendum; deest item id quod indicet quid de sinu prodire debeat allego-riarum quod non minus duabus periodis poterat explicari. Hoc quidem indicat, ex Ezech. cap. 1 scriptorem prudentem, stylum modo attollere, modo deprimere debere juxta materiæ quam tractat qualitatem; sicuti illa animalia loco cit. memorata celestii spiritu acta modo in sublime ferebantur, modo terram legebant.

^b Modiolis infixis radiis, id est infixis radiis in modiolis. Modiolum est in rota lignum, cui inseruntur radii, qui ex eo ad circulum rotæ tendunt. Plinius de quibusdam animalibus maritimis ad rotarum similitudinem se habentibus lib. 11, cap. 4: « Apparent et rotæ appellatæ a similitudine, quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus. » Fateor in rota ad hauriendam aquam mædicos quoque vocari a Vitruvio lib. 10, cap. 9 et 10, ea vasa lignea, sive receptacula pice cerave oblita ad extremitatem pinnarum rotæ posita ad excipiendam, cum rota a flumine in gyrum agitur, aquam et altius tollendam. Sed his radii non insuntur, sed potius ipsi radiis assignantur. De primis ergo modiolis intelligendus est Paulinus.

^c Pinnata animalia. Proprie pinnata, nam pinnæ in avibus eæ pennæ sunt majores durioresque, quæ volatui inserviunt; plumæ autem sunt minores mollioresque pennæ. Apuleius Asin. Aur. lib. 111: « Præmicant molles plumæ, crescent et fortes pinnæ. » Ad quem locum Beroaldus: « Separavit distinctique pinnulas a plumis scite et significanter. Pinnæ enim sunt duriores, plumæ vero molliores delicioresque: præterea interiores sunt plumæ, exteriores pinnæ. » Quia autem his animalibus erant pennæ ad volandum tantummodo, non plumæ ad tegumentum, ideo proprie pinnata dixit animalia Paulinus.

^d Remigero flaventium alarum impetu. De vario verbi flaveo significato et etymologia vide quæ diximus in notis, lib. 1, cap. 44. Sed alas remos avium, sicuti remos navium alas vocare translatio est non infrequens apud scriptores. Virgilius lib. 1 Æneid. v. 504.

Volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libæ citus astitit oris.

Et lib. vi, v. 18, de Dedalo:

« redditis his primum terris tibi, Phœbe, sacravit,
Remigiam alarum, posuitque immania templa.

Lucretius lib. vi, v. 737:

PATROL. XCIX.

A bus ne torpescat, et cum depositis considerandum est ut deponatur, ne aut excellentia vili, aut humilia immoderato sint calamo exaranda. Hoc ideo, quoniam tam gloriosius veneranda Dominicæ dulcedinis mirabilia verba, vili expositionis tuæ styli contemplantur disertis ^f mucrone. Aliquando, inquis, ea quæ ad solam Dei divinitatem, non ad humanitatem ejus pertinere certum est, referuntur ad eandem humanitatem, sicut est illud 143 in evangelio Joannis: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.* Et addidisti: « Cum liquide pateat non Filium hominis descendisse de cælo, neque ibi fuisse priusquam nasceretur in terra: » cum refelli humano posse non sit invalidum stylo, cur ipsius voluntatis inviolabilia refragari verba conaris? Cujus te jactanter inflat superbiæ ^g typhos, quatenus Dei Filio verbis obsistere non pertimescas pestiferis? Ipse dixit: *Nemo ascendit in*

E regione ea quod loca cum venere volantes
Remigii oblita pennarum vela remittunt.

Ovidio quoque lib. v Metam. v. 558:

Posse super fluctus alarum insistere remis
Optatis, facilesque deos habuistis: et artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis.

Sicuti autem hic dixerat poeta *flavescere pennis*; ita eodem sensu dixisse Paulinum *flaventium alarum impetu crediderim.*

^e Distillantibus astrorum decussis igniculis explosi flammantes conspicuntur glovelli. Glovellus cum non invenerim in lexicis nec mediæ, nec infimæ latinitatis, nec in ullo alio sive hierolexico, sive nomolexico, credo vocabulum ætate Paulini conflictum, et idem esse ac *globulus*. Affinitas enim permagna est inter B et V consonantem litteram, ut proinde facili manu altera in alteram transeat. Vascones B. per V. efferentes argumentum dicacitati Jul. Cæsar. Scalligeri præbuerunt, qui in quodam epigrammate scripsit *eorum vivere bibere esse*. Glovellus igitur mea sententia idem est ac *globellus*, id est *globulus*. Globulos autem ignes e cælo decedentes, et per aera excurrentes vocari posse auctor est Cicero lib. 1 de Divinat. qui de quibusdam monstrosi omnibus loquens ait: *atque in cælo animadversi globi*. Nolim tamen putes Paulinum credidisse ab astrorum substantia et corpore ignes illos decedere, ut vulgo creditur et dicitur. Loquitur enim ex allegorica prophetia Ezechielis cap. 1. Vulgi autem eam opinionem fuisse testantur poetæ qui ex vulgari opinione loquuntur. Virgilius Georg. 1, v. 365:

Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
Præcipites cælo labi.

D Tassus can. ix, str. 62, v. 7:

Tal suol fendendo il liquido sereno
Stella cader della gran madre in seno.

Sed quæ poetis venia datur, non est tamen philosopho concedenda. Hinc Seneca natural. q. lib. cap. 1: « stultissimum est, inquit, existimare aut stellas decedere, aut transilire, aut aliquid illis auferri et abradi: nam si 144 hoc fuisset, jam defuissent. » Et Amnianus Marcellinus lib. xxv, ubi loquitur de hujusmodi phenomenis Juliano in omine habitis: « Corpora qui credit cælitus posse labi, profanus merito judicatur et demens: » prosequiturque causas naturales asserendo, quas vide, si placet; sed vereor, ut placeant cum videris.

^f Vel deest aliquid, puta *deturpata, male explanata*, aut quid simile; vel legendum *diserta*.

^g Superbiæ typhos. Vide Notas in § 4 Concil. Fojoulien. litt. a.

cælum, nisi qui descendit de cælo. Et quasi interrogantibus se quis descendisset, responderet, *Filius hominis qui est in cælo* : ipse et descendisse de cælo Filium hominis, et esse tunc in cælo cum loqueretur in terra, et ascendere ubi erat prius testis est. Tu vero his clarissimis dictis animo obsistens sacrilego, nec descendisse eum, nec esse tunc in cælo, nec ascendere mentitus es ubi erat prius, hoc est in cælo. Ac per hoc fingere videris tropica locutione hoc Dominum venerandumque promulgatum fuisse oraculum sicuti est moris sacri eloquii congruis certisque in locis partem pro toto, vel certe totum pro parte significare. Sed quoniam huic generi locutionis, cui linguae debitum inofficioso jure servire coegisti, incapabilis nimirum sensus ignorantiae egestate laborantis, ejusdem te contigit modum rationabilius nescire locutionis : et idcirco ibi hanc inhormiter a locutionis regulam introduxisse te nullus patet aditus defensionis, ubi ei introducendi locus conceditur nullus. Bipertita siquidem hujus tropice distinguitur, sicut supra docuimus, trito sermone qualitas locutionis, cum pro toto homine pars aliqua ponitur, hoc est, sola caro, sicut est illud : *Videbit omnis caro salutare Dei nostri* (Luc. III, 6); aut e contrario, cum solius animæ memoria tangitur, ut in Mosaico advertitur stylo : *Descendit, inquit, Jacob in Ægyptum in animabus septuaginta* (Gen. XLVI, 27, et Deut. x, 22), et illud *peribit anima illa de cætu filiorum Israel* (Exod. XII, 19). Ibi profecto hujus locutionis intellegi modus debet, ubi non signanter persona introducitur, sed diversitas distinguitur naturarum : Hoc quippe in loco unus Dei hominisque Filius non de naturalium discretionum qualitate, sed de personæ unigeniti docuit unitate.

CAPUT VII.

Pergit adhuc explicare quid sit Filius hominis qui est in cælo.

Porro cum dicit : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*, et addidit, *Filius hominis qui est in cælo*, evidentissima veritatis manifestatione innouit Filium hominis ipsum esse qui descendit de cælo Filium Dei. Alterius certe generis formam, hoc est naturam suscepit ex virgine, non alterius filii personam. Non est enim alter per id quod Filius est hominis. Sed aliud est per id quod homo est; et tamen Deus et homo unus est Dei et hominis filius. Natura namque altera, hoc est hominis, erat in terra tan-

^a *Hanc inhormiter locutionis regulam.* Tota hæc periodus satis confusa videtur; nec ausim ulla tenus manus appocere, ne exorbitem a mente Paulini, quæ in summa, et uno verbo mihi videtur talis fuisse: non esse hic locum figuratæ locutionis vel tropicæ, ut Felix volebat. Cæterum *inhormiter*, seu *inormiter* non novum verbum ab *inormis* quod est eidem ac *sine norma sicuti abnormis* a norma alienum, *enormis* extra normam. Vide adnotata ad § 6 Concil. Foro-Julien. III. ^a. In versibus, qui epistolæ 69 sancti Bonifacii episcopi Moguntini subjiciuntur non una vice verbum invenies, quo intelligas circa ætatem Paulini illud tritum usum fuisse. Carmine primo sic occurrit :

tantummodo : altera ubique in cælo et in terra, hoc est divina. Potuit ergo quod duo erant, divinum scilicet et humanum, aliud in cælo et ubique esse, et aliud in terra solummodo. Non tamen potuit ille, qui unus erat Filius videlicet Dei et hominis, non totus ubique esse, in cælo pariter et in terra. Ubique sane totus, quia unus est et omnipotens Deus, unus idemque omnipotentis Dei et hominis Filius. Humana namque natura non descendit de cælo, nec fuit ibi priusquam in Deum assumpta ascenderet corporaliter in cælum. Filius autem hominis quia unus idemque ipse est Filius Dei, et de cælo descendit unde nunquam discesserat, et in cælo erat cum loqueretur in terra; et in terram venit ubi erat, et in cælum ascensus erat per id quod homo est, et ibi ascendit ubi erat prius per id quod Deus est. Domini namque sunt verba dicentis : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*. Tu vero contradicere temerario ausu satagis veritati, affirmans Filium hominis non descendisse de cælo, neque fuisse ibi priusquam nasceretur in terra, sed tantum Filium Dei de cælo asseris descendisse. Illud quippe veritas : hoc mendacium protulit.

CAPUT VIII.

Ex confessione Felicis arguit ipsum duos filios admittere.

Interrogari forte a nobis debueras quis iste sit Filius hominis, qui non descendit juxta tuam vesaniam de cælo, neque fuit ibi priusquam nasceretur in terra. Sed melius mendacio resistere, quam falso audire ab eo putavi. Scito ergo te ex eo quod protuleras, quarum hæreseum laqueis strangulatum. Nam cum asseris Filium hominis, id est, Christum, non descendisse de cælo, sed Filium tantummodo Dei, duos profecto hæc dicens filios introducere festinas, alterum videlicet Christum Dei, alterum Christum hominis Filium. Et ubi est illud, aut quis putas spiritus nequam rapuit tam subito de corde tuo; quod paulo ante professus labiis, non corde agebas? Non, inquis, duo dii, vel duo filii. Absit; sed unus Dei hominisque Filius. Age ergo quo pacto tunc unum, quomodo nunc duos filios confiteris? Dixisti enim Filium hominis non descendisse de cælo, sed Filium tantummodo Dei. Duos manifeste denuntias, alterum nimirum qui descendit de cælo, hoc est Dei; et alterum qui non descendit, hoc est hominis Filium. Dominus nempe Jesus Christus, ut se unum eundemque demonstraret, qui descendit et erat in cælo

*Elementa inornia
Quassantur sub æthera
Atque facta informia
Convexa cæli camera.*

et infra altero carmine :

*Ut peplorum per pallia
Pulchra pandunt ornamina,
Tam sanctorum reliquias
Nonnullorum eximias
Advehebant inormiter.*

et tertio carmine :

*Quæque fari sublimiter
Surgens nempe proluxit
Odis hujus inormiter
Refragat atque vastitas.*

cum loqueretur in terra, *Nemo*, ait, *ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo*. Cum ergo Filium hominis se profiteretur, non certo se Filium Dei negavit

145 CAPUT IX.

Arguit Felicem erroris dicentem Filium hominis, qui est Filius Dei, Jesum non fuisse in caelo priusquam nasceretur in terris. Excusaret errorem, sed dubitat de penitentia.

Eccē pendis in sicco stipte, unius adhuc laquei ansula sagillata. Parasti enim tibi et alium, cujus torquem propriis fortiter manibus astringendo inodaveras. Apposuisti namque Iniquitatem super iniquitatem, ita ut diceres Filium hominis, cum ait ipse sempiternus Filius Dei, non fuisse in caelo priusquam nasceretur in terra. Hæc dicens quid aliud quam B initium ex partu virginis pessima ascribere festinas injectione? Ille quippe, cum nasceretur ex virgine unigenitus Dei et hominis Filius, totus in utero Matris, totum se in sinu coeterno reservavit Patris. Antè igitur quam nasceretur in terra, semper erat in caelo. Humana nempe natura non fuit in caelo antequam nasceretur in terra, id est homo. Filius autem quia unus et ipse est Dei et hominis Filius, semper erat in caelo et in terra. *Ipse quoque gloriosa vox semper auditur, dicentis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20)*. Hoc, heu! quam pericu-

^a Sed quia certi necdum sumus de conversionis tuæ lamentis. Ex hoc colligere datur libros istos compositos esse a Paulino postquam concilio Francofurtensi interfuit, in quo certum erat ad vomitum reddisse Felicem cujus causa celebratum erat, quia a synodis Ratisponensi et Romana discedens hæresim resumpserat; sed quia in ea perseverare perhibebatur, addit Paulinus se suspicari omnino, non de hæresi resumpta, quod patebat, sed de incorrigibilitate cordis per duritiem et pertinaciam. Ex quo fit, ut circa annum 796 confectos fuisse hos libros probabilis conjectura iudicemus.

^b *Callidi cujusdam imitator animalis*. Quod sit huiusmodi animal innotuit statim addendo: *Si fuga latibulum hericii; leporisque more in petra foramine requirebas*. Duo hæc animalia, quorum sagacitas in eo sita Paulino videtur, quod ad petrarum cavernas spelæaque confluant, ab interpetribus promiscue accipiuntur in psal. ciii, 18, ubi quod vulgata habet: *Petra refugium herinacii*, Hieronymus epist. 8 vertit: *Petra refugium leporibus*, additque: *Pro quo multi herinaceos legunt*. Herinaceus animal parvum et sagax. ^d *Arnobius junior quoque in psal. cit. coniungit herinaceos leporibus. « Ibi est petra, ait, præstans refugium sive erinaciorum filiis... sive leporibus, quia et lepores canes fugiunt, et erinacii. »* A quibus in eamdem. Psal. locum non dissentit Chrysostomus, qui legit, uti Hieronymus: *Petra refugium leporibus*; additque: *Per petras autem speluncas significat et lustra, ad quæ lepores et terrestres echini confugiunt.* ^e Et paulo post ait, *« Symmachum verissime lepores et echinos. »* Vario enim nomine animal appellatur, ut diximus ex Plutarcho De solertia animal. ubi ait *« echinos et erinaceos, et erinacii appellari. »* Quandoque cum aspiratione in principio, quandoque omnia scriptura reperies, ut ex laudatis scriptoribus patet. Sed *et her, vel er pro herinacio* dicitur a Plauto, qui a lepore eum non sejungit in Captiv. v. 495, act. 1, sc. 2:

! modo, venire leporem, nunç erinacenos.

losus duarum tibi grandi dissectione voraginis hiatus patet fovearum! Nam si permanes in ea perfidiae pertinacia, qua duos filios videris asserere, mox ad ima profundi lapsus detraheris. Sin autem quia unus est Filius Dei et hominis, et eundem unum conquestus fueris non fuisse in caelo, priusquam nasceretur in terra; continuo usque ad prærupta infernalis barathri absque ulla deduceri tarditate. Unum profecto tibi indulgentiæ remedium æstimo profuturum, si respicias ab hac stultitia, et poeniteat te mali præteriti. Forsitan recordiæ magis quam insolentiæ hoc repntare conveniat. Venialis est enim culpa, quam superbiæ qualitas non accusat. Sed quia certi ^a nec dum sumus de conversionis tuæ lamentis, suspecti per omnia de pertinacis tui duritia cordis; restat ergo quatenus sequentia styli tui fidei ferventis exsequamur calore.

CAPUT X.

Exprobrat inconstantiam Felicis modo Filium dicentis Deum, modo negantis, et asserentis in nuncupativo Deum verum habitare, et in adoptivo filium proprium. Evincit ex Evangelio Filium hominis esse Filium Dei.

Porro quia plerumque bene loqui videaris non abnuimus; sed quia in eadem bonitate non cerneris perseverare, dolemus. Nam aliquando eum Deum Deique Filium sincera putaris professione prædicare; sed extemplo ad eam, qua veniebas, callidi cujusdam imitator animalis ^b, erroris recurrere cavernam fe-

et Olympius Nemesianus in Cyneget. v. 57:

Implicitumque sicut spinosi corpora erem.

Hystrix quoque vel *hystrix* nonnullis idem est ac herinacius, vel certe, ut Plinius ait lib. viii, cap. 35, *« ex herinaciorum genere; sed hystriaci longiores aculei, et cum intendit cutem, missiles. »* Unde Calphurnius Siculus v. 595, Eclog. 8:

Venit et hirsuta spinosior hystriæ barba.

qui v. 176, ecl. 2, tegmina castanearum, quia spinosa sunt echinos vocavit:

*Castaneasque nuces totidem, cum sole Novembri
Maturis nocibus virides rumpuntur echini.*

Et piscem quemdam ex orbium genere ex Rondeletio profert Aldovrandus De piscibus lib. xv, cap. 17, qui *« ex aculeis plures cuspides habentibus echinai seu muricati nomen sortitus est. Sunt qui hystricem ab aculeis non inepte appellant. »* Sicut alii sunt, auctore Lorino in loc. Psal. cit., *« qui echinadas insulas denominatas velint ab echinorum copia, vel quod earum solum sit asperum et spinosum, instar echinorum. »* Sed ut ad calliditatem ericii vel echini revertamur, ait Cælius Rodigianus lib. xv, cap. 18, Antiq. Lect., quod *« echinus animal est vafricia insigne, quo nomine Nauplium ex ingenio nimis callido echinum appellavit Sycophum. Dicitur vero echinus et acanthochotus, »* videlicet a spinis. Cujus quoque sagacitatem discimus ex Ambrosio in Hexam. lib. vi, cap. 4, qui ait: *« Echinus futuri prævidens geminas sibi respirandi vias munit, ut quando Boream flaturum collegerit, septentrionalem obstruat. Quando Notu cognoverit detergi aeris nubila, ad septentrionalem se conferat, ut flatus declinet obvios, et e regione nocituros. »* Hæc de herinacio. De lepore omittimus, cum sit animal notum et innoxium. Veniam dabis, lector, si nimis proposito deflectere videatur oratio. Est enim aliquando reficiendus animus ne improbo labore victus succumbat; ac præterea ubi multa apponuntur, semper est quod tollere possis.

stinas. Quam pervalde tibi melius, si fugæ latibulum hericii leporisque more in petra foramine requirebas : petram autem Christum apostolicus stylus declarat (*I Cor. x, 4*). Continuo namque oblitus purissimæ fidei professionis Deum illum per nuncupationem, et filium per adoptionem exprobrare anxio decertas anhelito. Tam obscuræ caliginis densissimo palpares obvolutus fumo prospiceris, ut asseras Deum verum in Deo habitare nuncupativo; et proprium Filium in filio habitare adoptivo. Ex quo nimirum infamaris unionem individuæ personæ, et dualitatem discretalium naturarum per quatuor resecare distinctiones : cuique tam intolerabilia auditui catholica auris nullum unquam patentem conhibet præbere meatum. Si Filius hominis, ille utique qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine Christus Jesus, non esset verus Deus verusque Filius Dei, nequaquam Matthæus, Marcus, et Lucas consona voce prædixisse ipsum discipulis suis protestarentur, in potestate se magna et majestate venturum. *Cum autem venerit, ait Matthæus, Filius hominis in majestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes* (*Matth. xxv, 31, 32*). Super sedem quippe majestatis quis alius nisi verus sit, sedere creditur, **146** Deus? vel certe qui in majestate sua venire perhibetur, Deus verus procul dubio perdocetur. Si Filius hominis, cum idem ipse sit Filius Dei, Deus secundum hæreticam pravitatem non est verus, quo pacto angelos suos mittere a quatuor angulis terræ, et congregare suos prænuntiatur electos? suos angelos dixit; quia omnia quæ Pater habet, ejus sunt. Aut quomodo Filius hominis habet potestatem in terra, quemadmodum ipse testatus est, dimittendi peccata, si non est verus Filius Dei? Solius nempe Dei veri est in potestate relaxare peccata (*Matth. ix, 6*). Aut quo pacto, sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit adventus Filii hominis (*Matth. xxiv, 27*), si nuncupativus [An adoptivus?] est filius? Nunquid decet alium quemlibet talem habere adventum, nisi Deum verum, cui dicitur, *Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem* (*Psal. lxxiv, 2*)? Vel qua ratione, si adoptivus filius est, qui non manducat carnem Filii hominis, et non bibit ejus sanguinem, non habet vitam æternam? *Qui manducat, inquit, meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan. vi, 55, 56*). Resuscitandi in novissimo potestas nulli alio, nisi vero permanet Deo. Caro namque et sanguis ad humanam per quam Filius hominis est, non ad divinam referri potest naturam. Et tamen si ille Filius hominis, cui hæc caro et sanguis est, pro eo quod unus idemque sit Dei et hominis Filius, si Deus verus non esset, caro ejus et sanguis, manducantibus et bibentibus se, nullo modo vitam præstaret æternam. Unde et Joannes evangelista ait : *Et sanguis Filii ejus lavat nos ab omni peccato* (*Joan. i, 7*). Aut cujus caro et

sanguis dat vitam manducantibus et bibentibus se, nisi Filii hominis, quem Deus signavit Pater, qui est verus et omnipotens Filius Dei? Nam et panis vivus pro nobis descendit de cælo, qui dat vitam mundo : Quisque ex eo manducaverit, non morietur in æternum. Ipse enim dicit : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi* (*Joan. vi, 51*). Sic quippe descendit panis vivus de cælo, qui semper manebat in cælo; sicuti Filius hominis descendit de cælo, qui quoniam unus idemque erat Filius Dei, nunquam deseruit cælum.

147 CAPUT XI.

Ex testimoniis Joannis Baptistæ et Apocalypicos ostendit Agnum Dei esse Filium Dei.

Quin etiam agnus pro nobis fieri dignatus est, quem Joannes Baptista ostendit digito dicens : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. i, 29*). De quo Joannes evangelista in Apocalypsim novum cantare canticum se audisse testatus est dicens : *Quatuor animalia, et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas et phylas aureas. Et post pusillum : Dignus est, inquit, accipere librum, et aperire signacula ejus; quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo. Et infra : Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum, et erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna : Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo est, et super terram, et sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo, omnes audivi dicentes : Sedenti in throno et Agno benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum* (*Apoc. v, 8 seqq.*). Ecce omnes angeli, et animalia, et seniores, et omnis creatura consentitur Agnum, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et tibi in tantum viluit Filium hominis, ut non confundaris eum nuncupativum Deum et adoptivum filium profiteri?

CAPUT XII.

Accusat mendacii Felicem dicentem in Scripturis filium hominis asseri pro nobis traditum, non Filium Dei. Exprobrat malam intelligentiam nominis servi, quod idem est ac hominis Filii.

Tu igitur dixisti, non ego, ideo observatum esse in toto Evangelii corpore hominis semper filium traditum, non Dei. Ego autem dico, quia mentitus es et hoc ipsum in caput tuum. Surda forte aure legisti in Evangelio Joannis, ipsum Dei Filium Nicodemus dixisse : *Sic Deus, inquit, dilexit mundum, ut unigenitum Filium suum daret* (*Joan. iii, 16*). Unigenitum quippe dedit, non adoptivum, hoc est, tradidit. *Dare* quidem quid est aliud, nisi *tradere*? Nam quod Dominus datum, hoc apostolus ejus perhibuit traditum. *Qui Filio, ait, proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom. viii, 32*). Nam et Dominus modo Filium hominis, modo se prædixit tradendum. *Unus, inquit, es duodecim, qui intingit mecum manum in catino, hic me traditurus es in manus impiorum* (*Marc. xiv, 20, 41*). Et illud :

Væ illi per quem trador ego (*Matth. xxvi, 24, et Marc. xiv, 21*). Tu dicis, quoniam atrocioris injuriæ sit ei traditio et cætera mala, quæ pro nobis sustinuit: vel certe nomen *servi* ei quam adoptivi ascribere vel confiteri: cum omne quod pro nobis altissima pietas potestate vel dignatione non invitus contumeliose pertulit, gloriosius laudabiliusque omne sanæ fidei rectumque amplectitur cor. Sed mirum valde, cur tam creberrime in qualibuscunque tuis litterulis *servi* vocabulum repetas, cum non sit aliunde *servus* appellatus, nisi quia homo. Quod autem Paulus de eo scribit. *Qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit* (*Philipp. ii, 6, 7*), nihil aliunde intellegi datur, nisi formam hominis: quemadmodum *filium ancillæ* ex eo quia *Filius hominis*. Eadem injuria ei exstat de nomine *servi*, qualis est de vocabulo hominis. Sed quia omnem gloriam divinitatis ejus integram in se manentem homo, hoc est, *servus glorificatus est in Deum*, sicut ipse dicit: *Nunc clarifica-*

tus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo (*Joan. xiiii, 31*); et Paulus magnum pietatis sacramentum, manifestatum in carne, justificatum in spiritu, visum angelis, prædicatum gentibus, creditum in mundo, assumptum narrat in gloria (*I Tim. iii, 16*); denique qui per Prophetam suum dixit, *Da potestatem puero tuo, et servum fac filium ancillæ tuæ* (*Psal. lxxxv, 13*); ipsum per semetipsum non jam ancillæ filium, sed semper se *Filium hominis* constituit. Quoniam non est aliter *servus* sicut tu videris mussitare nisi quia homo; *servus fieri dignatus est*, hoc est, homo fieri dignatus est: qui sic factus est *servus* propter inutiles *servos*, ut sempiternus angelorum et omnis creaturæ Dominus permaneret. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in Trinitate perfecta per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Et hunc autem secundum librum ita ista concludat clausula finalis.

148 LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Testimonia Joannis Baptistæ, et Joannis Evangelistæ de Christi Jesu divinitate.

Incipiant igitur hujus tertii libri seriem Joannes et Joannes, Baptista scilicet et Evangelista, evangelico texere stylo. Ostendat quapropter Agnum Dei, qui tollit peccatum mundi, Joannes Baptista digito, qui in testimonium venit, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum (*Joan. i*). Doceat nimirum evangelista Joannes ubi, aut quando, vel quomodo; quatenus non humanæ adinventionis studio, sed sincerissimo divinæ inspirationis exigente majestero [*Pro magisterio*] orthodoxæ prorsus fidei regularis illustrius informetur censura. Joannes quidem testimonium perhibuit dicens: *Ego baptizo in aqua. Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cujus non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calciamenti.* Hæc, ait Evangelista, in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et dicit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et iterum testimonium perhibuit Joannes dicens: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto, et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius*

Dei. Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et respiciens Jesum ambulans dixit: Ecce Agnus Dei (*Joan. i, 26, seqq.*) Et rursus: *Illum oportet, ait, crescere; me autem minui. Qui desursum venit, supra omnes est. Qui est de terra, de terra est; et de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit et audivit hoc testatur* (*Joan. iii, 30, seqq.*).

CAPUT II.

Solus Jesus est verus Filius, quod in eo sibi complacuit Pater: cæteri, quod utpote de massa perditionis in eis non sibi comolacuit, non veri filii, sed adoptivi.

Ecce et ubi, et quando, et quomodo Joannes igitur et Agnum Dei articulatim ostendit, qui ex eo Agnus, quoniam Filius hominis est: et eundem Agnum, Filiumque hominis verum Dei confessus est Filium. Plus nimirum quam propheta constetur se ab eo, hoc est, a sanctæ Trinitatis mysterio esse edoctum, qui misit illum in aqua baptizare, ipsum esse Filium Dei verum, qui baptizat in Spiritu sancto, super quem Spiritus sanctus descendit et permansit, id est Christum Jesum, quem Agnum Dei et ante baptisma, et post baptisma demonstrando prædicavit. Hæretici quoque de proprii mendacii falsitate consopiti, nuncupativum Deum et Filium delebant adoptivum. Spiritus namque sanctus singulariter Agnum illum, Christum videlicet, et in specie discrevit columbæ. Paterna autem vox non quemlicecinit Paulus Diaconus, aliud Ecclesiæ nostræ aquileiensis lumen.

^a *Agnum Dei articulatim ostendit. Articulatim dixit vel quia distincte, et patenter Jesum Joannes ostendit, cum cæteri prophetæ non nisi per figuras et enigmata indicaverint. Quod enim clare et perspicue dicitur, articulatim ostensum dicitur. Cicero lib. i De legib. « Quæ fuscæ olim disputabantur ac libere, ea nunc articulatim distincteque dicuntur. » Vel quia sic ostendit, ut velut digito indicaret. De Joanne enim*

Tu quidem mundi scelus auferentem Indice prodixit: articuli autem, qui minores artus sunt, proprie in digitis sunt. Ostendere autem aliquem digito, est patenter notum facere et insignem, unde Horatius lib. iv, v. 122, od. 3:

Monstror digito prætereantium.

stinas. Quam pervalde tibi melius, si fugæ latibulum hericii leporisque more in petræ foramine requirebas : petram autem Christum apostolicus stylus declarat (*I Cor. x, 4*). Continuo namque oblitus purissimæ fidei professionis Deum illum per nuncupationem, et filium per adoptionem exprobrare anxio decertas anhelito. Tam obscuræ caliginis densissimo palpare obvolutus fumo prospiceris, ut asseras Deum verum in Deo habitare nuncupativo; et proprium Filium in filio habitare adoptativo. Ex quo nimirum infamaris unionem individux personæ, et dualitatem discretalium naturarum per quatuor reseccare distinctiones : cuique tam intolerabilia auditui catholica auris nullum unquam patentem conhibet præbere meatum. Si Filius hominis, ille utique qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine Christus Jesus, non esset verus Deus verusque Filius Dei, nequaquam Matthæus, Marcus, et Lucas consona voce prædixisse ipsum discipulis suis protestarentur, in potestate se magna et majestate venturum. *Cum autem venerit, ait Matthæus, Filius hominis in majestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes* (*Matth. xxv, 31, 32*). Super sedem quippe majestatis quis alius nisi verus sit, sedere creditur, **146** Deus? vel certe qui in majestate sua venire perhibetur, Deus verus procul dubio perdocetur. Si Filius hominis, cum idem ipse sit Filius Dei, Deus secundum hæreticam pravitate non est verus, quo pacto angelos suos mittere a quatuor angulis terræ, et congregare suos prænuntiatur electos? suos angelos dixit; quia omnia quæ Pater habet, ejus sunt. Aut quomodo Filius hominis habet potestatem in terra, quemadmodum ipse testatus est, dimittendi peccata, si non est verus Filius Dei? Solius nempe Dei veri est in potestate relaxare peccata (*Matth. ix, 6*). Aut quo pacto, *sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit adventus Filii hominis* (*Matth. xxiv, 27*), si nuncupativus [An adoptivus?] est filius? Nunquid decet alium quemlibet talem habere adventum, nisi Deum verum, cui dicitur, *Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem* (*Psal. lxxiv, 2*)? Vel qua ratione, si adoptivus filius est, qui non manducat carnem Filii hominis, et non bibit ejus sanguinem, non habet vitam æternam? *Qui manducat, inquit, meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan. vi, 53, 56*). Resuscitandi in novissimo potestas nulli alio, nisi vero permanet Deo. Caro namque et sanguis ad humanam per quam Filius hominis est, non ad divinam referri potest naturam. Et tamen si ille Filius hominis, cui hæc caro et sanguis est, pro eo quod unus idemque sit Dei et hominis Filius, si Deus verus non esset, caro ejus et sanguis, manducantibus et bibentibus se, nullo modo vitam præstaret æternam. Unde et Joannes evangelista ait : *Et sanguis Filii ejus lavat nos ab omni peccato* (*Joan. i, 7*). Aut cujus caro et

sanguis dat vitam manducantibus et bibentibus se, nisi Filii hominis, quem Deus signavit Pater, qui est verus et omnipotens Filius Dei? Nam et panis vivus pro nobis descendit de cælo, qui dat vitam mundo : Quique ex eo manducaverit, non morietur in æternum. Ipse enim dicit : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi* (*Joan. vi, 51*). Sic quippe descendit panis vivus de cælo, qui semper manebat in cælo; sicuti Filius hominis descendit de cælo, qui quoniam unus idemque erat Filius Dei, nunquam deseruit cælum.

147 CAPUT XI.

Ex testimoniis Joannis Baptistæ et Apocalypseo ostendit Agnum Dei esse Filium Dei.

Quin etiam agnus pro nobis fieri dignatus est, quem Joannes Baptista ostendit digito dicens : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. i, 29*). De quo Joannes evangelista in Apocalypsim novum cantare canticum se audisse testatus est dicens : *Quatuor animalia, et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas et phialas aureas. Et post pusillum : Dignus est, inquit, accipere librum, et aperire signacula ejus; quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo. Et infra : Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum, et erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna : Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo est, et super terram, et sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo, omnes audivi dicentes : Sedenti in throno et Agno benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum* (*Apoc. v, 8 seqq.*). Ecce omnes angeli, et animalia, et seniores, et omnis creatura consentunt Agnum, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et tibi in tantum viluit Filius hominis, ut non confundaris eum nuncupativum Deum et adoptivum filium proferri?

CAPUT XII.

Accusat mendacii Felicem dicentem in Scripturis filium hominis asseri pro nobis traditum, non Filium Dei. Exprobrat malam intelligentiam nominis servi, quod idem est ac hominis Filii.

Tu igitur dixisti, non ego, ideo observatam esse in toto Evangelii corpore hominis semper filium traditum, non Dei. Ego autem dico, quia mentitus es et hoc ipsum in caput tuum. Surda forte aure legisti in Evangelio Joannis, ipsum Dei Filium Nicodemus dixisse : *Sic Deus, inquit, dilexit mundum, ut unigenitum Filium suum daret* (*Joan. iii, 16*). Unigenitum quippe dedit, non adoptivum, hoc est, tradidit. *Dare* quidem quid est aliud, nisi *tradere*? Nam quod Dominus datum, hoc apostolus ejus perhibuit traditum. *Qui Filio, ait, proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom. viii, 32*). Nam et Dominus modo Filium hominis, modo se prædixit tradendum. *Unus, inquit, ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino, hic me traditurus est in manus impiorum* (*Marc. xiv, 20, 41*). Et illud :

Væ illi per quem trador ego (Matth. xxvi, 24, et Marc. xiv, 21). Tu dicis, quoniam atrocioris injuriæ sit ei traditio et cætera mala, quæ pro nobis sustinuit: vel certe nomen servi ei quam adoptivi ascribere vel confiteri: cum omne quod pro nobis altissima pietas potestate vel dignatione non invitus contumeliose pertulit, gloriosius laudabilisque omne sanæ fidei rectumque amplectitur cor. Sed mirum valde, cur tam creberrime in qualibusconque tuis litterulis servi vocabulum repetas, cum non sit aliunde servus appellatus, nisi quia homo. Quod autem Paulus de eo scribit. Qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit (Philipp. ii, 6, 7), nihil aliunde intellegi datur, nisi formam hominis: quemadmodum filius ancillæ ex eo quia Filius hominis. Eadem injuria ei exstat de nomine servi, qualis est de vocabulo hominis. Sed quia omnem gloriam divinitatis ejus integram in se manentem homo, hoc est, servus glorificatus est in Deum, sicut ipse dicit: Nunc clarifica-

tus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo (Joan. xiii, 31); et Paulus magnum pietatis sacramentum, manifestatum in carne, justificatum in spiritu, visum angelis, prædicatum gentibus, creditum in mundo, assumptum narrat in gloria (I Tim. iii, 16); denique qui per Prophetam suum dixit, Da potestatem puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ (Psal. lxxxv, 15); ipsum per semetipsum non jam ancillæ filium, sed semper se Filium hominis constitur. Quoniam non est aliter servus sicut tu videris mussitare nisi quia homo; servus fieri dignatus est, hoc est, homo fieri dignatus est: qui sic factus est servus propter inutiles servos, ut sempiternus angelorum et omnis creaturæ Dominus permaneret. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in Trinitate perfecta per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Et hunc autem secundum librum ita ista concludat clausula finalis.

148 LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Testimonia Joannis Baptistæ, et Joannis Evangelistæ de Christi Jesu divinitate.

Incipiant igitur hujus tertii libri seriem Joannes et Joannes, Baptista scilicet et Evangelista, evangelico texere stylo. Ostendat quapropter Agnum Dei, qui tollit peccatum mundi, Joannes Baptista digito, qui in testimonium venit, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum (Joan. i). Doceat nimirum evangelista Joannes ubi, aut quando, vel quomodo; quatenus non humanæ adinventionis studio, sed sincerissimo divinæ inspirationis exigente-majestero [Pro magisterio] orthodoxæ prorsus fidei regularis illustrius informetur censura. Joannes quidem testimonium perhibuit dicens: *Ego baptizo in aqua. Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calciamenti. Hæc, ait Evangelista, in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et dicit: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et iterum testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de caelo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto, et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius*

** Agnum Dei articulatim ostendit. Articulatim dixit vel quia distincte, et patenter Jesum Joannes ostendit, cum ceteri prophetæ non nisi per figuras et enigmata indicaverint. Quod enim clare et perspicue dicitur, articulatim ostensum dicitur. Cicero lib. i De legib. « Quæ fuse olim disputabantur ac libere, ea nunc articulatim distincteque dicuntur. » Vel quia sic ostendit, ut velut digito indicaret. De Joanne enim*

Dei. Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et respiciens Jesum ambulans dixit: Ecce Agnus Dei (Joan. i, 26, seqq.) Et rursus: Illum oportet, ait, crescere; me autem minui. Qui desursum venit, supra omnes est. Qui est de terra, de terra est; et de terra loquitur. Qui de caelo venit, super omnes est. Et quod vidit et audivit hoc testatur (Joan. iii, 30, seqq.).

CAPUT II.

Solus Jesus est verus Filius, quod in eo sibi complacuit Pater: cæteri, quod utpote de massa perditionis in eis non sibi complacuit, non veri filii, sed adoptivi.

Ecce et ubi, et quando, et quomodo Joannes igitur et Agnum Dei articulatim ^a ostendit, qui ex eo Agnus, quoniam Filius hominis est: et eundem Agnum, Filiumque hominis verum Dei confessus est Filium. Plus nimirum quam propheta constitetur se ab eo, hoc est, a sanctæ Trinitatis mysterio esse edoctum, qui misit illum in aqua baptizare, ipsum esse Filium Dei verum, qui baptizat in Spiritu sancto, super quem Spiritus sanctus descendit et permansit, id est Christum Jesum, quem Agnum Dei et ante baptisma, et post baptisma demonstrando prædicavit. Hæretici quoque de proprii mendacii falsitate consopiti, nuncupativum Deum et Filium delorant adoptativum. Spiritus namque sanctus singulariter Agnum illum, Christum videlicet, et in specie discrevit columbæ. Paterna autem vox non quemlicecinit Paulus Diaconus, aliud Ecclesiæ nostræ aqui-leiensis lumen.

To quidem mundi scelus asferentem Indice prodixit: articuli autem, qui minores artus sunt, proprie in digitis sunt. Ostendere autem aliquem digito, est patenter notum facere et insignem, unde Horatius lib. iv, v. 122, od. 3:

Monstror digito prætereuntem.

bet adoptivum filium, sed dilectum, in quo sibi complacuisse testatur, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. III, 17). Et in monte sancto additum est : *Ipsam audite* (Matth. XVII, 5), ut et inter Jordanicas undas Joanni, et in cacumine montis Moysi doceatur Dominus et Eliæ. Cernebat procul dubio paternæ visionis oculus in adoptivis filiis, licet electis, puris tamen hominibus, in quo sibi displiceret. Juxta quod humana, postquam in ipsa radice est vitata, natura, non potest a peccati sorde esse aliena. In solo autem Unigenito, quia Deus erat et homo, sibi complacuisse propria professus est voce. Neque enim testimonio beneplacitæ causæ divinitate indigebat majestas; sed humanæ reddendum erat naturæ. Quæ postquam in paradiso serpentis astutia, mulieris consensu, mariti vitata corruptaque exstitit prævaricatione, in nullo unquam deinceps adoptivorum sic venit filiorum, ut non haberet aliquid de massa tractum perditionis, unde sibi suus conditor displiceret. In solo autem, ut præmissum est, unigenito Dei Filio, qui non adoptivus, sed verus est Filius, **149** sic est assumpta humana substantia, quatenus et veritatem sui haberet generis et causam omnino nesciret peccati.

CAPUT III.

De Filio Dei Patris dilecto male intellecto a Felice Scripturæ : in quibus Christus velut caput de membris, vel membra quandoque de capite Christo loquuntur.

Eleganter ergo omnipotens Pater, *Hic est*, inquit, *Filius meus dilectus*, qui sic singulariter factus est homo permanens Deus, ut in solo mihi complacuisse **vochi** meæ testimonio cognoscere vos voluerim. Delectionis autem et beneplaciti sermo omnem insinuat plenitudinem charitatis. Christum autem Jesum Dei Filium, in quo sibi Pater complacuit, in quo omnis dulcedo paternæ charitatis, in quo omnis plenitudo habitat divinitatis hæreticus iste cum sequacibus suis astruit eum diem nescire judicii, quia homo fieri dignatus est; affirmat non esse essentialiter bonum; derogat non eum venisse suam facere voluntatem; autumat non esse suum regnum præstare cælorum, et his similia, coacervatis in unum de sacrosanctis Evangeliorum paginis, bene quidem per Spiritum sanctum prolatis testimoniis, sed male ab eo per nequam spiritum depravatis; parvipendens magnopere considerare, quia cum sit Redemptor noster caput omnium electorum, omnesque membra ejus electi, plerumque sic pro membris consubstantialibus sibi quasi de se humana voce loqui caput videatur. Ut est illud: Vidistis me esurientem, et sitientem, et cætera. Respondentibus autem sibi cum admiratione, quando eum vidissent esurientem vel sitientem,

^a *Tristasse usque ad mortem. Tristare pro tristem facere inferior ætas usurpavit Will. Brito lib. x, Philipp. apud Du Cange:*

.....Indigno tristavit funere campos;

et lib. II :

... Et tristi tristasset funere mundum.

A protinus quid dixerit explanavit, cum adjecerit: *Quandiu*, ait: *uni ex minimis istis fecistis mihi fecistis* (Matth. XXV, 37, seqq.), secreta dixit esurisse et sitisse. Et quia veritas est, mentiri non potuit. Et tamen non proprie de sua persona, quæ Christus est, sed de membris suis innotuit sic, quasi de semetipso dixisset. Et quid mirum si caput pro membris suis quasi de se loquitur, cum membra ejus de eo sic nonnunquam quasi de se loqui videantur, quemadmodum prophetarum oracula protestantur? *Foderunt*, ait Psalmographus quoddam membrum ejus, *manus meas et pedes meos*. Et rursus: *Diviserunt sibi vestimenta mea* (Psal. XXI, 18, 19); et illud, *Dederunt in escam meam fel; et in siti mea potaverunt me acetum* (Psal. LXVIII, 22). Non quidem præmisit Propheta:

B *Hæc dicit Dominus, Foderunt manus meas et pedes meos; sed quasi de semetipso exorsus est dicens: Foderunt manus meas et pedes meos: attamen non ipsius manus et pedes sunt fossi; quatenus et secundum fidem historiæ de se ipso et figuratiter sentiendum est, dictum. Ideo Redemptor noster pro nobis, non pro se, alterius generis naturam suscepit, id est humanam, per quam possit humana vox humano loqui affectu, in qua possit etiam esurire, sitire, fatigari, pati, crucifigi, mori, ac sepeliri: quia omnia hæc a sua, hoc est a divina natura modis omnibus exstant aliena. Hinc est quod in cruce suspensus sic pro membris suis quasi pro se Patrem legitur interpellasse, *Deus*, inquit, *meus, Deus meus, utquid dereliquisti me* (Marc. XV, 34)? cum se sciret a Patre nunquam esse derelictum, cui unum cum Patre consilium fuit, ut pro mundi crucifigeretur salute.*

CAPUT IV.

Improbat sententiam Felicis dicentis, quia Jesus erat nuncupativus Deus, non fuisse suæ voluntatis pati vel mori: et ideo Patrem orasse calicem a se transferri.

Hinc etiam ante passionem, in ipso, ut ita dicam, articulo traditionis tertio non pro se, sed pro membris suis, pro quibus pati venerat, orasse, **tristasse** usque ad mortem, mœstum esse, Patris non suam voluntatem fieri evangelista innotuit **imprecasse**. Licet hæreticus iste detrahat ei, quia homo erat, timoris causa calicem passionis a se orasse transferri; et secundum quod homo erat et nuncupativus Deus, non fuisse voluntatis ejus pati vel mori, sed Patris tantummodo. Qui etiam improbo sermone **150** eandem causam elinguavit **c** timoris, cum sic ait: Juxta humanitatis vero substantiam non venit voluntatem suam facere, sed ejus qui misit illum; qui et in passione sua patrem efflagitans ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. XXXVI,

Paulinus autem *tristasse* pro *se tristasse*, seu verius pro *tristem esse* verbum adhibuit.

^b *Evangelista innotuit, pro notum fecit. Vide not. in cap. 29 lib. I.*

^c *Elinguavit. Vide not. in § 11 concil. Forojuliens. tit. b.*

34). *Efflagitare* a potuit, quasi novi aliquid videretur dixisse, cum *efflagitare* non pertineat ad simplicis orationis effectum, sed potius aut curiose ab alio extorquere quod petitur, aut quod nescitur flavo ^b interrogationis studio investigare. Si vero juxta hæreticam pravitatem voluntariam non pertulit passionem, ubi est quod longe ante per prophetam Patri voverat dicens: *Voluntarie sacrificabo tibi* (Psal. LIII, 8) ? et illud: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui* (Psal. xxxix, 9). Nunquid quod ante pollicitus fuerat proximus jam passioni timoris evacuasse putandus est metu? Absit. Veritas ab omni exstat mendacii genere aliena. Isaïæ namque audiamus vaticinium profitentis: *Oblatus est, ait, quia ipse voluit* (Isa. LIII, 7). Paulus clamat se ipsum tradidisse pro nobis. *Ambulate, inquit, in dilectione sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis* (Eph. v, 2). Et rursus: *Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me* (Gal. II, 20).

CAPUT V.

Christum voluntarie subiisse passionem; orasse et sudasse in horto pro suis et in exemplum ostendit.

Quo ergo facto calicem passionis a se transire ne biberetur oraret, quasi Patris et non suæ esset voluntatis bibendus, qui semetipsum ut biberet tradere non recusavit? Obsistenti namque Petro carnali devicto ne biberetur amore, ait: *Calicem, quem dedit mihi Pater non vis ut bibam illum* (Joan. xviii, 41)? *Quomodo implebuntur Scripturæ prophetarum, quia sic oportet fieri* (Matth. xxvi, 54)? Nunquidnam quod opportunum, licet non sibi, nobis sciebat, ipse ideo factus homo ut exhiberet, nolens forte creditur exhibuisse? Quis hoc insanus, tamque furibundæ vesaniæ deditus vel cogitare præsumat? Porro discipulis suis ante dies non paucos prædixerat, quia oporteret Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum ad illudendum, et conspuendum, et flagellandum, et crucifigendum, et quia tertia die resurgeret. Cuique auditui Petrus non cedens, nimix dulcedinis satius amore, tali protinus obstitit responso: *Absit, ait, a te Domine, propitius sis tibi, non erit tibi hoc*. Statimque ob id per increpationem audit a Domino: *Redi post me, Satanas, quia scandalum es mihi: non*

anim sapias ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum (Matth. xvi, 22, 23). Quo igitur pacto non voluntarie pertulit, quod dudum tam impensissime opportunius esse discipulis commendarat? Vel qua ratione hoc ipsum nolle convenientius exercuisse accipi potest, quod nolente discipulo animadversionis objurgatione redarguisse cognoscitur, ut eum etiam ob hoc Satanæ vocabuli plecti sententia demonstraret? Ipse namque de se refert? *Propterea me Pater diligit, quia ego animam meam pono pro ovibus meis. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Et nemo tollit eam a meipso* (Joan. x, 17 seq.). Utique qui potestate animam suam ponit et resumit, non est timoris vel nolentis, sed volentis ac potestatis est clementissimus dispensator. Naturam nempe, sicut sæpius intimatum est, humanam ideo suscipere Dei non abhorruit Filius, ut ex humano længi benignus non dedignaretur affectu. Quod autem tristatur, mœret, pavet, et tædet, et humanæ apertius demonstratur veritas carnis, et nostræ per id præstatur infirmitatis quantocius fortitudo. Non enim infirmari coacte potuit inviolabilis virtus, nisi in quantum præstabilius voluntaria potestate illi pro nobis placuit infirmari. Non est profecto ab ejus alienus voluntate. **151** Consempiternus propriusque est Filius. Cuique unum communeque cum Patre semper fuit consilium, ut pro mundi crucifigeretur salute. Sed in verbis et in exemplo, ac doctrina suis dignatus est consubstantialis fieri. Nam et orationis regulam tempore passionis ideo taliter informare voluit, ut membra sua, hoc est electi sui, quorum ipse principale est caput, inter angustias positi, et in oratione strenui, et in Dei voluntate per subjectionem concordēs, et fortes robore in agone certaminis permanerent: certi per omnia nequaquam se a divino derelictos inter adversa et prospera esse solatio, licet quasi destitui nonnunquam videantur, cum usque ad mortem etiam carnis persequentium exerceatur potestas: et ex eo sese quasi succubuisse arbitrantur, sed nequaquam divina eis subtrahuntur solatia, cum gloriosa eis purpureis corona tribuitur de triumphis. Hinc est quod idem Redemptor noster, qui nullo modo alieno indigebat auxilio, in ipso, ut ita loquar, traditionis momento factus in agonia dum

^a *Efflagitare potuit*. Jure Paulinus reprehendit Felicem eo quod dicere ausus esset Jesum *efflagitasse*, ut calix a se transiret. Nam *efflagitare* non obediens obsequentisque est verbum, sed potius alterius voluntatem ad propriam trahere volentis; et ut eleganter dicit Paulinus, *Efflagitare non pertinet ad simplicis orationis effectum; sed potius aut curiose ab alio extorquere quod petitur, aut quod nescitur flavo interrogationis studio investigare*: Hinc *flagito* nonnulli, nec male, a flamma deducunt, ut sit vehementer, et quadam animi inflammatione expetere. Cæcero non uno in loco *flagitare* distinguit a *postulare*, et tanquam majus a minori discernit. Orat. i pro P. Quintio: « Verum his de rebus non nece habeo dicere ea, quæ me P. Quintius cupit commemorare, tametsi causa postulet: tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. » Et lib. ix, epist. 8. « Et si minus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus

^d quidem solet, nisi concitatus, tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut *flagitem*. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos. . . qui metuo ne forte *flagitent*: Ego autem mandavi, ut rogarent. » *Efflagitare* vero adhuc vim auget, et flagitationem intendit, ut illud de Turno Æneid. lib. xii, v. 759.

.... Nolumque *efflagitat* ense

Jure igitur Paulinus, verbum *efflagitare* uti improprie et impertinenter prolatum a Felice expungit et reprobat.

^b *Flavo interrogationis studio*. Si hic error non subest, pro flagranti flavo repositum puto, idemque esse Paulino ac ardenti et flagranti studio. Flavus enim est color ignis ardentis et flagrantis, id est flammæ. Vid. not. in cap. 44 lib. i.

prolixius oraret, angelos se pro nostra consolatione permisit confortare, nulla prorsus exigente causa necessitatis, sed ut hoc exemplo omnia membra ejus sanctique sui informati martyres, in tribulatione quacunque constituti, interque carnificum manus derelicti, omni prorsus humano destituti solatio, quasi in agonia facti tenacius devotiusque in Dei solius suspensi sperantes auxilio perdurarent. Unde et pro sudoris rore de corpore unici ejusdemque nostri consolatoris guttas sanguinis, quod certum est humanæ omnino non esse naturæ sudare, non frustratorie ab evangelista refertur in terram usque distillasse: quatenus per terram, in quam defluerat, terrena beatorum martyrum depromeret membra, et purpuræ guttulæ punicum distillantem rorem roseo Christi sanguine eadem sanctorum martyrum purpurata depingeret membra.

CAPUT VI.

Jesum alloquitur, ut intelligat quid sit eum descendisse de caelo non ut faceret voluntatem suam, sed ejus qui misit se, Patris.

Astruit etiam eum ex eo Evangelii loco non suæ voluntatis esse, ubi ipse de se loquitur, dicens: *Omne quod dat mihi Pater ad me veniet, et eum qui venit ad me non ejicio foras; quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patris (Joan. vi, 37 seq.).* Si juxta hæretici hujus recordiæ impudentissimam opinionem non fuit tuæ voluntatis, Domine Jesu Christe, etiam secundum quod homo fieri dignatus es, omne quod tibi dedit Pater salvare, nec ejicere foras, sed tantummodo Patris: ubi est illud quod alibi tu ipse dignatus es præmonere, qui mentiri non potes: *Venit Filius hominis querere et saluum facere quod perierat (Luc. xix, 10).* Ubi est illud quod quidam propheta tuus, te utique largiente, divini cantici mellifluo modamine alacri de te corde laudum præconia Patri intonans ait: *Desiderium animæ ejus tribuisti ei; in voluntate labiorum ejus non fraudasti eum (Psal. xx, 3)?* Ecce non quemlibet simplicis voluntatis effectum, sed desiderii ^a; quia imo plenæ jucunditatis suavitate ut saluum faceres, et non ejiceres foras omne quod paternæ dedisse tibi charitatis intimatur dulcedo, prophetalis vaticinii sermo declarat. Et quia de Verbo caro factum, per quod consummatæ passionis sacramentum triumphalis gloriæ decore coronari voluisti, sit hoc prædictum, sequens pro-

152 ^a *Sed desiderii, quia imo, etc.* Eam esse periodi hujus alias obscurioris, sententiam existimo, videlicet: sermo prophetalis vaticinii declarat non quemlibet modo voluntatis affectum tribuisse tibi Patrem, sed etiam desiderii, quin imo desiderii suavitate refertur, plenitudine jucunditatis, desiderii, inquam, ut saluum faceres, et non ejiceres foras omne quod intimatur dulcedo paternæ charitatis tibi dedisse. An scopum attingerim lector dijudicet.

^b *Humano tactus cordis affectu.* Tactum, non tactus ratio grammaticæ postulabat, quia tactus ad eum qui fleuit refertur; te fleuisse evangelista describit tactum humano cordis affectu, erat dicendum. Sed sanctus et theologus a grammaticis non vapulat.

^c *Aperi ostium.* Vulgata habet: *dilata os tuum.*

A pheticæ narrationis ordo demonstrat, cum protinus subinfertur: *Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso (Ibid., 4).* Porro in tanta benignitatis clementia voluntatis tuæ excrevisse pietas perdocetur, quatenus flevisse te evangelista tuus ob introitum Jerusalem civitatis quam elegisti, humano ^b describat tactus cordis affectu; unde et miserantis inducit consultum: more gallinæ asserit te voluisse filios ejus illa renuente congregare sub alas clementiæ tuæ. Si voluntatis tuæ improprietas passionis non fuit quantocius suscipere, cur obvius temetipsum persequentibus in nocte præbuidisti traditionis, ita ut respondentibus tibi quia Jesum Nazarenum quærent, diceres: *Ego sum. Si ergo, inquis, me quæritis, sinite hos abire (Joan. xviii, 8).* Sed quoniam tuæ pietatis vox in evangelio tuo auditur dicentis, *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam; sed ejus qui misit me, Patris (Joan. vi, 38),* doce me, quæso te, Domine Deus misericors, et singulariter bone magister, sinceræ imbutor fidei, quomodo intellegi te largiente detur et tuam te descendisse de caelo, et non tuam facere voluntatem. Tu scis quia valde pertimesco aliter de te quam ut dignum est et tibi placet, sentire. Tu mihi ergo dona gratuito munere, quod nullius exigit meriti venerandæ vitæ facultas, quo possim et recte sentire, et concepto sermone fideli convenientius valeam ore proferre. Tu vero dixisti: *Aperi os ^c tuum et ego adimplebo illud (Psal. lxxx, 11).*

CAPUT VII.

Pergit Jesum alloqui, docendo discretionem personarum Patris et Filii, non voluntatem, quia una voluntas est Patris et Filii.

C Non possum ergo cum his etiam convenisse, qui dicunt te, juxta quod homo etiam fieri dignatus es, alienum a paternæ quocunque modo unitate existere voluntatis. Nunquam te, Domine, credo sic fuisse verum hominem, ut non esses semper et verus Deus. Cum una ergo persona sis Deus et homo, non invenio quo pacto non sis unius cum Patre et voluntatis, salva scilicet ^d proprietate utrarumque naturalium voluntatum. Sed quia non tibi nec pro te, sed nobis et pro nobis descendisti de caelo, et es de virgine natus per carnis dispensationem, et omne quod fecisti et docuisti, quidquid loqui dignatus humana es voce, non tibi nec pro te, sed nobis et pro nobis fecisti et

Error ergo, ut opinor, ex eo irrepsit, quod pro ostium legeret aliquis in veteri Scriptura ostium, et ostium idcirco scripserit.

^d *Salva scilicet proprietate utrarumque naturalium voluntatum.* Nihil hac exceptione opportunius. Et enim unam voluntatem in Christo statuere error Monothelitarum est damnatus in vi synodo generali, cum auctore hæresis Sergio, et sociis erroris Paulo, Cyro, aliis. Dum autem dicit Paulinus Christum unius esse cum Patre voluntatis, videri posset prima fronte unam voluntatem in Christo ponere. Cum autem addit *salva proprietate utrarumque naturalium voluntatum,* manifestissime ostendit se duas voluntates secundum duas naturas in Christo admittere. Unam vero cum Patre, divinam intelligit.

docuisti et locutus fuisti, et quia tu es Dei omnipotentis Patris sapientia, in eo animam quod dixisti non tuam facere sed Patris voluntatem, utrumque insinuare nobis dignatus es, et doctrinæ fuit injectum prerogativum, et documentum constat exempli. Cum autem dicis, *Descendi de cælo, non ut facerem voluntatem meam, sed ejus qui misit me, Patris*, apertius personarum declarasti discretionem, quia et Pater pater est, et tu Filius vere filius es. Et voluntas non est tua solius, nec alia, sed communis et una cum Patre. Tu enim ipse docuisti non a temetipso esse vel venisse, sed a Patre, et ex Patre: quia non duo vel tria, sed unum principium est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Sicut enim ex te non es, sed ex Patre, ita et voluntas tua non est alia, nec aliunde, sed una eademque et ex Patre. In eo igitur unum te cum Patre esse luce clarius demonstras, cum te non alterius, sed unius esse cum Patre edoces voluntatis.

CAPUT VIII.

Similitudine sermonis et doctrinæ, quæ Christi et Patris sunt, præcedentia confirmat.

Constat autem huic simile alibi te per eundem evangelistam dixisse. *Et sermonem, ais, quem audisti, non est meus, sed ejus, qui misit me, Patris (Joan. xiv, 24); et illud: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me, Patris (Joan. vii, 16).* Quemadmodum ergo intellegi datur sermo auditus non esse tuus, sed Patris, quoniam tu es unigenitum Verbum Dei Patris, et non est aliunde, sed ex Patre, et non tuum, sed Patris, quia tu Filius unigenitus es Dei Patris, et doctrina tua non est tua separatim, sed Patris, quia non est alia tua et alia Patris, sed una eademque Patris et tua; ita et voluntas tua non alia tua et alia Patris, sed una eademque et tua et Patris.

153 CAPUT IX.

Docet Christum descendisse de cælo in exemplum humilitatis et obedientiæ, non ut faceret voluntatem suam, sed Patris.

De his igitur ita se habentibus videamus nunc te docente, qualiter humilitatis et obedientiæ exempli speculum, quo intendatur protuleris, non tuam sed Patris facere voluntatem. Reddis namque causam cur ita dixeris. Ais enim: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et eum qui venit ad me, non ejicio foras (Joan. vi, 57 et seq.).* Et quamobrem non ejicias quasi interrogatus exponis, *quia descendi, addidisti, de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus, qui misit me, Patris.* Ideo descendisti, hoc est excellentiam divinæ altitudinis exinanitus formam servî suscipiendo inclinasti, ut membra tua, electos scilicet tuos, et exemplo et monitis non suam sed

A Dei facere voluntatem informares. Sciebas utique Luciferum, qui mane oriebatur per superbiam, suamque voluntatem sequendo de cæli foras ejectum palatio. Sciebas nimirum protoplastos, serpente suadente ut suam facerent voluntatem et per superbiam, sui que transgrediendo conditoris præceptum de paradisi gaudiis foras fuisse ejectos. Idcirco descendisti de cælo, non ut doceres homines per superbiam suam facere voluntatem, per quam foras ejecti sunt de paradiso; sed per humilitatem Dei semper facere voluntatem, per quam intus, in æternam scilicet beatitudinem valeant sine fine manere. Non fecisse te tuam voluntatem docuisse te est neminem suam, sed Dei facere voluntatem. Ejicere foras fuit diabolus suam, non Dei protoplastos suadere facere voluntatem. Non ejicere fuit tui, Domine Jesu Christe, Patris, non suam electos tuos præcipere facere voluntatem. Hujus nimirum doctrinæ regulam per alium etiam evangelistam tuum te docuisse didici. Nam ut non a diabolo inventore omnium malorum superbiæ jactantiam pretioso redempti tuo adpeterent sanguine, sed a te retributore omnium honorum discerent humilitatis mansuetudinem in sinu mentis mitissima retinere devotione, sic præmonuisti dicens: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 29).* Illam utique requiem, quam in paradiso callidi serpentis primus homo deceptus astutia, per superbiam, suamque amiserat sequendo voluntatem.

CAPUT X.

Voluntas salvandi homines, quæ est in Patre, est et in Filio. Et quomodo intelligendum illud: Nemo bonus nisi solus Deus.

Audiamus nunc sequentia ex horum connexionem verborum, dulcisono tuo ore dicente: *Hæc est, inquis, voluntas Patris mei, qui misit me, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die (Joan. vi, 39 seq.).* Sequere, Domine, magister essentialiter bone, quæ sit voluntas Patris de eo, qui vidit Filium et credit in eum. *Ut omnis, inquis, qui vidit Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et resuscitabo ego eum in novissimo die.* Quis ergo tam insani capitis amens existens, quatenus non credat, juxta id etiam quod homo es, quia rationalis animæ et mentis benignæ mitis es et humilis corde, tuæ procul dubio fuisse voluntatis, omne quod tibi dedit Pater, quin imo quod ad te traxerit, salvare et resuscitare illum in novissimo die? Dissipa, obsecro, Jesu Christe Domine Deus, potentissima tua dextera Babylonis parietem civitatis super refluentium positum glumas arenarum, in qua lamia denudata

^a Vide similia apud sanctum Augustinum tract. 29 in Joan. sub initio.

154 ^b *Glumas arenarum.* Vide dicta in not. lib. 1, cap. 8.

^c *In qua lamia nudata mamma.* Respexit ad Jerem. Th. iv, 5: *Sed et lamie nudaverunt mammas, lactaverunt catulos suos.* Lamie aliquibus sunt veneficæ feminæ vel sagæ et stryges, vel meretrices. Vide Rhoddiginum lib. xxix, cap. 5, aliis sunt pisces, et canes carcharias vocant; de his vide Aristotelem

Hist. animal. lib. v, c. 5; Plinium lib. ix, cap. 24; Petrum Gyllium de nominibus piscium cap. 99; sed præsertim Ulysem Aldrovandum de Piscibus lib. iii, cap. 32 et 63. Neutrum tamen ex his Jeremiæ sententiæ congruere videtur. Neque enim recte expones de lamiis mulieribus, quia non alunt catulos. Catuli enim bestiarum partus dicuntur. Non item de lamiis piscibus, quia canis carcharia non est ex genere cætorum, ac proinde mammas non habet, ut pluribus ostendit Aldrovandus locis citatis. Textus hebræus

mamma virulento ablactat a catulos lacte : et fac benigne in bona voluntate tua Sion, ut aedificetur Jerusalem murus, firmam positus supra petram, in qua millia angelorum mellifluis ducent concentibus choros psallentes. Evellere spinas et tribulos, quos quasque maledicta protulit terra, et planta novellas oleas, pampineaque vineta, candidulis liliis, purpureisque circumsepta rosetis in terra, cui benedixisti, cum averteres captivitatem Jacob. Istius nimirum lamiae catulus exstat lacte nutritus pestifero, qui sacrilego ore te asserit ob pietatis sacramentum non essentialiter bonum, eo quod cuidam subdole interroganti legis perito, bonumque te magistrum, quasi purum hominem constitenti, cum rectae fidei ratio exigerit Deum te verum et hominem profiteri, respondisse te neminem bonum legerat nisi solum Deum (*Luc. xviii, 19*) : in tantum te a Dei solius societate, quia homo fieri dignatus es, avellere conatur, quatenus per id quod homo es, non essentialiter, sed nuncupative sis bonus, tanquam quilibet homo purus, qui non est una persona cum Deo, sicut tu crederis solus, et non naturaliter bonus, quia de vitata est omnis homo natus substantiae massa, sed ex dono gratiae ut bonus sit te promeretur largiente. Tu autem qui de Spiritu sancto natus es verus homo, nunquam fuisti purus homo tantummodo, sed in ipso spiritali conceptu Deus crederis, Deus semper et homo.

CAPUT XI.

Ostendit non negare se Christum bonum, sed respondere non esse bonum neminem nisi Deum, ei qui se credebat hominem tantummodo bonum.

Confiteatur ergo necesse est haereticus iste labiis toxicatis Spiritum sanctum non essentialiter bonum, si te qui de Spiritu sancto et virgine veraciter natus es homo, non acquiescit singulariter esse ac essentialiter bonum. Non enim te negasti bonum, cum diceres, *Nemo bonus nisi solus Deus*, quia tu, qui Christus es, cum Patre et Spiritu sancto, salva proprietate trium personarum, solus et unus es Deus bonus. Non dixisti, non sum ego bonus, quoniam alias professus es : *Ego sum pastor bonus* (*Joan. xi, 11*). Et illud : *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum* (*Matth. xx, 15*)? Sed nec magistri nominis appellationem spreveristi, qui discipulis tuis in coenae convivio laudabiliter hujus vocabuli causam expres-

l. c. Jeremiae habet תַּנִּין *tannin* hoc est *dracones*, ita et Chalkæus et LXX, licet Syrus et Arabicus interpretentur canem sylvestrem. « Sententia ergo est, ait Menochius, etiam feris truculentis non defuisse in suos foetus materna viscera; defuisse autem matribus Jerosolymitanis. » Verum Paschasius Rathertus ad mentem Paulini nostri locum Jeremiae interpretatur lib. iv in Lamentationibus Jeremiae. Sic enim ait : « Sed et Christi Ecclesia plangit per lamias hypocritarum atque haereticorum calidam perversitatem : qui humanam quidem faciem gestantes belluina per impietatem corda gerunt. Qui tunc mammam uadant, quando errorem suum libere praedicant : tunc vero catulos lactant, quando male sequaces parvulorum animas perversa docent, et ad impietatem male nutriendo conformant, etc. »

sisti dicens : *Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis : sum enim* (*Joan. xiii, 13*). Non ergo secundum sonum vocis hypocrita scribere, sed secundum quod proprie solius est Dei cordis cogitationumque audiens [*Pro audientis*] respondisti clamori. Perfidiae nempe redarguens in cordis tabula scriptam damnasti calliditatem : non simplicis magistri vocabuli refugisti favorem. Et quoniam non Deum et hominem, sed purum te sub magistri nomine hominem appellavit, qui debuerat Deum et hominem veraciter te confiteri : talem ergo dixisti non essentialiter bonum, qualem ille magistrum, hoc est, purum confessus est hominem bonum. *Quid me, ais, dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus.* Ac si diceres : *Quid me dicis hominem bonum, cum ego sim Deus homo? Talem dico neminem essentialiter bonum, qualem me tu hominem scilicet suspicaris tantummodo bonum.* Unde et eum si vellet vitam habere, ad legis recurrere docuisti praecipua, quatenus ea legendo disceret, quemadmodum te verum Deum in mysterio Trinitatis primae legis latio demonstraret : et quia non ficto corde, sicut ab hoc hypocrita, qui se putabat legis peritum, esses diligendus, sed sicut ibi legitur, ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute.

CAPUT XII.

Quomodo Filius ignorare diem judicii dicatur, cum judicium ad ipsum spectet : Modestia Paulini super sedentis a controversia dirimenda, quamvis in authenticis suae ecclesiae exemplaribus, et apud Hieronymum et Ambrosium non reperitur to Filius in allata sententia.

Eodem namque modo propter mysterium incarnationis autumat te Filium Dei diem judicii ignorare, cum dies plane proprie judicii Filio hominis ascribatur. *Sicut fulgur, inquis, exit ab Oriente; et parit usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis* (*Matth. xxiv, 27*). Et illud : *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa et majestate* (*Ibid. 30*). Et rursus : *Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suae* (*Matth. xxv, 31*). Sed quoniam in antiquariis Evangeliorum authenticis, quae penes nos, et in scrinio sanctae nostrae retinerentur ecclesiae, Filii vocabulum in eodem Evangelii loco insertum minime valuit reperiri, et viri illustrissimi, beatus scilicet Hieronymus b atque

a *Virulento ablactat catulos lacte, pro lactat usurpavit Paulinus. Ablactare enim proprie est a lacte amovere, quod est contra mentem Paulini, ut patet ex iis, quae habet infra : Lamiae catulus exstat lacte nutritus pestifero.*

b *Hieronymus. Locus Hieronymi hic est in c. xxxv. Matth. tom. XXVI Patrologiae. col. 181 : « In quibusdam Latinis codicibus additum est, Neque filius : eum in Graecis, et maxime Adamantii et Pierii exemplaribus hoc non habeatur ascriptum; sed quia in nonnullis legitur, inserendum videtur. Gaudent Arrius et Eunomius, quasi ignorantia magistri gloria sit discipulorum. » Haec Hieronymus. Si non alius Adamantius est ac Origenes, qui Adamantius est dictus, fateor non intelligo, quomodo Hieronymus asserat non esse scriptum in Adamantii ex-*

Ambrosius *, satis in sacro peritissimi eloquio, affirmant ambo consono voce, lectis sane ab eis priscis Græcorum **155** codicibus, in eadem Evangelii folia *Filii* nomen non fuisse inspectum: unde et ex eo credibile potest videri longe a vero et ex superfluo additum. Quoniam si ab Evangelista celebri fuisset calamo promulgatum, nequaquam post angelos *Filii* positum nomen specularetur, quemadmodum in quibusdam recentioribus inspicitur voluminibus exaratum: *De die autem illò et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius* (Marc. XIII, 32). Ordo præposterus, Filium post angelos, Dominum post servos, creatorem post creaturam. Idcirco non ab re existimo ab his disputationis suspendere filum, de quibus dubiæ veritatis mobilitas modis omnibus exigit titubare scriptorem.

CAPUT XIII.

Questionis de matre filiorum Zebedæi solutionem ad Hilarium et Ambrosium remittit.

De petitione autem femineæ pietatis, matris scilicet filiorum Zebedæi obsecratis, quatenus duo filii ejus, unus ad dexteram, et unus in regno Christi ad sinistram ejus sedere promererentur (*Matth. xx, 20 seq.*); et quia non esset suam hujus dare sessionis audit a Domino tam altissimæ dignitatis privilegium, et de subjectione Filii, cum tradiderit regnum Deo et Patri; quia olim a priscis doctoribus, et in divi-

emplaribus Græcis additamentum illud *neque filius*, cum Origenes in cap. xxiv *Matthæi*, hom. 30, edit. Paris. an. 1520, disertis verbis habeat *neque filius*. En verba ejus: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus*. Do Latinam versionem, cum Græca præ manibus non sint exemplaria, in quibus tamen ne suspiceris ea verba deesse: etenim fuso lateque hanc difficultatem pergit explicare, quomodo intelligendum sit id quod dicitur apud Matthæum, nempe Filium nec scire diem judicii quod utique non faceret, nisi ipse ita scripsisset in Græcis exemplaribus, quæ vulgavit.

* *Ambrosius*. Loco vero Ambrosii est lib. v de fide cap. 16, n. 193, tom. XVI *Patrologiæ*, col. 663, edit. Migne: « *Scriptum est, inquit (Ariani), De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, neque Filius, nisi solus Pater*. Primum veteres non habent codices Græci, quia nec Filius scit: sed non mirum si et hoc falsarant, qui Scripturas interpolare divinas. Quia ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tantæ sacrilegii derivatur. » Hæc Ambrosius.

† *Helario Pectaviensis*, supple *sedis episcopo*. Quod **D** sibi admonimus, hic quoque occurrit et pro i usurpatum a Paulino, et pro *Hilario Helario* et *Pectavin*. pro *Pectavien*. eum dixisse. Locus autem, qui fuse ab Hilario explicatur, est Apostoli I Cor. xv, 28, non tamen libro x, ut etiam dubitanter indicat Paulinus, sed xi de Trinitate. Ad quem librum provocat Amandum sanctus Hieronymus epist. 147, qui sibi in eum locum Apostoli consimilem questionem proposuerat: « *Miror, ait, te hoc a me quærere voluisse, cum sanctus Hilarus, Pectaviensis episcopus, undecimum librum contra Arianos hac questionem et solutionem compleverit: tamen pauca saltem dicamus. Omne in hoc scandalum est, quare Filius Patri subjectus dicatur ... Christus in iis, qui fideles sunt, subjectus est Patri, quia omnes credentes, imo omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In iis autem qui increduli sunt, id est Judæis, et ethnicis, et hæreticis, insubjectus esse di-*

nis rebus valde strenuissimis viris, Helario^s videlicet^b Pectaviensis famosæ recordationis viro, in decimo, ni fallor, operis sui pro causa digesto fidei libro, et beatæ memoriæ Ambrosio Mediolanensis * sedis antistite, in quinto ad Gratianum Augustum volumine, ad Arianae prorsus perfidiæ refellendam insaniam, stylo perspicuo exarato, latissimæ disputationis insulcata verborum serie legisse me recolere, viros egregios in explicando non incommodæ rationis glovello^d operosius desudasse. Alter horum de petitione matris, alter vero de Filii subjectione non brevi explicuit stylo. Ideoque non inconvenienter utilius, ut arbitror, judicavi ab his etiam, etsi non penitus, compendiosius tamen definitionis calamo temperare. Et quoniam non prætereundo omnimoda **B** dissimulationis incuria qualitas extorquet necessitates, præsertim cum vir iste semiplena cerebri * portione compositus, more suo volantes sacri eloquii^f theoreticas incaute ad terras detrahendo disputationis infamare nititur manu: idcirco sumpta ejusdem Scripturæ loci serie narrationum, suceincte summamque, ut instantis concedit temporis ordo, intacta transcurrere tangamus.

CAPUT XIV.

Non esse Christi dare regnum filiis Zebedæi, sed quibus a Patre paratum, duobus explicat modis.

Ex eo igitur quod postulante matre filiorum dex-

citur, quia pars membrorum ejus non est subjecta fidei. In fine autem mundi, cum omnia membra regnantem viderint Christum, id est corpus suum, etiam ipsa subjiciantur Christo, id est corpori suo, ut omne Christi corpus subjiciatur Deo, et Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. » Hanc expositionem D. Pauli ex Hieronymo placuit hic proferre, quia omnino consona est illi, quam habet Paulinus cap. 16 et 17. Hilarium autem præcipue vide n. 8, 30, 35, usque ad 44, tom. X *Patrol.* edit. Migne, col. 404-428 in libro xi allegato.

* *Ambrosio Mediolanensis sedis*. Locus Ambrosii a Paulino citatus est lib. v de Fide cap. 5 a num. 55 usque ad 68, tom. XVI, *Patrol.*, col. 660-663, quo disserit de postulatione matris filiorum Zebedæi. Sed advertit eodem libro cap. 15 et seq. a num. 154 usque ad 188 pergere Ambrosium exponere locum Apostoli de subjectione filii: Hinc Paulinus vel in solo Ambrosio duplex habet testimonium.

156 ^d *Glovello*. Vide not. in lib. II, cap. 6.

* *Semiplena cerebri portione compositus*, optima circumscriptio. Plinius enim lib. xi, cap. 37, cerebrum viri quam femine majus esse ait, additque: « *hic mentis est regimen.* » Hinc defectus portio debite cerebri insanix, stupiditatisque argumentum habetur. Coelius Rhodig. lib. xv, cap. 23: « *Principem animæ vim in cerebro: virilem atque irascibilem in corde: esse sitam ex Galeno ait, et addit, « Vulgo jactari sic propemodum novimus, cum fatuum inaudimus cerebrum non habere: timido et pusillanimitate cor deesse. »*

† *Volantes sacri eloquii theoreticas*. *Theoreticas* forte pro *theoricis* positum est. Factum ne id fortasse vitio amanuensium? *Theoricæ* autem sunt hoc in loco meditationes, contemplationesque Scripturarum a θεωρητικὸς quod est contemplator. Budæus θεωρητικὸς proprie esse ait rerum divinarum inspectionem et spectaculum. Apud Areopagitam vero significare, *spiritualis sensus contemplationem*. Ita H. Stephan. Thes. I. G. in voce θεωρητικὸς. Volantes autem dixit forte allusione ad illud Zach. c. v, 1: *Volumen volans*.

trum lævumque sessionis insigne, Dominum non matri, sed filiis respondisse nullius obstat contradictionis objectio, patenter innuitur filiorum instinctu materno genitricem devictam affectu pro filiis ad Dominum accessisse, cum dicitur : *Nescitis, ait, quid petatis, et protinus subinfert, potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Cui cum responderent, possumus : statimque Dominus, Calicem quidem meum bibetis : sedere autem ad dextram vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo (Math. xx, 22, seq.).* Et notandum, quia cum Dominus dixisset : *sedere autem ad dexteram vel ad sinistram non est meum dare vobis*, cur ita dixerit, causam impossibilitatis Dominicæ objectionis ratio manifestat præmissæ locutionis, hoc est nescisse eos quid peterent. Nihil igitur Deo difficile; sed qualitas petitionis difficultatem generat postulanti, utrum recte an non recte petatur. Si recte : *omnia quidquid petieritis in nomine meo hoc faciam (Joan. xiv, 13).* Si autem non recte : *Non est meum dare vobis : Et animadvertendo quoniam non Dominus generalis sententiæ protulit causam, non est meum dare omnino cuilibet, sed signanter retulit, vobis.* Ac si patenter diceret, *vobis utique, qui nescitis quid petieritis.* In hac quippe duorum fratrum petitione omnium fere non recte petentium summa consistit. Sed et cum diceret, *Non est meum dare vobis*, non conclusit isto fine sententiam locutionis suæ, cum illico subjungit, *sed quibus paratum est, ait, a Patre meo.* Nec intulit quibus Pater dat; sed illis est meum dare, quibus paratum est a Patre meo. Non est meum dare his qui recte non petunt, sed dare meum illis est, quibus Pater meus revelat : sicut Petro, ut confiteretur, Christum Filium Dei vivi, et fuit meum dare illi claves regni cœlorum. Veluti Isaïæ revelavit auriculam, ut audiret quid loqueretur in eo Dominus Deus, quatenus vaticinio prophetali prædiceret virginem in utero non extrinsecus concipere et parere filium, cui nomen Emmanuel (*Isa. vii, 14*). Quibus Pater ergo præparat mentes, ut recte petant, illis est Filio dare regnum cœlorum. Ipse enim dixit : *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum (Joan. vi, 44).* Et : *Nemo venit ad Patrem nisi per me (Joan. xiv, 6).* An recte petisse videri potest, quæ unum in sinistra sedere filium postulat? In sinistra nimirum hædi, hoc est reprobi sunt ponendi. Recte quidem petitum fuisset, si utrosque aut ad dexteram sistere, aut super sedes duodecim sedere judicandas duodecim tribus Israel petivisset. Potest etiam non inconvenienter et sic intelligi, *Non est meum dare vobis*, quoniam mater filiorum Zebedæi, æmula interim Mariæ Magdalene, nec dum illi ad Patrem Dominus ascenderat (*Joan.*

* *Bombosæ faucis*, puto pro *bombosæ*. Bombus autem est sonus raucus, puta tubarum, cornuum, cet. Perinus Sat. 1, v. 114 :

Torva Mamilloneis implerant cornua bombis.

Catullus v. 1502 Car. de nuptiis Pelei et Thet :

A xx, 17), hoc est non per divinitatis altitudinem æqualem Patri, sed quasi hominem tantummodo eum credebat, cuique cordis intentionem Dominus responsionis temperaverit sermonem : Quia tu me hominem adhuc, et nondum Deum confiteris, non est meum, hoc est, humanæ potestatis, in qua solius humanæ naturæ est homo, non est dare. Meum autem, qui Deus et homo sum, his quibus paratum est a Patre meo, hoc est, recte petentibus summæ potestatis est dare.

CAPUT XV.

Proponit difficultatem ex Apostolo, quomodo Patri Christus subjectus, vel subjiciendus.

Ideo igitur vaniloquus iste Jesus Christum Dominum nostrum, non Deum verum, sed subditum astruet Deo vero perpetua subjectione, quia Paulus scribit ad Corinthios : *Cum tradiderit, inquit, regnum Deo et Patri, et subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit illi, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 24 seq.).* Interrogo ergo, si necdum subjecta sunt illi omnia, et ipse Filius tunc erit subjectus illi, cum ei omnia fuerint subjecta, si simpliciter secundum auditum iudiciumque aurium, et non excellentius sacratiusque hujus altitudinis intellegi profunditas præmonetur : quomodo nunc idem Filius in utraque forma, divina scilicet et humana unus idemque 157 ad dexteram Patris sedet, subjectus creditur? An non subjectus sedere? Apostolus clamat, *Cum subjecta fuerint ei omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei.* Tunc quidem futurum tempus designat. Quamobrem docere velim quomodo detur intellegi, *si tunc*, hoc est, in futuro subjectus, cum absorpta fuerit mors in victoria; nunc autem quomodo credi debeat subjectus an non subjectus? Si vero subjectus, quo pacto Paulus in futuro prædicat, *Tunc cum ei subjecta fuerint omnia* subjiciendum? Quod si modo non subjectus, quia Magister gentium tunc asserit eum subjiciendum cum tradiderit regnum Deo et Patri, et ei omnia fuerint subjecta, quæ ratio exigit modo non subjectum tunc subjiciendum? Nunquidnam forma servi in una cum Dei forma persona ad dexteram Patris, in mysterio Trinitatis cessante omne nihilominus quaternitatis suspicione modo non sedet, ut tunc doceatur resumere servi formam, per quam tunc possit subjici Patri? Absit. Unus idemque et in utraque natura, sempiternus nunc et tunc Dei indemutabilis, et æqualis permanet Filius.

CAPUT XVI.

Interpellat Apostolum de mente sua circa difficultatem propositam.

Porro quia hæreticus iste obmutuit, nullusque ei prorsus responsionis relictus est locus, stringam quantocius, fortiusque sugillans bumbosæ faucis *

Multi raucisonis efflabant cornua bombis.

Adelmnus quoque lib. De laudib. virginit., cap. 10, *bombosam* vocem pro mugientem dixit : « In cujus (Elisæi) exortu aurea quadrupes in Galgalis *bombosæ vocis mugitum* reboasse describitur : significans idololatriæ lapsus, et simulacrorum cæremonias explo-

ejus syllogistica manu gurgustionem a exprimam : A quatenus omne quod conatur in alios perfidiae venenum noxiali evomere ore, in sese liquatum refusum sauciata internorum viscerum ejus marcescant vitia. Dic ergo, obsecro te, beate apostole Paule, a te volo quid dixeris curiosius discere. Quid est quod ais, *Cum subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit illi, qui subjecit ei omnia?* Cur tempus subjectionis signanter de futuro innotescere voluisti, si specialiter hoc ad personam Filii, id est Jesu Christi, referre conveniat? Quasi tunc sit, et non modo subjectus. Non intellego quid dixeris, nisi nubilum obtusae [Pro obtusae] intellegentiae meae divini luminis radio perfundatur. An, ut religiosius intellegi obsistitur, nequaquam oblitus de caelo divinae vocis gemina invocantis appellatione audita, *Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)*, et ex eo didiceras, illum posse a te in terraposito persequi, qui jam in caelesti regnabat palatio? sed pro corpore quia potius suo, hoc est, propter electos tuos, se conquestus est a te persequi, quos victos Jerosolymam epistolarum te ducere auctoritate putabas. Hujus ergo dicti consideratione regulam. rectius docuisti tunc et ipsum Filium, hoc est corpus ejus, electos videlicet ipsius, quorum ipse constat omnipotens caput, subjectum ei qui subjecit illi omnia ut sit Deus omnia in omnibus. Denique praemisisti, *nec dum videmus ei omnia subjecta. Cum autem subjecta fuerint ei omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit illi.* Et hoc interrogo quo pacto dixeris non ei esse omnia subjecta, cum alibi prophético spiritus testimonio, *Omnia subjecisti sub pedibus ejus exposueris?* In eo autem, inquis, *in quo subjecit ei omnia, nihil non subjectum reliquit.* Nunc autem dicis, *Nec dum videmus ei omnia subjecta,* demonstrans in futuro esse ei omnia subjicienda. Quid est hoc? satis mirum : nihil non subjectum, et non omnia subjecta.

158 CAPUT XVII.

Solutio propositae difficultatis : Subjecta omnia Christo per potentiam divinitatis : Subjicienda omnia per obedientiam servorum ejus. Et tunc Deus erit omnia in omnibus.

Adesto, quæso, sancte Spiritus, revela auriculam mentis meae, ut audiam te docente quid sibi vult quod hoc modo per Apostolum tuum loqui dignatus es : *et nihil non subjectum, et omnia subjecta.* Dicam jam nunc te largiente quid sentio. Illud potestadendas. » Ad superbiam fastumque notandum vox accersita, ut patet ex Venantio Fortunato Vit. sancti Martini, lib. iv, his versibus :

*Vitæ gesta sua temerarius arbor inflans,
Intolerabilem per inania bombica jactans.*

a *Gurgustionem exprimam. Gurgustionem* autumo dixisse Paulinum pro *gurgulionem*. Ex contextu enim apparet, eam partem indigitare illum voluisse, qua intra collum a faucibus ad pulmonem via spiritus patet, quam trachea arteria, quæ et aspera dicitur, et guttur una componunt. Vel si mavis cum Thoma Bartholino Caparis Filio Anatom. refor. lib. iii, cap. 12, ipsa uvula est, quam alii *gargareonem*,

tis, hoc esse obedientiae considero. Nihil enim non subjectum per potentiam divinitatis, intellego. Non omnia subjecta ei per obedientiam servorum ejus adverto. Quia quamvis electi ejus sint ei subjecti in quantum humanae possibilitatis permittit facultas, non tamen sic ei sunt subjecti per obedientiam quando in hoc mortali corpore persistunt, ut sit eis omnia in omnibus Deus. *Corpus enim quod corrumpitur, adgravat animam et deprimit terrena inhabitatio* [Al. cogitatio] *sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15).* Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, et corruptibile hoc induerit incorruptionem, et absorpta fuerit mors in victoria (*I Cor. xv, 15, 53, 54*), et tradiderit regnum, electos scilicet suos, in quibus ex dono gratiae gubernando regnaverat, Deo et Patri, hoc est, ad notitiam eos paternae gloriae perduxerit contemplandam, tum ei subjecta erunt omnia. Quia nihil perversum erit in membris ejus, in quo per corruptionem carnalis pugnae resistendo non sint ei omnia subjecta. Tunc et ipse Filius, hoc est, corpus ejus, electi scilicet ipsius, subjecti erunt illi, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Nihil jam aliud sit illis necessarium, exuti ab omni carnalis concupiscentiae ærumnosa miseria; sed omnia illis solus tantummodo sit Deus in omnibus. Reddit nimirum Apostolus causam, cur ipse Filius subjiciatur ei, *Ut sit, inquit, Deus omnia in omnibus.* Hæc, inquam, causa subjectionis est, ut sit Deus omnia in omnibus. Omnia quippe Deus in omnibus est per Filii, hoc est, corporis ejus, qui sunt electi illius, subjectionem. Nunquam prorsus per fragilitatem carnis, sicut in præsentis sæculo nequam, a concordia sanctæ Trinitatis discordes, nunquam a charitatis ejus alieni dulcedine existant. Sed omnia illis erit solus Deus in omnibus : solus scilicet Dei amor in desiderio animæ eorum ineffabilis semper perseverans. Hoc est esse Deum omnia in omnibus.

CAPUT XVIII.

Placita doctorum allegare instituit et primo Petri et Pauli apostolorum ostendens male intellecta a Felice.

His ita digestis, nunc ad prædicatores sanctæ catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ, cultoresque orthodoxæ fidei, rectis incedendo styli gressibus veniamus. Videamus utique cujus fidei prædicatores celestibus imbuti exstiterint sacramentis, duorum, an unius Christi; nuncupativi Christi Dei, an veri Christi Dei; adoptativi Christi Filii Dei, an proprii veri-

item *gurgulionem, columnamque* dixere. Cæterum pro gula communiter accipitur. Varro lib. ii De Re Rust., cap. 3 : « Hircus molliori pilo, et potissimum albo, ac cervice ac collo breve, gurgulione longiore. » Curculio quoque c loco g posito non raro effertur. Hinc belluones et parasiti, qui gulæ studiosius vacare consueverunt, *curculiones* dictos testis est Plautus, qui nomen comædiæ fecit *curculio*. Sed in viam redeamus. Blateranti Felici, et inania multa de adoptione Filii Dei Christi Jesu jactanti, non immerito Paulinus gurgulionem ei se dixit expressurum, id est guttur compressurum, ut nihil tale amplius valeat effutire.

que Christi Filii Dei. Hæreticus quippe iste aut duos **A** Christos Deos, nuncupativum scilicet et verum, et ex eo adoptivum filium; aut duobus modis unum Christum Deum, ex parte quidem verum, et ex parte non verum asserit eos prædicasse. Apostolus magnopere studuit redarguere Corinthios, qui unum Christum dividere conabantur. Sed quid mirum, si discipulos temerario ausu infamare non veretur, cum ipsos utique magistros Ecclesiæ, Petrum scilicet et Paulum audenter incriminare concisa perfidiæ ruga non erubuit fronte? Nam quia primus pastor Ecclesiæ, sicut longe supra præfati sumus, professus sit Jesum a Nazareth sanasse omnes oppressos a diabolo, et addiderit, *Quoniam Deus erat cum illo*, hoc est in illo, dicit hæreticus iste, non dixit, Deus erat ipse, sed *Deus erat cum illo* (Act. x, 38). Si **B** Deus, ait, ipse fuisset, nequaquam tantus Apostolus diceret, *Deus erat cum illo*, sed Deus erat ipse. Et quia Paulus scribit Corinthiis, *Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19), et hic, inquit, non dixit, Deus erat Christus; sed, *Deus erat in Christo*. Hujus dicti qualitas cuius sit præstigiosæ vesaniæ obvoluta stupore, prudenti non celatur lectori, quasi alius sit Deus in Christo, et alius sit homo Christus; convincitur ex eo quod protulit intimasse, cum ipse unus idemque sit Christus Deus et homo: licet sit aliud et aliud, divinum scilicet et humanum, per quod Deus et homo: unus tamen Jesus Christus Deus homo. Hæreticus nempe iste, non secundum gratiam Spiritus sancti, per quam locuti sunt apostoli, sensui apostolico suum **C** subdit, sed secundum propriam pravitatem suo perfido sensu sanctum molitus est corrumpere apostolicum sensum. Nam cum sit fides ex eo quod est fit, hoc est, ut efficiatur quod creditur, ne sit fides mortua sine capionis ^a effectu: iste quidem verbo tenuis tantummodo nudum putat fidei professionis efficere prærogativum. **159** Cum enim loquitur mendacium, de propriis loquitur, non attendens quantum differentius aliter sit Deum in electis suis per donum gratiæ habitare, a quibus et cum voluerit alta dispensatione aliquando recedit (licet non sit ei quandoque abesse, qui ubique per potentiam divinitatis semper adest) et aliter in Christo Jesu essentialiter habitare, a quo nunquam, quia unus est Deus et homo, **D** recedit. In illis quasi impuris hominibus post gratiam adoptionis: in illo autem ab ipso mysterio conceptionis in una persona inseparabiliter unito sibi habitat homine. In eo videlicet homine, qui nunquam non fuit Deus: nunquam coepit sic esse homo, ut

^a Ne sit fides mortua sine capionis effectu. Capiō verbum est legale et jurisperitorum, quod etiam *usucapio* dicitur, modum scilicet *capionis* exprimendo, nempe *usu*. Est autem *usucapio* per Modestinum ff. de usurpat. et usucapionib. l. 3: « Adeptio domini; per continuationem possessionis temporis lege definiti. » Quod tempus pro immobilibus productius et longius a legibus statuitur, brevius et contractius pro mobilibus. Hinc etiam nonnullis *Capio* immobilium *præscriptio* dicitur, mobilium autem proprie *usucapio*; quæ etiam definitur *acquisitio rei per usum*.

non fuerit semper Deus et homo. Semper ex quo coepit esse homo, permanet sempiternus Deus.

CAPUT XIX.

Arguit Felicem male usum sensu Hilarii, quem exponit.

Porro cum dicitur: *Deus erat cum ipso, et, Deus erat in Christo*, naturarum profecto per id diversitas distinguitur, non unius Dei indivisibile rescinditur nomen. Quid tibi videtur, o hæretice! Nanquid tam grande scelestissimi piaculi nefas parvi pendere inultum putas? Petrum accusas clavicularium regni cælorum? Paulo detrahis magistro omnium Ecclesiarum. Evangelistæ autem atque prophætæ, quorum inviolabilia non es confusus oracula mutilare, ipsi es ulciscantur de te. Helarium namque beate memoris Pectaviensis sedis antistitem cur lacerare non parcis? Post illud quoque, quod per Arium pertulit, cur illi nunc aliam minari exsilium? Nam in ea disputatione duodecim libri, in qua ille modis omnibus contradicit his qui Christum Filium Dei adoptivum conantur asserere, sumentes de sacra historia paternæ vocis testimonium, quia de Hebræorum electæ gentis prosapia, quasi de uno quolibet homine, qui per adoptionis gratiam vocatus est in sortem filiorum, loquitur dicens: *Filius primogenitus meus Israel* (Exod. iv, 22), ex eo ut illum infamare non desinis adoptivum Christum Dei Filium decaisse. Ais enim idem ipse in libro xii de eo quod dilectio et voluntas in filio sit adoptivo. Hoc ta dicis, non Helarius. Deinde autem ponis Helarii verba, sed non juxta ejusdem sensum doctoris. « Ubi enim, ait, nativitas est, ibi Filius meus dilectus. Ubi vero electio est ex gentibus, et adoptio [*Ad.*, adoptio] per voluntatem est, ibi Filius primogenitus meus » (Lib. xii de *Trinit.*, n. 15). In quibus verbis videtur tibi Helarium divisisse unum Christum more tuo, quatenus sit ex parte Filius Patris dilectus, et ex parte primogenitus non dilectus, sed per adoptionem filius, cum ille generationem natæ ex Deo Patre in dilecti nomine certatim distinguere ab ea, quæ dicitur adoptio, studuerit: et in primogeniti hoc in loco appellatione, vocationem illius populi præ cunctis gentibus factam per adoptionis gratiam, in Filii vocabulo voluerit demonstrare.

CAPUT XX.

Varias Hilarii sententiæ catholicæ suæ sententiæ assidulantis profert.

Prolixius igitur disceptationis super hoc negotio explicata serie, sic ait: « Nam licet ^b *primogenitus meus*, hoc est populus ille, de quo scriptum sit: longe

Vide Joannem Calv. Lex. Jurid. tam in *Capio*, quam in *Usucapio*. Ad hunc *capionis* legalem effectum respicere videtur Paulinus, et hoc velle significare: sicut acquisitio nascitur ex usu, et usus diuturnus signum est rei acquisitæ, ita signum possessæ fidei est usus ipsius per obedientiam mandatorum ostensus. Cum autem hujus *capionis effectus* deest (deest autem cum deest usus fidei), fides est mortua.

^b Nam licet, etc. Sensum Hilarii videtur potius Paulinus attendisse, quam verba: vel dicendum in exemplaribus nostris desse quæ adfert Paulinus:

tamen multumque differt *Filius meus dilectus*, et *Filius primogenitus meus*. Quoniam *Filius meus dilectus* naturaliter : *Filius autem primogenitus meus* Israeliticus quoque ille populus per electionem et voluntariam adoptionem. » Ecce ubi ille adoptionis vocabuli prærogativum, Israelitico videlicet gratis indultum populo a veri Dei nuncupatione satis idonee disputans evacuavit : ibi tu illum falsissima adstrues [Pro astruis] argumentatione insinuasse. Nam quia remoto nuncupativo veri Dei, et adoptativo proprii filii, Christum verum Deum verumque Dei Filium in libris pro causa fidei editis professus fuerit, nullus prorsus ignorat, qui eosdem libros diligenti lectitare studuerit cura. In septimo namque operis sui volumine inter cætera sic ait (Lib. VII de *Trinit.*, n. 9) : « Verbum enim, quod caro factum est, nihil aliud quam Deus est. **100** Non est hic deputata, aut assumptæ nuncupationis relicta suspicio. » Et paulo post : « Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis locum invenit ? » Et lib. VIII sic : « Non potest aliud quid diversius Christus esse quam Deus est. Deus igitur Christus est. » Et rursus : « Si per naturam Dei Christus tibi Dominus est, habes Spiritum sanctum. Si vero per adoptivum nomen hic Dominus est, Spiritu sancto carens, Spiritu erroris animaris. » Idem ibi : « Christus ex Deo Deus, hoc totum est ipse quod Deus est. » Et lib. IX : « Natus igitur unigenitus Deus ex virgine homo. » Idem in eodem : « Neque post hominem in Deo non totus homo, totus Deus. » Idem ibi : « Quæro igitur quid sensum moveat, ne verus Deus Christus sit ? » Et rursus (Lib. X), « Homo itaque Christus Jesus unigenitus Deus per carnem et verbum, ut hominis Filii, ita et Dei Filii. » Idem ipse in libro X : « Apostolica fides novit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium : scit dispensationem, sed nescit divisionem. Non patitur Jesum Christum, ut Jesus non ipse sit Christus, nec Filium hominis discernit a Filio Dei. Nec Christum aliud credere quam Jesum, nec Jesum aliud prædicare quam Christum. » Et lib. XI : « Ignorat Deum Christum, qui ignorat Deum natum. » Idem ibi : « In se enim eum Deus glorificavit, id est in ea natura, qua Deus est [Al., qua Deus est quod est],

sed primum vero similis quam secundum. Qui enim fieri potest, ut nullus codex supersit qui hæc habeat, cum tamen codices mss. tantâ diligentia ætate ista, sint omnes excussi? Verba Hilarii ex editione Patrum BB. hæc sunt. *Nam licet, primogenitus meus de eo scriptum sit : longe tamen multumque differt : filius meus dilectus, et filius primogenitus meus. Ubi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus : ubi vero electio ex genibus et adoptio per voluntatem est, ibi filius primogenitus meus : Hic quod suus est, ad primogenitum est : illic quod suus est ad filium est. Et in natiuitate filius primum suus et sic dilectus : et in electione filius primum primogenitus et sic postea suus, ut adoptato ex omnibus populis filio Israel proprium esset, quod primogenitus est : nato vero uni Deo manifestum sit proprium esse quod filius sit.* Exhinc conjice Paulinum ad mentem Hilarii respexisse potius, quam ad verba, ut et in sequentibus quandoque facit, quod in margine notavimus.

* Lib. X, num. 52, sic lego : *Ecclesie fides apo-*

A ut sit Deus omnia in omnibus. » De his igitur ista sufficiant.

CAPUT XXI.

Auctoritatem Ambrosii allegat et exponit : arguit Felicem Ambrosii lectionem corruptisse.

Beatus namque Ambrosius senioris perversique hæresiarchis debellator Ausentii, junioris nunc, quippe post mortem, licet alterius in persona, sed non alterius in perfidia, præliator, in commentaria profecto Evangelii Lucæ expositione illum, id est, Christum, proprium Dei Filium veraciter confitetur. Cui, hoc est sibi, ipse per Psalmistam Patrem dixisse commemorat, dicens : *Filius meus es tu : Ego hodie genui te* (Psal. II, 7). Nec in eo quidem datur tibi facultas refellendi more tuo quasi secundum divinam tantummodo ante sæcula generationem hoc dictum fuisset, licet posset de illa non inconuenienter intimatum videri. Verumtamen ex præcedentibus et subsequentibus circumstantiis, de secunda, quam temporaliter pro nobis suscipere non abhorruit, natiuitate prædictum hoc rectius intelligi non inhietur. Nam, *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, et postula a me, et dabo tibi gentes* (Ibid. 6, 8), et cætera, ad magnum pietatis sacramentum, quod per dispensationem carnis apparuit in mundo, perspicue advertitur procul dubio pertinere. « Quis est, inquit Ambrosius, ille proprius Dei Filius nisi cui dictum est : *Filius meus es tu : Ego hodie genui te ?* (Lib. III epist. in Luc. n. 9.) Ecce sanctum Ambrosium verissimum heri et hodie, et deinceps Jesu Christi Domini testem, nostræque consentaneum fidei assertorem, quem tu perversis cavillationibus falsissimi putabas tui fautorem testimonii, illum unum eundemque audio proprium profteri Filium Dei, cui ante omnia sæcula a Patre dicitur, *ex utero ante luciferum genui te* (Psal. CIX, 3). Et in fine sæculorum Dominus dicit : *Filius meus es tu : ego hodie genui te.* Hodie enim tempus infra tempus significat : ante vero omnia tempora præcedit, licet sit soli Deo hodie omne tempus deputandum. In libro autem de Incarnatione Domini sexto (cap. 3, n. 35),^b quia Christus verus sit Filius, sic ait : « Adversus, inquit, omnes hæreses generalis

stolicis imbutæ doctrinis novit, etc. Sed et cætera summam collegit Paulinus.

^b In libro de Incarnatione Domini sexto. Quare Paulinus noster hunc librum sextum de Incarnatione appellaverit, cum unicus communiter habeatur, et ab aliis sejunctus reponatur, certo definire non auisim. Suspiciari tamen licet in causa fuisse, quod olim, et forte in exemplari Pauliniano, quasi sextus additus fuerit quinque libris, quos de fide inscripsit. Cum enim unum et idem sit argumentum cum librorum de fide, tum tractatus de Incarnatione, et utroque in loco agat de Dei incarnati divinitate, quam contra hostes eosdem defendere et vindicare satagit, nempe Arianos præcipue, probabile est ab aliquibus librariis factum fuisse quod suspicamur, et tanquam librum sextum annumerasse libris de fide librum de Incarnatione. Adde Ambrosium ipsum consequentiam librorum et connexionem insinuassee his verbis quæ habet hoc ipso libro de Incarnat. cap. 7, num. 62 et seq. « Possem latius persequi, sed ve-

ista est fides, quia Christus est Dei Filius, et semper natus ex Patre, et natus ex virgine. » Et paulo post : « Cum Deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit non divisus, sed unus : quia utrumque unus et unus in utroque, hoc est, vel divinitate, vel corpore. » Idem ibi (C. 7, n. 71) ipsius quasi Domini verbis usus : « Deus igitur ante carnem, Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ. » Idem in eodem : « Nunquid cum in eo inaginem Dei, crucemque veneramur, dividimus eum? » Illud autem ejusdem venerandi doctoris testimonium, quod in tuis insertum litteris non ignoratur, quod tibi quasi præstabilius videbatur tuæ consulere pertinaci objectioni, in eo quod Christum adoptivum Dei Filium usurpare non cessas, quia dixerit : « Nam ipso usu nostro est adoptivus filius et verus Filius. » Tu vero vitiose more tuo posuisti : « Nam ipse, ais, usu 161 nostro est adoptivus filius. » Ipse pro ipso exarasti, quasi de Christo virum istum dixisse anilibus frustratus ineptiis putasti. Cum in ea disputatione, in qua hoc capitulum studuit promulgare, nihil de optionis prærogativo linguæ flavello ^a inspicitur ventilasse; sed contradicentibus sibi obsistens, qui naturæ vocabulum in Dei appellatione sacris insertum foliis minime posse reperiri conjectare conabantur : ac per hoc coacervatis plurimis divinarum rerum documentis, quibus luce clarius revicti satis abundeque sufficere non fuit invalidum, voluit etiam communi duntaxat usu locutionis refellentia perfidorum obstruere nihilominus ora. Ait enim : « Ipso usu nostro est adoptivus filius et verus Filius. Adoptivum filium non dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura esse filium, qui verus est filius. Ergo, ait, naturam et substantiam esse [Al., substantiam esse divinam] divina probavimus lectione. » (Lib. de Incarn. Dom. Sacram. cap. 8, n. 87, 88).

CAPUT XXII.

Adducit pro sua sententia Hieronymum.

Felicissimæ nempe recordationis, celeberrimæque vitæ mirabilis, beatus nimirum Hieronymus, variis linguarum perspicue insignitus loquelis, in sacris scilicet litterarum suarum apicibus, ubi quandoque de negotio orthodoxæ fidei disputationis stylum suscepisse dignoscitur, semper Jesum Christum Dominum nostrum et verum Deum et verum Dei docuisse Fi-

reor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut proluxa videantur. Fortassis enim dicat aliquis : Nonne de Patris et Filii divinitate quinque illis, quos scripsisti, libris conclusurum te esse promiseras? Sed quid faciam, cum quotidie novas seminant questiones? Non præterit sponsio, sed astringit objectio. Nam quemadmodum potest finis esse responsi, si modus nullus objecti sit? et tamen de Patris et Filii divinitate consummaturum responsum in superioribus me sponderam : hoc autem libro de Incarnationis Dominicæ sacramento plenior, sicut debuit, facta digestio est, etc. » Viden' quomodo ipsum librum quasi pro sexto ipsemet Ambrosius recognoscat?

^a *Linguæ flavello, pro flabello, b in v consonantem mutato, ut passim videre est. Instrumentum, quo fit ventilatio. Terentius in Eun. v. 594 :*

lium sincerissima acutæ mentis ejus ingenia protestantur. In libello quippe commentariorum primo, cujus titulus de Evangelio inspicitur evangelistæ Matthæi, textum succincte locutionis ipsius evangelistæ verba ponens retexit ita : *Liber, inquit, generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 1, 1).* Et paulo post : « A carnalibus autem cœpit, ut per hominem Deum discere incipiamus. » (*Comment. in Matth. lib. 1, cap. 1.*) Quid est dicere, *Per hominem Deum discere*, nisi quia non purum tantummodo hominem Christum Jesum, sed sicut verum hominem, ita et verum Deum, unumque eundemque intellegamus? Idem ipse in eodem volumine : « Si autem Salvator eadem prædicat quæ Joannes Baptista ante prædixerat, ostendit se ejusdem Dei esse Filium, cujus ille propheta sit. » Idem ibi, « Scribæ, inquit, quia hominem putabant, arguunt eum blasphemix. Sed Dominus videns cogitationes eorum, ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere. » (Ibid. cap. 4.) Et quia juxta Pauli vocem, omnis plenitudo divinitatis in eo habitat corporaliter, intellexit vir iste famosæ subtilitatis discretor cum admirationis insignibus, pro eo quod flagelli verbera ejecta fuisset ab eo turba de domo Patris ejus, « igneum quid atque sidereum radiasse ex oculis ejus, et divinitatis majestatem ejus in facie refulsisse. » Idem ipse, « Et hoc, inquit, considerandum, quod centurio ante crucem in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur : et Arius in Ecclesia prædicat creaturam (Lib. III, cap. 21) : tu, o infelix, nuncupativum et adoptivum, non verum Deum verumque confiteris Filium Dei. »

162 CAPUT XXIII.

Testimonia profert ex Augustini libris.

Denique beatæ memoriæ Augustinus doctor mirabilis, in primo et secundo Prædestinationum Libro, quia Christus Jesus verus Deus, verusque sit Dei Filius, quemadmodum in cunctis opusculis suis docuisse studiosum non fefellit lectorem, ita finiit, dicens : « Nonne faciente ac suscipiente Verbo ipse homo, ex quo esse cœpit, Filius Dei unicus esse cœpit? nonne de Spiritu sancto et virgine Maria Dei Filius unicus natus est? » (cap. 15, n. 30). Idem in libro ^b secundo : « Fidelis, inquam, qui in eo veram naturam credit et confitetur humanam, id est no-

Cape hoc flabellum, et ventulum hunc sic facito ; quod erat officium ancillarum, quas *flabelliferas* vocat Plautus in Trinum. v. 254, de quibus vide Laurentium Pignorium com. de servis cap. 20 quod matri Paulæ morienti præstitit filia Eustochium laudata a Hieronymo in epitaph. Paulæ :

*Ipsa assidere lectulo, flabellum tenere
Omnium ancillarum prævenire officia.*

Sed translate ut Paulinus, utitur quoque Tullius in Orat. pro Flacco. « Usque eo orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum esset Meandrius, cujus lingua quasi flabello seditionis illa tum est egentium concio ventilata. »

^b *In libro secundo. Verba Augustini hic a Paulino allegata sunt in libro De bono perseverantiæ, ut fideliter apponimus in margine. Cur autem dicatur se-*

stram, quamvis singulariter suscipiente Deo Verbo, **A** ia unicum Dei Filium sublimatam, ita ut qui susce- pit, et quod suscepit una esset in Trinitate persona. » (Lib. *De bono perseverantiæ*, n. 67.) In ea itaque, quæ inscribitur *ad Petrum* ^a epistola, in qua specia- liter catholicæ fidei sincerissimam regulæ seriem delegavit, inter cætera sic ait : « Natus enim de Patre Deus Verbum, natus est de matre Verbum caro factum. Unus igitur atque idem Deus Dei Filius, natus ante sæcula, et natus in sæculo, et utraque nativitas unius est Filii Dei. Verum etiam de eodem matris utero idem Deus homo exivit, et in sepulcro idem Deus homo factus jacuit, et ab inferis idem Deus homo factus die tertio resurrexit. » (Fulgentius *de fide ad Petrum*, cap. 2, num. 10, 11.) Attende nunc quod dicitur, si aliqua tibi rationalis creaturæ portio remansit. Nonne tu dicis, quod homo ille Christus Jesus, susceptus a Verbo Dei non sit ab ipsa virginalis uteri origine Deus et conceptus et natus, et ideo non verus, sed adoptivus credi illius a te perfidius deleratur [deliratur]? Beatus namque Augustinus veridicus asserit prædicator, *Ex quo esse cepit*, haud dubio in utero virginis, *Filius Dei unicus esse cepit. Esse cepit* quod dicitur, non secundum quod Deus est intelligi datur, sed per id quod homo fieri tempora- liter voluit. Et ille qui esse cepit homo, qui semper erat Deus, unicus ab Augustino, non adopti- vus Dei Filius prædicatur. Unicus namque vel uni- genitus, proprietatis non adoptionis censi vocabu- lum demonstratur. Idem in eadem præfata epistola (num. 16), « Quibus, inquit, verbis explicabitur car- nis illius excellentia singularis, cujus divina est ex ipsa sui conceptione persona; quia sic Verbum caro factum est, ut una persona esset cum carne sua, uni- genitus ac sempiternus Deus, ipsa suæ carnis con- ceptione conceptus. » Et paulo post (num. 17) : « Deus unigenitus, qui dum conciperetur, veritatem carnis concepit ex Virgine : ista causa est, qua Deus factus est filius virginis Mariæ, et Maria virgo mater facta est Unigeniti Dei. » Tu dicis filium hominis,

cundus de prædestinatione, ut facit hic et Paulinus noster, vide admonitionem præfixam huic libro, tom. X Patol., col. 995.

^a *In ea quæ inscribitur ad Petrum epistola.* Hæc ut et subsequentes sententiæ non sunt Augustini, sed Fulgentii, ut accurate notamus inter parentheses. Liber enim seu epistola *de fide ad Petrum* Ful- gentio ascribitur. Verum apud veteres adeo opi- nio invaluit esse Augustini, ut inter ejus opera pas- sim recenseatur et in mss. et in typis vulgariis edi- tionibus : unde mirum haud sit Paulinum pro opere Augustini illam habuisse. Videnda est autem PP. Be- nedictinorum admonitio huic operi præposita in ap- pendice, tom. VI Oper. August., Patrologiæ autem tom. XL. Vide quoque Joannem Molanum in Præfat. Oper. Fulgentii § 6, et observationem Bellarmini de Scriptor. Eccles. in Augustini tom. III. Cæterum quod affertur citari librum sub Fulgentii nomine a Ratramno, sive Bertramo monacho Corbeiensi in lib. De corp. et sang. Domini, non nimis urget, cum Ra- tramnus aliquot annis posterior sit Paulino, et flo- ruerit, ut habet Trithemius, temporibus Lotharii circa an. 830. Ideoque si auctoritate veterum tantummodo res esset dirimenda, potius Paulino vetustiori scri-

PATOL. XCIX.

hoc est filium virginis, nuncupativum Deum et ado- ptivum filium; Augustinus vero Deum unigenitum appellat. Idem ibi (cap. 9, n. 52), « Patrem, ait, so- lum esse qui dixit : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* : Filium solum esse super quem illa vox solius Patris sonuit, quando in Jordane se- cundum carnem baptizatus est unigenitus Deus. » Ecce Augustinus illum, qui in Jordane secundum carnem baptizatus est, super quem paterna into- nuit vox, et Spiritus sanctus in specie columbæ des- cendit, unigenitum Deum constitetur. Tu affirmas Augustinum dixisse adoptivum filium in Jordane baptizatum, super quem paterna *Filius* insonuit vox. Hinc rursus in libello fidei suæ, ^b qui inscribitur contra omnes hæreses : « Pater est, inquit, cujus vox hæc est audita de cœlis, *Hic est Filius meus, in quo bene complacui, ipsum audite* : Filius est qui ait : *Ego a Deo exivi et a Deo veni* : Paracletus est ipse, de quo Filius ait : *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet.* » Quis autem ille sit Augustinus, qui super adoptivum dicat paternam intonassem vocem, nescio : sed et illum tecum scire Augustinum dedi- gnor. Hunc autem Augustinum recipit, qui per cun- ctam mundi latitudinem clarus in rebus divinis habe- tur. Idem ipse (Fulgent. *De fid. ad Petrum*, cap. 17, n. 60) : « Deus enim Verbum non accepit personam hominis : persona divinitatis accepit temporalem sub- stantiam carnis. Unus est ergo Christus Verbum caro factum, qui est ex patribus secundum carnem super omnia Deus benedictus in sæcula. » Idem ibi (num. 61) : « Firmissime tenes et nullatenus dubites non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero virginis, priusquam susciperetur suæ carnis acceptione concepta. » Nihil fortius sacratiusque de Unigeniti incarnationis mysterio explicari potest. Quia Dominus Christus Jesus ipse sit Deus verus, ita in expositione psalmi tertii (num. 3) idem doctor egregius delegavit : « Gloriam, inquit, suam Deum dicit etiam ille, quem sic ille suscepit Dei verbum, ut simul cum illo Deus fieret. » In Tractatu videlicet

ptori, quam Ratramno fides esset habenda. Sed ob hoc non certamus. Sufficit nobis Paulinum opinio- nem communem secutum excusatione dignum ha- beri.

^b *In libello fidei suæ, qui inscribitur contra omnes hæreses.* Elenchum totum evolvi operum Augustini tam Lovaniensis, quam novissimæ PP. Benedictino- rum Parisien. editionis, nec tamen reperi vel in ge- nuinis, vel in supposititiis fœtibus sancti hujus Patris epistolam, tractatum aut librum aliquem, qui *Libel- lus fidei* inscriberetur, vel *contra omnes hæreses*. Sed neque Possidius in indiculo operum Augustini hu- jusmodi operis meminit. Cujus autem sit, usque modo me latet. Sapit Fulgentium, sed hæc verba in Fulgentio non invenio. Forte sensum proferre, non verba voluit; et quidem alia non absimilia in eo re- peries; ita ut, cum præcedentia et subsequencia sint Fulgentii in lib. De fide ad Petrum, probabiliter liceat suspicari ad mentem Fulgentii, seu putati Augu- stini scribere voluisse. Vocat autem *Libellum fidei suæ*, quia revera *de fide* inscribitur. Et quia fidei capita, quæ exponit, fere omnes hæreses percellunt, *contra omnes hæreses inscriptum* (pro scriptum) dici.

psalmi vigesimi noni habes ita : *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* « Quis nescit, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus? Dominus ille non vobis vilescat. Crucifixistis, flagellastis, sputis illinistis. spinis coronastis, et cætera, custodes ad sepulcrum deposuistis : ipse est Deus. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* » Sed et alibi Davitici carminis odola^a huiusmodi non abnuitur concrepasse. *Ploremus, cecinit, coram Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster (Psal. xciv, 6, 7).* Et illud : *Benedictus, qui venturus est in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit nobis (Psal. cxcvii, 26, 27).* In libro autem qui Enchiridion Græco nuncupatur seu inscribitur stylo, quia Christus Jesus unicus et verus Dei Filius, semper ex quo cœpit esse fuerit, hoc modo inter plurima professus edocuit (Cap. 36). « Nempex quo esse homo cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius, et hoc unicus et propter Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique **163** Deus. » Cum vero dicit, *Et hoc unicus et utique Deus*, tuum profecto stultiloquium catholico os conteret pugno, qui factum Deum hominem nuncupativum Deum et adoptivum filium non desinis^b summare. Et paulo post (Cap. 38) : « Homo autem natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, utraque substantia, divina scilicet et humana, Filius est unicus Dei Patris omnipotentis. » Unicus in utraque substantia, non adoptivus, secundum Augustinum. Et quoniam non juxta tuam recordiam alterius egerit per baptismum natiuitatis exordio, humanum ait genus non posse a lege peccati absolvi, « nisi per unum mediatorem Dei et hominum, qui solus potuit ita nasci, ut ei non opus esset renasci (*Ibid.* cap. 48). Tu asseres [*Pro asseris*] duas sustinuisse temporaliter generationes, unam ex virgine, in baptisate alteram : Augustinus docuit ei non opus esse per baptisma renasci. Idem alibi (*Id.*, tract. 78 in *Joan.*, n. 3) : « Sicut enim unus est homo anima rationalis et caro, sic unus est

^a *Carminis odola*, forte pro *odula*, id est *parva oda*, quæ est cantio, cantilena, a Græco ὠδή. Sed, fateor, male conveniunt *odola concrepasse*. Ni mavis duplici ll *odolla* scribere quasi respicere voluerit ad speluncam illam sæpe in Scriptura inemoratam, in quam se recipere David sæpe consueverat, et in ea laltare; et allegorice dixerit *concrepare odolla*, quatenus inibi quoque psalmos David cecinerit, et spelunca *odolla* eo cantu concrepaverit. Forte prius, ut planius, ita et verius.

^b *Non desinis summare*, puto pro *adhortari*. Du Cange in Glossar. submonere, adhortari, ex Gall. *sommer*. Grardus Machetus episcopus Castrensis epist. 352 : « Monui patrem ipsius *summando* et recommendando, ut filium suum hortaretur intrare collegium. » *Non desinis ergo summare* est Paulino non desinis *adhortari*, *inculcare*, ut credatur, et adeo moleste refricis tuo stultiloquio. ut merito os tuum pugno sit contundendum.

^c *Non*, inquit, *per adoptionem hæc facta sunt*. Locus hic Athanasii difficultate non vacat. Etenim versio Petri Nannii in edit. Colonien. an. 1686, pag. 587, tom. I, sic habet : « Hæc autem fictione non agebantur, absit, quemadmodum nonnulli existimaverunt, sed ut vere, et per verum Salvatorem hominem totius hominis salus conciliaretur. Nam si fic-

Christus Deus et homo. Ac per hoc Christus est Deus anima rationalis et caro. » Iste dicit, Christus est Deus anima rationalis et caro : tu vituperas apostolum Paulum habitare Deum dixisse in Christum, non Christum fuisse Deum confessum. Idem ipse in sermone septimo, cum tractaretur Evangelium κατὰ Joannem, quia Christus unicus, et non adoptivus sit Dei filius, « Oportebat, ait, ut ille baptizaret, qui est Filius Dei unicus, et non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt unici. Unicus habet potestatem adoptati ministerium (*Id.*, tract. 7 in *Joan.*, n. 4).

CAPUT XXIV.

Docet hæresim Felicis jam perculsam anathemate Damasi papæ. Affert loca quedam Athanasii alterata ab eodem Felice, et monet quomodo intelligenda.

Beatus igitur Damasus papa in ea videlicet epistola, quam ad Paulinum Antiochenæ sedis direxerat episcopum, ita præcedentibus subnectens sequentia intonuit dicens : « Anathematizat catholica Ecclesia et eos, qui duos in Salvatore filios consistunt, id est, alium ante incarnationem, et alium post assumptionem carnis ex virgine, et non eundem Dei Filium et ante et postea consistunt. » Hujus nimirum anathematis fulmine tuum percutitur nihilominus caput, qui verum Filium ante incarnationem, adoptivum vero post incarnationem perfida confiteris lingua. Verus enim et adoptivus duo sunt, non unicus Filius. Virum egregiæ generositatis præcipuum, rectæque fidei cultorem, Athanasium videlicet Alexandrinæ sedis antistitem pro causa fidei prolixius in ea, quæ ad Epactetum episcopum inscribitur, epistola, luculento disputasse stylo, nostri non constat ingenio celatum. Cujus in libello qualicumque, non tamen sanæ fidei tuæ, mentionem insertam non me abnego inspexisse : ac per hoc ipsum quod inibi bene ab illo editum, sed non **164** bene a te ejusdem viri capitulum recensitum legisse me recolo, his subnecti non ab re syllabis æstimavi. « Non, inquit, per adoptionem hæc facta sunt, absit, sicut quidam existio-

ne et simulacro tenus Verbum in corpore fuit secundum istorum opinionem, et si quod fictione agitur, imaginarium est, sequitur omnino et apprehensu facile est, hominum salutem et resurrectionem esse rem opinariam apparentemque. » Ubi ne verbum quidem de *adoptione* habet. Contractior est versio, quam affert Paulinus noster : insuper *adoptionis* vocabulo utitur non semel. Expende Græca : Οὐ θέσει δὲ ταῦτα εἶναι, μὴ γένοιτο, ὡς τινες πάλιν ὑπέλαβον. ἀλλ' ὅπως ἀληθεία ἀνθρώπου γενομένου τοῦ Σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία εἶναι. Ἡ γὰρ θέσει ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ λόγος, κατ' ἐξουσίαν, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστίν, εὐρίσκειται δοκῆσαι καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγόμενα, etc. Qui textus ad verbum translatus a nobis sic effertur : *Non adoptione hæc facta sunt, absit, ut quidam e contrario suspicati sunt, sed omnino et revera homine facto Salvatore, totius hominis salus facta est. Etenim si adoptione erat Verbum in corpore secundum illos (quod vero adoptionis dictum, phantasia est) invenietur apparentia et salus et resurrectio hominum dicta. Huic ferme verbali versioni magis accedit ea Paulini, quam Nannii, qui periphrasi utitur et circumlocutione. Ast, fateor, ne scrupulus angit, qui ex contextu exoritur. Scio θέσει (quo in verbo cardō difficultatis vertitur) pro *adoptione* non raro accipi. H. Steph. in Th. L. G. tom. III,*

timaverunt; sed sicut est veritas, homine facto Salvatore, totius hominis salus facta est. Si enim adoptione erat in corpore Verbum secundum illos (quod autem adoptione dicitur phantasia est) reputetur et putative salus.) Et tu adjecisti de tuo: «Et hic quid melius loqui potuit, cum adoptionem non a corpore, in quo erat Verbum, sed ab ipso verbo evacuavit?» Ego autem dico, etsi ille quid melius, quia non semper per adoptionem, sed in veritate homine facto Salvatore, totius hominis factam perdocuit salutem. Et tu quid pejus ac scelestius, quam quod verbum non in proprio, quod ex virgine assumendum essentialiter, proprium suumque fecit corpore, sed in adoptivo asseris habitasse? Nosse velim, sed non a te, quid est quod dicit, non per adoptionem hæc facta sunt, et exprobrat, absit. Tu dicis quod secundum divinitatem dictum sit, non per adoptionem facta sunt. Quid attinet, quæso te, ad divinitatem Verbi, hæc facta sunt? Non dixit, hoc factum est, ut de Verbo dictum posset videri. Hæc namque facta sunt pluraliter prouuntiantur. Verbum autem singulare est vocabulum. Cur non caute temperatiusque primum perpendis quid sit, rectiusque vera dixit verbi? Cur non secretius tecum invocato sancto loqueris Spiritu, et sic ex dono gratiæ ejus in publico, quasi soluto, ante quidem per silentium ligato velamine linguæ salubri, conceptum efferens divini roris infusione sermonem? An nescis, quia omne vasculum, quod aperto caret vel ligatura, immundum procul dubio Domini lege docetur (Num. xix, 15)? Non igitur per adoptionem hæc facta sunt, quoniam cessante omni necessitate adoptionis in Dei Filio, per sacramentum incarnati mediatoris facta sunt infirma nostra fortia, facta sunt terrena cœlestia, carnalia transierunt in spiritalia. Multa enim ab eo superius quodammodo præmissa sunt, quibus subiicit: *Hæc autem facta sunt.* Disputans denique qualiter ad se verbum referebat quidquid corpus proprium verbi humanum in veritate assumptum patiebatur: qualiter et impassibilis pati, et immortalis mori, et infatigabilis fatigari, et insepultus potuit in corpore suo sepeliri, et in his similia. Et ideo subinfert: *Non per adoptionem hæc facta sunt, absit.* Licet aliter in nostris codicibus exarata valeant contemplari. Idem ipse in Libello fidei suæ (lib. ix), in quo alternatis vocibus quasi dialogice contra hæreticos disputans, inter cætera et post multa ita subinfert: «Incarnatus est, inquit, Unigenitus secreto illo mysterio, quod ipse novit. Nostrum namque est credere, illius nosse. Ac sic ipse Deus

col. 1474 et 1475 ait: «*Σὺς θεὸς* de re quæ natura sua non est, dicitur, cum ab Appiano (teste Budæo) accipitur pro *ἰδιότητα*; nam *θεῖον* *ἰδιότης*, et *ἰδιότητα* ejus est cui nullos natura dedit liberos, sed qui alienos in suam familiam adsciscit et adoptat.» Et ipse Budæus in com. L. G. col. 240 *θεῖον* *παῖδα* pro *adoptione* habet. Verum textus Athanasii non præcise de adoptione Filii Dei Christi Jesu loquitur, sed de veritate corporis ejus. Et pergit probare ex verbis ipsius Domini in passione prolatis, *Quid me cædis?* et ex iis quæ dixit post resurrectionem exhibendo discipulis vulnera, *palpate et videte*, quæ præcedunt et sequuntur verba allata a Paulino, corpus

A verbum totum suscipiens quod est hominis, nomen sit: et assumptus homo totum accipiendo quod Dei est, aliud quam Deus est esse non potuit.) Si ergo Deus verbum totum suscipiendo quod hominis est, homo est: et assumptus homo totum accipiendo quod Dei est, Deus est ubi, quæso te, in hoc sacramento nuncupativi Dei, vel adoptivi filii vocabulum jus sibi valebit privilegii vindicare?

165 CAPUT XXV.

Doctrinam Cyrilli Alexandrini perpendit et laudat.

Cyrillus denique ejusdem sedis episcopus in epistola ad Nestorium missa inter cætera sic ait (*Epist. 8, vel concil. Ephes. par. 1, cap. 8*): «Neque enim natus est homo communis de sancta virgine, et tunc demum inhabitavit in eo Verbum; sed in ipsa vulva uteroque virginali se cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem, carni suæ nativitatem suam faciens:» et post pauca: «Non quia in corruptione ceciderat, quod absit; sed quia ejus surrexit corpus: ita Christum unum et Dominum confitemur, non tanquam hominem cum Verbo adorantes: quia non est alienigenum a Verbo corpus suum, cum quo ipsi etiam assedet Patri.» Tu vero cum autumas Christum non verum Deum, sed subjectum vero Deo, duos non unum Christum divisibiliter conjectare videris. Beatus Cyrillus tertii concilii auctor non hominem et Verbum duos Christos, alterum sublimem, alterum subditum; sed Deum et hominem unum eundemque confessus est Christum.

CAPUT XXVI.

Leonis papæ testimonia.

Leo igitur venerabilis papa, orthodoxæque fidei mirabilis suffragator, in tomo sane pleno sinceræ fidei veritate, quem ad Havianum Constantinopolitanæ urbis episcopum ob Eutychnianæ perfidiæ destinavit, inter cætera et post multa quia Christus Jesus in vera hominis natura, non nuncupativus, sed verus sit Deus, exsecutus est ita (*Epist. 10 ad Havian. cap. 3*): «In integra, iniquens, veri hominis perfecta que natura verus natus est Deus, totus in suis, totus in nostris.» Licet tu illum falso in quadam astipulasse epistola asseras, adoptionem in capite, hoc est in Christo præcessisse. Quod quidem ita non esse perspicue ex ipsa verborum connexionem ultro citroque eidem subjecta capitulo videri non ambigetur. Idem ipse in quibusdam synodalibus litteris Petri fidem exponens, sic ait (*Epist. 15 ad Ephes. synod. 11*): «Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi.

Christi Jesu non fuisse phantasticum, sed reale et verum. Igitur *θεὸς* hic non proprie adoptionem importat. Cæterum, cum Felix hoc loco Athanasii abuteretur, ut Paulinus ostendit, non male procedit ipse Paulinus lectionem adoptionis usurpando, et suis telis hostem impetendo. Insuper non in corpore adoptati, sed veri filii hæc facta fuisse, optime infert ex Athanasio in capituli progressu Paulinus. Viderat tamen ipse variantem et geminam lectionem Athanasii, cum ait: *Licet aliter in nostris codicibus exarata valeant contemplari.*

«*Rectiusque, vera dixit verbi.* Hic aliquid deesse videtur. Quid desit autem non est facile divinare.

Hoc est, ait, tu qui vere es Filius hominis, idem vere es Filius Dei vivi. Tu, inquam, verus in Deitate, verus in carne, et salva geminæ proprietate naturæ, utrinque unus. » Idem in homilia, quæ nuncupatur de Domini natale (serm. 3, cap. 2) : « Proinde, ait, qui in forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo. Sed utrumque Deus de potentia suscipientis, utrumque homo de humilitate suscepti. » Et quoniam non sit alter habitator et alter habitaculum, sicut tu, cum ex propriis loqueris, asseris mendacium, sanctumque mentitus es Cyrillum docuisse, in eadem homilia ita profatur, dicens (cap. 1) : « Nec sic creatura in societatem sui creatoris assumpta est, ut ille habitator, et illa esset habitaculum, sed ita ut naturæ alteri altera misceretur. Et quamvis alia sit quæ suscipitur, alia quæ suscipit; in tantam tamen unitatem convenit utriusque diversitas, ut unus idemque sit Filius. »

CAPUT XXVII.

Fuse prosequitur Gregorii papæ auctoritates.

Melliſuæ recordationis beatus papa Gregorius, ore dulcisonus, eloquentiæ venustate præcipuus, verborum frugalitate clarissimus, sanctitatis insigni gratissimus, fidei puritate præfulgidus, in latissima nimirum famosæ lectionis serie licet sparsim Dominum, tamen Jesum Christum et verum Deum, et verum eundemque Dei Filium, cassato omni ab eo nuncupationis atque adoptionis præconio, voce confessus est apostolica (*Moral.* lib. iv, c. 11, n. 18; *k̄v*: xxxv, c. 14, n. 24; et in *Expos. psalm.* v, n. 1). Sed et illius tu nisus es vomitu vesaniæ tuæ pulchritudinis fœdare decorem, referens eum Christum et Ecclesiam docuisse unam personam. Hoc enim est verum, quia suum est; sed non secundum tuum prælibatum est sensum. Tu tamen alibi adjecisti quod tuum est, et unus homo unave caro, Paulumque astruis Christum et Ecclesiam unum hominem prædicasse (*Epnes.* v, 23-32). Ex quo videris abrumpere Christum addi essentialiter personam, si Christus et Ecclesia unus est homo, unave nimirum caro. Tolerabilius quippe ferendus eras, si significantius addidisses, et quasi unus homo, propter unius capitis multorum diversitatem membrorum. Non ergo est Christus et Ecclesia unus homo, unave juxta te caro, sed quasi unus homo. Tu autem ideo fingens fateris et unus homo unave caro, ut Christum et Ecclesiam unum te hominem Christum perversis allegationibus separares. Aliud nempe est, sed et longe aliter intellegi datur Christum et Ecclesiam, juxta Pauli vocem, caput et corpus typice unam esse persona, et aliter Verbum caro factum, hoc est Deum homine facto, unam esse Christum personam cum Deo, ac per hoc Christum esse veraciter Deum. Sed et illud, quod ex apostolica doctrina tuis intexuisti commentis, quoniam **166** *membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et ex ossibus ejus* (*Ibid.* 30), non ad illud corpus illamve carnem, ut tu satagis, referre recte putabitur. Quod assumpsit Verbum caro factum suum proprium corpus suamque propriam carnem veraci-

A ter fecit. Sed figuraliter de electis ejus accipi potest, vel propter utrumque sexum, vel certe juxta meritum diversitatem, quatenus alii carnis ob infirmitatis molliorem sexumque teneriorem, alii vero ossis propter fortitudinis roborem non inconvenienter nomine valeat nuncupari. De quibus utique Ecclesiæ voce per Psalmistam dicitur : *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* cxxxviii, 16). Et rursus, *benedixit omnibus timentibus se Dominus, pusillis cum majoribus* (*Psal.* cxiii, 13). Denique idem mirabilis doctor in primo Moralium librorum volumine quia Christus Jesus non per adoptionem collati prærogativi, sed in veritate Dei sit Filius, inter cætera fassus est ita (Cap. 18, n. 26) : « Omnes, inquit, qui in fide Deo nascuntur, superat; quia non ut cæteros adoptio, sed natura illum divinitatis exaltat. » En vir sanctus fide recta, Deoque plenus, hominem namque Christum de virgine Deum hominemque natum, non ut cæteros purosque homines ob indultæ adoptionis donativum, sed per naturam illum divinitatis in Dei Filium præmonet exaltatum. Tu quidem molris dividere in duas unum Christum personas, ut qui natus est ex virgine, sit adoptivus : et qui ex Deo, proprius credatur Filius Dei, cum et ex Deo Patre, et ex homine matre unus sit Christus, non per adoptionem, sed proprius Dei Filius. Videtur tibi, ut tuæ testantur litteræ, virum istum præcipuum de sola ea, quæ ex Patre est, generatione, hoc in loco disputasse. Interrogo ergo de quibus cæteris intimatur, non ut cæteros illum adoptio, si non de vero homine Christo disseruit? Cur ad homines quasi de homine comparisonis formula cui inspicatur, materiali instruxit speculo dicens, *Non illum ut cæteros adoptio?* Non potest istiusmodi comparatio, nisi sit ejusdem generis, cæteri, cujus est ille cui comparatur, usitatius invehere. Inconveniens quippe, nullusque capax rationis ordo se palliat, si cum de homine actio ventiletur, alterius generis ista similitudo, hoc est, cætera, introducat. Verbi gratia, si dicatur, primus homo non est genitus vel natus, sed factus ex limo est terræ : cæteri autem homines ex utroque sexu et geniti sunt et nati. Non enim convenientius salubri congruit æquitati, nec usitatæ locutionis modus concedit, aurium suaviter demulcendum auditum ita euphoniæ modulum temperare, quatenus post mentionem hominis factam non nati sed creati, cæteri equi vel boves nati vel geniti introducantur, sed homines cæteri. Similiter nec post angeli mentionem cæteri homines, nec post hominis cæteri angeli apte possunt ascribi, sed unumquodque subnecti suo generi rationalis ordo demonstrat. Sine autem hoc additamento, hoc est cæteri, et post mentionem angeli homines, et post homines angeli non absurde inseri litteris sacris, sine [*An legendum, et trito, vel, non sine trito?*] trito effari permittuntur sermone. Cum ergo dicit, *Non illum ut cæteros adoptio*, subauditur, non illum ut cæteros homines adoptio, quia et Christus hono, et non solitarius Christus homo, sed Deus semper Christus et

homo. Idcirco illum, non sicut cæteros homines adoptio, sed divinitatis illum natura in Dei Filium exaltavit : quia nunquam non fuit Dei Filius, qui sempiternus permanet unigenitoris unigenitus. Nunquam fuit, sicut cæteri homines, purus homo, ut ei ex adoptionis emolumento Filii prærogativum præstaretur. Sed Dei Verbum caro factum, quod eum non ut cæteros homines ex dono gratiæ, sed salva proprietate utriusque naturæ, essentialiter in suam assumpsit personam : per quod mirabile sacramentum et æternus ex Patre, et temporalis ex matre, unus idemque esset verus Dei hominisque Filius. Hinc illud est, quod in libro hujus operis octavo decimo (Cap. 52, n. 85) idem verissime explicavit prædicator. Ait enim : « Aliud est enim natos homines gratiam adoptionis accipere, aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodisse. » Et post pauca : « Ipse ante sæcula de patre sine matre : ipse in fine sæculorum de matre sine patre. Ipse conditoris templum : ipse conditor templi. » Hinc iterum in libro vigesimo septimo (Cap. 1, n. 3) : « Redemptor autem noster homo sine peccato, Filius sine adoptione. » Ecce quem hominem præmisit sine peccato, Filium eum confessus est sine adoptione. Item alibi de quibusdam (Lib. XIII, c. 2) : « Nam quamvis juxta Domini præcepta non vivant, Deum tamen Dominum esse recognoscunt, quia in veritate carnis etiam formam deitatis intellegunt : sicut per Prophetam dicitur : *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* » Tu quidem coniceris astruere, quia per Joannem et Paulum advocatus noster perdocetur, idcirco verus Dei non debeat Filius prædicari. Vir autem iste egregius doctor unigenitum illum incunctanter Dei Filium in eodem Moralium styli libro vigesimo secundo (Cap. 17) voce præconia est professus. Ipso videlicet Joannis Paulique in medium deducto testimonio sic ait : « Unigenito enim Dei Filio pro homine interpellare est apud cœternum Patrem ipsum se hominem demonstrare; eique pro humana natura rogasse est eandem naturam in divinitatis suæ celsitudinem suscepisse. » Unigenitus quippe dici non, nisi verus sit Filius, potest. Aut me ergo cum beato Gregorio fautoribus tuis accusa, aut relicta illorum pravæ pollicitationis perfidia mecum pariter beato Gregorio crede. In expositione libri Ezechielis homilia octava sic est effatus. « Volens, D inquit, Paulus nuncupativum Dei nomen ab essentiali discernere, de Redemptore nostro locutus est dicens : *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* » Et post paululum : « Non hunc Deum tantummodo, 167 sed Deum super omnia esse monstravit. » Idem in homilia decima tertia (Lib. II, hom. 1, n. 4) : « Redemptor, ait, noster non solum homo ultra homines, sed homo etiam super angelos factus. » In homiliis namque evangelicis semper et ubique, ubicumque se ratio contulit fidei, et verum Dei Filium unum eundemque ex utraque et in utraque confessus est natura. Quemadmodum in decima (Lib. II, hom.

A 30, n. 9), homilia luculento aratri insulcatum stylo legentis oculus non defraudatur. « Pensate, referens, fratres, post incarnationem unigeniti Filii qualis sit hodierna solemnitas de adventu sancti Spiritus. In illa quippe Deus in se creando suscepit hominem : in ista homines facti sunt per adoptionem Dei. » Idem ipse (Lib. II, hom. 21, n. 4) : « At vero multi tunc Jesu dici poterant, non tamen substantialiter, sed nuncupative. » Habes itaque, quoniam naturaliter factus est Deus homo. Habes etenim, quia et Jesus non est nuncupative, sed essentialiter Jesus prædicandus. Cum ergo Deus naturaliter factus sit homo, et Jesus essentialiter Jesus est credendus, cur tu in tantum dissipis, ut minus attendas in quo periclitatur tuæ assertionis objectio, quatenus non confundaris naturaliter Deo facto homini, et essentialiter Jesu nuncupativum vel adoptivum insultans inferre vocabulum? Væ, væ tibi! nisi per bonam confessionem ad cognitionem tui veraciter recurras auctoris.

CAPUT XXVIII.

Fulgentii auctoritatem exponit.

Vir vitæ venerabilis Fulgentius, eloquentiæ perspicuo radiante fulgore perfulgidus, in libro tertio (cap. 12), qui nuncupatur De Sacramento Dominicæ passionis, quia Redemptor noster auctor vitæ ideo a Petro apostolo perdocetur, quoniam Deus verus incunctanter, non autem nuncupativus credendus sit, inter cætera et post plurima, ista subinfert : « Ex quo igitur Deus vitæ auctor hominem suscepit in unitate personæ, ex eo ille homo nomen vitæ obtinuit. Sicut ex eo quod Dei Filius hominem suscepit in utero virginali ex eo simul Deus et homo unus esse cœpit Dei Filium nominari, angelo dicente ad Mariam : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* » Et illud, « *Erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.* » Et post modicum : « Non solum Filium Dei, secundum id quod natus est de homine, dictus est Christus; verum etiam homo ille Deus dicitur pro eo, quod est a Deo susceptus. » De his ita satis intimasse sufficiat.

Jam nunc in bonæ sinceræque fidei confessione, quia Christus Jesus unigenitus Dei Patris verus Deus, verusque homo; unus idem proprius Dei, idem ipse propriusque Filius sit hominis, abolitis prorsus cunctis ab eo, nobis tamen concessis nuncupationis seu adoptionis insignibus, tertii libri series istiusmodi artius conclusa persistet titulo finali

PAULINI PRO OPERE EXANTLATO AD DEUM CONFESSIO ET GRATIARUM ACTIO.

Da mihi, obsecro, Domine Jesu Christe, veniam peccatori de tua misericordia tota mentis præsumenti devotione, quia necessitate compulsus juxta vires intelligentiæ meæ, te utique largiente, in responsis pro causa catholicæ fidei desudasse me operosius recognosco; sed ultra vires etiam velle me non excuso conasse. Nihil tamen habui quod non a te acceperim, nihil prorsus accepi, quod non tuum sit. Tuum est, Domine, omne quod optimum est, et de

tua benignitatis suscepisse me confiteor manu. Omne quod bonum et optimum est, tuum procul dubio esse non ignoratur : totumque quod perversum indignumque inspicitur, meum nihilominus esse non ambigetur. Cur non tuum est omne quod habere videor, cum ego ipse non sim meus, meique juris possessor? Tuum enim figmentum sum, licet inutilis servulus, quia post captivitatis miseriam magno me pretio redimisti : quoniam dulcedinis tuæ clementiæ vi validi exigente vigoris pretium pro me tuum sanguinem fundere non horruisti. Porro si in hujus negotii qualitate utile quid a quoquam arbitrari suspicarique potest, non est attributa mihi ex eo gloriandi facultas, sed tibi Domino bonorum omnium largitori gratiarum modis omnibus exhibendæ sunt actiones. Quæ vero inutilia ineptave in his inspicuntur inserta, meæ constat stultitiæ absque dubio reputandum. Neque enim possunt hæc inculpanda non videri, si tui fuerint examinis subtilius lance librata. Sed quæso, ut desimiles iram propter penitentiam, et imperfecta hæc tuo parce iudicio ventilare, cui etiam perfecta non valent irreprehensibilia * non videri. In eo igitur spei fiducia in sinu involatæ fidei meæ artius tenaciusque reposita custoditur, quia non me perfidiæ perveracia recolo, si erratum est, aberrasse; sed ignorantæ forte interveniente nubilo in artis peritia, sive in sermonis

inculti frugalitate frustratus non deliquisse me penitus non excuso. Ignosce ergo mihi bonitas infinita, fons pietatis immensæ 168, abyssus misericordiæ nullo termino præfinitæ, Jesu Christe Domine Deus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus in Trinitate perfecta per cuncta et ultra et infinita sæcula sæculorum. Amen

FRAGMENTUM

Epistolæ Paulini patriarchæ Aquileiensis ad Carolum Magnum de libris, quos adversus Felicem episcopum scripsit.

Hæc quippe specialia precum mearum libamina singulariter pectoris mei purissima incitante devotione in conspectu orthodoxi principis terræque domini prælibare festino : quatenus hoc nostrum licet non pretiosum, quodeunque tamen munusculum, ad manus reverentissimi viri, et in divinis rebus peritissimi et præclari, Albini scilicet summæ religionis præcipui oratoris vestri, mihi que super omnia flaventium favorum dulcissimi mella, urgentibus vestris citius venerandis imperiis deferatur. Nescio plane, si possim quandoque in alio hæc congesta volumine, inviolabili charitati illius meis viribus impertire. Non quod his ille indigeat; sed ut ex his clarius detur intellegi cujus dilectionis et amicitia erga eum pleni amoris dulcedo meo semper in pectore quantocius suaviter saporata dulcescat.

* Vel *reprehensibilia* legendum, vel *irreprehensibilia videri*, ablato non.

169 SANCTI PAULINI CARMINA.

CARMEN DE REGULA FIDEI.

<p>Te, Pater omnipotens, mundum qui luce gu-
[bernas,
Et te, Nate Dei, cæli qui sidera torques,
Teque, sacer Flamen, rerum moderator et au-
[ctor,
Æternum trinumque Deum veneranter et unum
5 Confiteor labiis, pleno sed pectore credo.
In te credo Patrem, cum quo Deus unica proles
Regnat, et omnipotens cum quo Deus unica
[proles.
Non tres ergo Deos, absit, sed sanctius unum
Corde Deum credo, labiis non cesso fateri :
10 Qui semper summus, perfectus semper et altus,
Solus et ipse potens trinus persistit et unus.
Personas numero distinguo denique trino,
Naturam nullo patior dividere pacto.
In deitate quidem simplex essentia constat ;
15 In Trinitate manet sed subsistentia triplex. D
Non hunc esse Patrem, sobolem quam credo
[tonantem,
Sed hoc esse Patrem, summum quod germen
[adoro.</p> | <p>Et non qui Genitor, Genitusque est, Spiritus
[hic est ;
Sed hoc quod Genitor, Genitusque est, Spiritus
[hoc est
20 Virgine de sacra, sancto de Flamme natum
Credo Dei genitum : lingua decanto fideli,
Tempore sub certo tempus qui condidit omne,
Lucida rorigeri cæli qui temperat astra,
Qui pontum, terramque, polum, qui maxima
[mundi
25 Climata quadrifidi, montes collesque creavit ;
Ætheris atque humi cludit qui limina pugno
Articulis triuis vastis cum finibus orbem
Prælibrat, et latum palmo metitur Olympum :
Sæcula præcedit, fecit qui sæcula cuncta
30 Hunc Pater omnipotens tinctum Jordanis in unda
Protinus ex alto sanctus cum Spiritus albæ
Cœlitus in specie descendit namque columbæ,
Baptista sibimet magno famulante Joanne,
Dilectum, propriumque, pium, dulcemque To-
[nantem
35 Esse suum Genitum sancto discrevit ab ore,</p> |
|--|---|